

UNIVERZITA KARLOVA
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA ANDRAGOGIKY A PERSONÁLNÍHO ŘÍZENÍ

Bc. Anna Lávičková

Komparace institucionalizované podoby vzdělávání seniorů v České republice a
ve Francii

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Praha 2023

Vedoucí práce:

PhDr. Michal Šerák, Ph.D.

Prohlašuji,

že tuto diplomovou práci jsem vypracovala samostatně, že v ní řádně cituji všechny použité prameny a literaturu a že tato práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

datum

podpis autorky

Abstrakt

Cílem práce bude komparovat institucionalizovanou podobu vzdělávání seniorů v České republice a ve Francii. Nejprve se pozornost zaměří na postavení vzdělávání seniorů v kontextu celoživotního učení a poté na jeho význam, specifika a funkce. Dále pak bude práce reflektovat aktuální demografickou situaci v obou zemích včetně srovnání s celkovou situací v Evropské unii. V dalších kapitolách bude následovat analýza dokumentů veřejných politik týkající se vzdělávání seniorů, institucionalizace vzdělávání seniorů a participace seniorů na vzdělávání v České republice a ve Francii. Údaje budou analyzovány na základě odborné literatury, statistických dat, právních dokumentů, dokumentů ministerstev a jiných státních orgánů nebo výzkumných zpráv odborných institucí. Tyto kapitoly vždy vyústí do komparace dané oblasti u obou zemí, kde zvolenými parametry budou typy institucí, oblasti vzdělávání a cílová skupina vzdělávání. Jedním z výstupů práce bude návrh doporučení nebo příležitostí k rozvoji pro obě země a identifikace příkladů dobré praxe na úrovni států.

Klíčová slova: senioři, stárnutí, stáří, celoživotní učení, vzdělávání seniorů, institucionalizace, komparace vzdělávacích systémů, Univerzita třetího věku

Abstract

The aim of the thesis will be to compare the institutionalized form of education for seniors in the Czech Republic and in France. First, attention will be focused on the position of senior education in the context of lifelong learning, and then on its meaning, specifics and functions. Furthermore, the work will reflect the current demographic situation in both countries, including a comparison with the overall situation in the European Union. In the next chapters, the analysis of public policy documents related to the education of the elderly, the institutionalization of the education of the elderly and the participation of the elderly in education in the Czech Republic and in France will follow. The data will be analyzed on the basis of professional literature, statistical data, legal documents, documents of ministries and other state bodies or research reports of professional institutions. These chapters always result in a comparison of the given area in both countries, where the selected parameters will be the types of institutions, areas of education and the target group of education. One of the outputs of the work will be the proposal of recommendations or development opportunities for both countries and the identification of examples of good practice at the state level.

Keywords: elderly, ageing, old age, lifelong learning, education of elderly, institutionalization, comparison of educational systems, University of the Third Age

Poděkování

Děkuji panu PhDr. Michalu Šerákovi, Ph.D., vedoucímu mé diplomové práce, především za jeho vstřícné vedení a spolupráci. Rovněž za velkou míru trpělivosti a poskytnutí podnětných připomínek, kdykoli jich bylo potřeba. Děkuji ThDr. Pavlu Helanovi, Th.D., prezidentovi Asociace univerzit třetího věku, a Madame Sabine Breuil, specialistovi výzkumu a vzdělávání dospělých Univerzity třetího věku v Toulouse, za jejich vstřícnost a ochotu při získávání cenných informací a podkladů. Dále děkuji všem pracovníkům vzdělávacích institucí zaměřených na seniory včetně ministerstev České republiky a ministerstev Francie za jejich ochotu a čas, který věnovali mým dotazům.

OBSAH

0 ÚVOD	10
1 METODIKA KOMPARACE	13
2 VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ.....	17
2.1 Postavení vzdělávání seniorů v rámci konceptu celoživotního učení.....	17
2.2 Význam a funkce vzdělávání seniorů	21
2.3 Specifika vzdělávání seniorů	25
3 DEMOGRAFICKÁ SITUACE V ČESKÉ REPUBLICE A VE FRANCII	29
3.1 Aktuální demografická situace Evropské unie	29
3.2 Aktuální demografická situace v České republice.....	32
3.3 Aktuální demografická situace ve Francii	36
3.4 Srovnání demografické situace v České republice a Francii se situací v Evropské unii.	40
4 VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ VE VEŘEJNÝCH POLITIKÁCH ČESKÉ REPUBLIKY A FRANCIE.....	45
4.1 Role státu ve vzdělávání seniorů v České republice.....	46
4.1.1 Kompetence státu v oblasti vzdělávání seniorů	46
4.1.2 Dokumenty veřejných politik týkající se vzdělávání seniorů v České republice	48
4.2 Role státu ve vzdělávání seniorů ve Francii	51
4.2.1 Kompetence francouzského státu v oblasti vzdělávání seniorů.....	51
4.2.2 Dokumenty veřejných politik týkající se vzdělávání seniorů ve Francii.....	53
4.3 Komparace dokumentů veřejných politik týkající se vzdělávání seniorů v České republice a ve Francii	56
5 INSTITUCIONALIZACE VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ	61
5.1 Instituce zajišťující vzdělávání seniorů v České republice.....	61
5.1.1 Univerzity třetího věku	63
5.1.2 Virtuální Univerzita třetího věku	67
5.1.3 Kluby stáří.....	68
5.1.4 Akademie třetího věku	69
5.1.5 Základní umělecké školy	70
5.1.6 Experimentální univerzita pro prarodiče a vnoučata	70
5.1.7 Univerzity volného času	71
5.2 Instituce zajišťující vzdělávání seniorů ve Francii	72
5.2.1 Universités du troisième âge (Univerzity třetího věku).....	73

5.2.2 Les clubs du 3ème âge (Kluby stáří).....	78
5.2.3 Université ouverte (Otevřená univerzita, dále jen UO)	79
5.2.4 L'Université du Temps Libre (Univerzita volného času, dále jen UTL)	79
5.2.5 Université inter-âges (Mezigenerační univerzita, dále jen UIA)	80
5.2.6 Université Populaire (Lidové univerzity)	80
5.3 Komparace institucí zajišťujících vzdělávání seniorů v České republice a ve Francii....	81
5.3.1 Univerzita třetího věku.....	81
5.3.2 Kluby stáří.....	83
5.3.3 Virtuální Univerzita volného času (dále jen VU3V)	86
5.3.4 Akademie třetího věku	86
5.3.5 Základní umělecké školy	86
5.3.6 Université ouverte (Otevřená univerzita).....	87
5.3.7 Univerzity volného času/Université du temps libre	87
5.3.8 Lidové školy/Université Populaire.....	88
5.3.9 Experimentální univerzita pro prarodiče a vnoučata/Université Inter-âges.....	88
6 PARTICIPACE SENIORŮ NA VZDĚLÁVÁNÍ V ČESKÉ REPUBLICE A VE FRANCII.....	90
6.1 Participace seniorů na vzdělávání v České republice	91
6.2 Participace seniorů na vzdělávání ve Francii.....	96
6.3 Komparace participace seniorů na vzdělávání v České republice a ve Francii	101
7 SYSTEMATIZACE INSTITUCIONALIZACE VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ V ČESKÉ REPUBLICE A VE FRANCII.....	106
7.1 Shrnutí komparace	106
7.1.1 Demografická situace v ČR a ve FR ve srovnání s EU	106
7.1.2 Problematika věkové hranice seniorů v ČR a ve FR ve srovnání s EU.....	107
7.1.3 Veřejné politiky týkající se vzdělávání seniorů v ČR a ve FR	108
7.1.4 Institucionalizace vzdělávání seniorů	109
7.1.5 Participace seniorů na vzdělávání v České republice a ve Francii	111
7.2 Diskuse.....	115
8 ZÁVĚR.....	119
9 SOUPIS BIBLIOGRAFICKÝCH CITACÍ	121
10 PŘÍLOHA A – TABULKY.....	148

Seznam použitých zkratek

AES – Průzkum vzdělávání dospělých

AU3V – Asociace univerzit třetího věku

A3V – Akademie třetího věku

AIUTA – Mezinárodní sdružení univerzit třetího věku se sídlem ve Francii

CLEIS – Centrum pro evropské a mezinárodní styky v oblasti sociálního zabezpečení

COS – Centre d'observation de la société

ČGGS – Česká gerontologická a geriatrická společnost

ČSČK – Československý červený kříž

ČR – Česká republika

ČSR – Česko-slovenská republika

ČSSR – Československá socialistická republika

ČSÚ – Český statistický úřad

ESFCR – Evropský sociální fond ČR

EU – Evropská unie

Eurostat – Statistický úřad Evropských společenství

EUPV – Experimentální univerzita pro prarodiče a vnoučata

FNG – Národní gerontologická nadace ve Francii

FR – Francie

Insee – Národní ústav statistiky a ekonomických studií

KLAS – Klub aktivních seniorů

LFS – Průzkum pracovních sil EU

MCC – Ministerstvo kultury a komunikace ve Francii

MENJS – Ministerstvo národního školství, mládeže a sportu ve Francii

MI – Ministerstvo vnitra ve Francii

MK – Ministerstvo kultury v České republice

MMR – Ministerstvo pro místní rozvoj v České republice

MSS – Ministerstvo zdraví a solidarity ve Francii
MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí v České republice
MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MTEI – Ministerstvo práce, zaměstnanosti a integrace ve Francii
MV – Ministerstvo vnitra v České republice
OECD – Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OSN – Organizace světových národů
RS – Rada seniorů
SFGG – Francouzská gerontologická a geriatrická společnost
SKIP – Svaz knihovníků a informačních pracovníků
SŠ – Střední škola
UNESCO – Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu
U3A – Univerzita třetího věku ve Francii
U3V – Univerzita třetího věku v České republice
UFUTA – Francouzský svaz univerzit všech věkových kategorií
UCL – Univerzita kultury a volného času ve Francii
UIA – Univerzita mezigenerační ve Francii
UO – Otevřená univerzita
UL – Svobodná univerzita ve Francii
UP – Lidová univerzita ve Francii
UTA – Univerzita všech věkových kategorií
UTL – Univerzita volného času ve Francii
UVČ – Univerzita volného času v České republice
VŠ – Vysoká škola
VU3V – Virtuální Univerzita třetího věku
WHO – Světová zdravotnická organizace
ZUŠ – Základní umělecké školy v České republice

0 ÚVOD

Stárnoucí společnost je dlouhodobým společenským fenoménem již několik posledních desetiletí. Hlavním důvodem je demografický vývoj populace ve vyspělých zemích, který reflektuje zvýšený podíl starších osob v populaci. Konkrétně se předpokládá, že v průběhu příštích 30 let bude jeden z deseti lidí starší 80 let. Mezi hlavní příčiny se řadí hlavně prodlužující se délka života a nízká míra porodnosti. Tato problematika vzbuzuje zájem na národní i světové úrovni, kde se jí věnují mezinárodní organizace. Nárůst podílu starší populace způsobuje totiž značné důsledky především v ekonomické, politické, ale i kulturní oblasti.

To znamená, že přibývá čím dál více starších jedinců s dobrou psychickou a fyzickou kondicí, kterým je třeba kromě zdravotní péče poskytnout i dostatečnou vzdělávací nabídku nejen pro zlepšení ekonomické situace, např. na trhu práce, ale i za účelem zvýšení kvality jejich života. Vzdělávání dospělých, včetně seniorů, je součástí konceptu celoživotního učení, který vznikl již v druhé polovině 20. století. Na jeho základě začaly o pár let později vznikat první instituce poskytující vzdělávání cílové skupině seniorů. Jejich institucionální zabezpečení reflektuje specifika jednotlivých zemí, determinovaná jejich tradicemi, historií nebo kulturou.

Cílem této diplomové práce bude komparovat institucionalizovanou podobu vzdělávání seniorů v České republice a ve Francii. K dosažení cíle bude využita komparativní analýza, pro niž budou údaje získávány zejména z odborné literatury, vládních dokumentů ministerstev, dat statistických úřadů nebo dokumentů konkrétních institucí. Podrobněji je tato metodika popsána v následující kapitole.

Dle dosavadních dostupných informací se přímo komparaci institucionalizované podoby vzdělávání seniorů v České republice a ve Francii doposud nezabývala na akademickém poli žádná diplomová ani bakalářská práce. Nicméně lze nalézt řadu odborných publikací, které se této komparaci věnují, byť jsou převážně zaměřené na U3V. Z významných autorů této oblasti lze jmenovat např. Gracovou a Seleckého (2017), Seleckého (2017), Adamce, Kryštofa a Šolce (2011), Špatenkovou a Smékalovou (2015) nebo Telnarovou a Kutnohorskou (2017). Tématu participace seniorů na vzdělávání a formy zajištění celoživotního učení v České republice a ve Francii se věnují částečně i komparativní studie, např. *Komparativní analýza přístupu veřejné správy ve vybraných státech EU k participaci seniorů na veřejném rozhodování* (Šerák, Vidovičová a Wija, 2019).

Lze však zmínit i několik závěrečných prací, jejichž cílem je komparovat vzdělávání seniorů ve více zemích, včetně České republiky nebo Francie. Nejvíce se tomuto tématu přibližuje

bakalářská práce s názvem *Komparace institucionálního zabezpečení vzdělávání seniorů v České republice a ve Španělském království – Instituce univerzity třetího věku* z katedry andragogiky a personálního řízení na Univerzitě Karlově, která zjišťuje, zda se v České republice a ve Španělsku využívá stejný model Univerzity třetího věku (Varvařovská, 2016). Dalším příkladem je diplomová práce s názvem *Vzdělávání seniorů ve vybraných zemích EU ve srovnávacím pohledu* z katedry andragogiky na Masarykově univerzitě v Brně, jejímž cílem je analyzovat a komparovat systém vzdělávání seniorů v České republice, Španělsku, Švédsku a Velké Británii (Nečasová, 2011).

Tato diplomová práce je rozdělena do šesti kapitol. První kapitola nejprve zasazuje oblast vzdělávání seniorů do konceptu celoživotního učení. Následně se zabývá samotným vzděláváním seniorů z hlediska jeho významu, specifík a funkcí a z pohledu mezinárodního kontextu obou zemí.

Druhá kapitola nejdříve reflektuje aktuální demografickou situaci v Evropské unii. V následujících odstavcích je podrobně charakterizována aktuální demografická situace a její predikce do budoucnosti v obou zemích s důrazem na seniorskou populaci. Tato kapitola je zakončena srovnáním této situace mezi oběma zeměmi včetně situace v Evropské unii.

Třetí kapitola analyzuje aktivitu veřejných politik obou zemí v oblasti vzdělávání seniorů. Nejdříve charakterizuje dokumenty veřejných politik týkající se vzdělávání seniorů v obou zemích a následně je mezi sebou komparuje na základě jejich cílů, priorit a obsahového zaměření.

Čtvrtá kapitola nejprve analyzuje a charakterizuje nabídku veřejných vzdělávacích institucí, které poskytují seniorské vzdělávání, v obou zemích a následně porovnává totožné nebo podobné typy institucí a vzdělávání. Zvláštní pozornost je věnována institucím, které nemají v druhé zemi paralelu.

Pátá kapitola se zaměřuje na participaci seniorů na vzdělávání v obou zemích. V úvodu ji charakterizuje z hlediska mezinárodních statistik, následně se soustředí na účast seniorů na vzdělávání v rámci dílčích statistik obou zemí. Tato kapitola je zakončena souhrnnou komparací všech předchozích analyzovaných statistik v obou zemích.

Šestá kapitola shrnuje a podtrhuje klíčové poznatky všech předchozích kapitol včetně charakteristiky specifík obou zemí nebo návrhu doporučení pro jejich rozvoj. Největší pozornost s ohledem na stanovený cíl práce je zde věnována zejména dokumentům veřejných

politik týkajícím se vzdělávání seniorů, institucionalizaci vzdělávání seniorů a participaci seniorů na vzdělávání.

1 METODIKA KOMPARACE

Za účelem dosažení cíle stanoveného v úvodu diplomové práce bude použita komparativní analýza, která představuje ve vzdělávání dospělých výzkumnou metodu komparativní andragogiky. Průcha a Veteška (2014, s. 259) charakterizují komparativní analýzu jako „vědeckou disciplínu zabývající se popisem, srovnáváním a hodnocením systémů vzdělávání dospělých a jejich fungování v různých zemích“. Podle Reichsmanna (2008, s. 20) se v celkovém pohledu jedná o „přístup porozumění a utváření vzdělávání dospělých, ve kterém je jeden nebo více aspektů porovnáván ve dvou nebo více zemích“. Vyzdvihována je zde také důležitost explanace nalezených podobností nebo odlišností jako nezbytná součást andragogické komparace (tamtéž, s. 20). Základem této explanace je podle Průchy (2009, s. 687) zejména předchozí kvalitní „empirická deskripce, tj. dokumentace konkrétních vlastností systémů vzdělávání“.

Pro komparaci je podle Hrocha (1983, s. 31) nezbytné nejdříve „formulovat problém, který má být analyzován“ včetně „definování cíle a předmětu komparace“. Podle Walterové (2006, s. 33) se mezi předměty komparativních výzkumů ve vzdělávání nejčastěji řadí „... fenomény vzdělávání, lokalizované v různých prostředích, např. vzdělávací instituce a jejich organizace, aktéři vzdělávání, cíle, obsahy, produkty apod. a vztahy mezi těmito fenomény (...) hodnoty a koncepce, reformy a procesy rozhodování, které vzdělávací realitu ovlivňují.“

Klasickým postupem je komparativní model podle Beredaye (1964, s. 28), který rozlišuje čtyři základní kroky v následujícím pořadí:

1. Deskripce: získání a charakteristika dat vybraných zemí na základě předem stanovených oblastí, případně kritérií.
2. Interpretace: zasazení dat do širšího kontextu, např. historického, politického nebo sociálního.
3. Juxtapozice: postavení proti sobě shodných a odlišných charakteristik vzdělávání individuálně ve vybraných zemích.
4. Srovnání: porovnání shodných a odlišných charakteristik systémů vzdělávání navzájem vedle sebe.

Poznatky z těchto komparativních výzkumů nebo studií umožňují podle Rabušicové a Záleské (2016, s. 351) především „... poučit se (a poučit jiné, především aktéry rozhodování ve vzdělávací politice) o tom, jakým způsobem se řeší problémy vzdělávání v různých společnostech, kulturách, případně zemích, a kvalifikovaně odhadovat možnost přenositelnosti

zjištěných postupů a řešení s ohledem na politický, kulturní, sociální a ekonomický kontext srovnávaných prostředí...“. Podle Průchy (2006, s. 175) jsou tyto komparativní analýzy důležité mimo jiné i proto, že mohou identifikovat trendy nebo naopak problémy systémů vzdělávání, které by mohly potenciálně nastat v budoucnosti. Rovněž jsou podle něj významné i pro širokou veřejnost, která jejich prostřednictvím může získat odborný náhled na vzdělávání ve své zemi (tamtéž, s. 20–24). V neposlední řadě Reichsmann (2008, s. 21–22) zmiňuje pozitivní dopad těchto poznatků na rozvoj teorie a praxe vzdělávání dospělých.

K tomu, aby mohla být provedena komplexní analýza a následná komparace systému vzdělávání vybraných zemí, včetně identifikace trendů, je rovněž zapotřebí využití objektivních ukazatelů nebo indikátorů dalšího vzdělávání. Jejich tvorbě vždy musí předcházet „podrobná analýza informačních zdrojů o dalším vzdělávání“ včetně „zjišťování procesů jejich získávání a institucionálního zajištění sběru“ (Říhová a Salavová, 2012, s. 36). Příkladem je inspirativní zahraniční model CIPOO, který „... využívá pro popis fungování a průběhu systému vzdělávání“ těchto komponentů (tamtéž, s. 37–38):

I. Kontext: V jakém prostředí je další vzdělávání realizováno?

II. Vstupy: Jaké zdroje vstupují do dalšího vzdělávání?

III. Procesy: Jakým způsobem je další vzdělávání realizováno?

III. Výstupy: Jaká je účast na dalším vzdělávání?

Vzhledem k cíli této diplomové a na základě tohoto modelu byly zvoleny níže uvedené klíčové ukazatele:

- kontext – legislativa a institucionalizace ve vzdělávání;
- vstupy – aktéři v poskytování vzdělávání, finanční zabezpečení vzdělávání;
- procesy – vzdělávací nabídka;
- výstupy - účast jednotlivců na vzdělávání.

Z obecného hlediska lze v každém systému vzdělávání identifikovat základní prvky zajišťující jeho funkčnost. V českém prostředí se systémům vzdělávání a jejich systémotvorným prvkům věnuje řada autorů, z nejvýraznějších lze zmínit např. Vyhnánkovou (2007, s. 97) nebo Vychovou (2008, s. 131). Specificky v případě komparace systémů vzdělávání evropských zemí stanovila zmíněná Vychová (2008, s. 82) ve své publikaci *Vzdělávání dospělých ve vybraných zemích EU* z roku 2008 osm „... hlavních prvků uceleného systému vzdělávání dospělých“. Těmi jsou:

- legislativní rámec;
- řízení oblasti dalšího vzdělávání dospělých;
- poskytovatelé vzdělávání;
- cílové skupiny;
- finanční zabezpečení;
- alternativní formy vzdělávání dospělých;
- systém hodnocení a zajištění kvality;
- informační síť a síť poradenských služeb (tamtéž, s. 82–127).

Pro účely této práce bylo na základě výše uvedených základních prvků systému vzdělávání zvoleno těchto pět hlavních prvků, a to:

- legislativní rámec;
- řízení oblasti dalšího vzdělávání dospělých;
- poskytovatelé vzdělávání;
- cílové skupiny;
- finanční zabezpečení.

Komparace institucionalizace vzdělávání seniorů v této diplomové práci reflektuje výše uvedená metodologické doporučení. Mezi vybrané země patří Česká republika a Francie. Na základě předchozí vlastní rešerše české a francouzské odborné literatury (zejména demografických studií, vládních dokumentů a výzkumů účasti na vzdělávání) a výše uvedené odborné literatury byly zvoleny ke srovnání čtyři hlavní oblasti, včetně stanovení jednotlivých kritérií, viz následující tabulka č. 1.

Tabulka č. 1: Oblasti komparace institucionalizace vzdělávání seniorů v ČR a FR včetně stanovených kritérií

Číslo kapitoly	Oblast komparace	Kritéria srovnání
3	Demografická situace v ČR a FR, včetně srovnání s EU	<ul style="list-style-type: none"> • podíl hlavních věkových složek populace • klíčové demografické faktory: natalita, mortalita, naděje dožití a přirozený přírůstek • demografické projekce obou zemí

		<ul style="list-style-type: none"> • srovnání demografické situace obou zemí s EU
4	Dokumenty veřejných politik týkající se vzdělávání seniorů v ČR a FR	<ul style="list-style-type: none"> • aktivita státu v podobě dokumentů, tj. jejich cílů, priorit a obsahového zaměření • vliv EU a dalších mezinárodních organizací nebo národních specifíků
5	Institucionalizace vzdělávání seniorů v ČR a FR	<ul style="list-style-type: none"> • shodné a odlišné znaky stejných institucí zajišťujících vzdělávání seniorů • specifika institucí zajišťujících vzdělávání seniorů, které nemají v druhé zemi paralelu • shodné a odlišné znaky systémově podobných institucí zajišťujících vzdělávání seniorů
6	Participace seniorů na vzdělávání v ČR a FR	<ul style="list-style-type: none"> • účast dospělých včetně seniorů na neformálním vzdělávání v AES, LFS • statistika vzdělávání na U3V v ČR a FR • účast seniorů na U3V v ČR a FR

Zdroj: vlastní zpracování dle Vychová, 2008, s. 82 a Říhová a Salavová, 2012, s. 36

Jednotlivé oblasti budou charakterizovány u obou zemí souběžně a rovněž budou zakončeny dílčími komparacemi, jejichž hlavním cílem bude stanovení shodných a odlišných charakteristik dle předem zvolených kritérií. Hlavní poznatky vyústí v poslední kapitole do podoby celkového shrnutí zjištěných dat z komparace (podkapitola 7.1), diskuse (podkapitola 7.2) a celkového zhodnocení šetření s ohledem na jeho možnosti a limity (v závěru práce). Kromě hlavních srovnávacích oblastí je tato diplomová práce za účelem poskytnutí kontextu doplněna o úvodní kapitolu (2. Vzdělávání seniorů), která charakterizuje vzdělávání seniorů v konceptu celoživotního učení v obou zemích.

2 VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ

V této úvodní kapitole se práce bude zabývat nejdříve postavením vzdělávání seniorů v rámci konceptu celoživotního učení. Dále bude v kapitole charakterizován význam a funkce vzdělávání seniorů, který bude vycházet z mezinárodního kontextu včetně nastínění pohledu z obou zemí. V neposlední řadě bude pozornost věnována specifikům vzdělávání seniorů. V důsledku zvyšujícího se věku dožití se v posledních desítkách let stalo společenským fenoménem tzv. stárnutí společnosti. Vlivem rychle se měnící demografické situace se tak stává vzdělávání seniorů stále významnějším nástrojem společnosti, kterému se dostává mezinárodní podpory. S tímto narůstajícím zájmem se rovněž pojí i stoupající nároky na vzdělávací aktivity (např. požadavky na kvalitu vzdělávání na straně vzdělavatele nebo individuální specifika na straně jednotlivce).

2.1 Postavení vzdělávání seniorů v rámci konceptu celoživotního učení

Celoživotní učení lze charakterizovat jako „veškeré učení“ v rámci „nepřerušené kontinuity“ „od kolébky do zralého věku“ (MŠMT, 2007, s. 8). Představuje to koncepční změnu pojetí vzdělávání, která se týká především organizace vzdělávání, kde jsou všechny možnosti učení „... chápány jako jediný propojený celek“ (tamtéž, s. 8). Umožňuje tak jedinci v průběhu celého života získávat znalosti a dovednosti bez ohledu na to, zda se jedná např. o formální vzdělávací systém, vzdělávání v rámci pracovního procesu nebo o neformální vzdělávací aktivity (Evropská komise, 2020, nestránkováno).

Podle MŠMT (2007, s. 9) zahrnuje celoživotní učení tyto tři základní části:

- Formální vzdělávání. Toto vzdělávání probíhá v tradičních vzdělávacích institucích s předem danými cíli, funkcemi, obsahem nebo organizační formou. Zpravidla je složené z několika stupňů, které na sebe vzájemně navazují, a je zakončeno oficiálním formálním osvědčením (např. vysvědčení nebo diplom).
- Neformální vzdělávání. Toto vzdělávání se uskutečňuje mimo formální vzdělávací systém, tj. např. soukromé vzdělávací instituce nebo nestátní neziskové organizace. Cílem je, aby jedinec získal dovednosti a kompetence potřebné ke svému společenskému a pracovnímu uplatnění. Výstupem není získání určitého stupně vzdělání.
- Informální vzdělávání. Toto vzdělávání je ze všech typů vzdělávání nejméně organizované a institucionálně koordinované. Jedinec získává vědomosti a dovednosti

v každodenním životě bez vědomého záměru se vzdělávat. Patří sem i tzv. sebevzdělávání, při němž si nelze ověřit nabyté znalosti.

Samotná myšlenka celoživotního učení se ve společnosti objevila již v období antiky u významných filozofů, jakými byli např. Aristoteles, Sokrates nebo Platon, a později byla rovněž formulována ve vzdělávacích koncepcích dalšími mysliteli jako např. Komenským nebo Rousseauem (Dvořáková, 2016, s. 22). Významným faktorem se stala přeměna společnosti a její ekonomiky od tzv. informační k tzv. znalostní, což zdůraznilo potřebu vzniku celoživotního učení (Evropská komise, 2000, s. 4).

Základním východiskem se stal koncept celoživotního učení rozpracovaný mezinárodními organizacemi na přelomu 60. a 70. letech 20. století jako důsledek ekonomických, politických a sociálních změn, jako byl např. rozvoj ekonomiky, moderních technologií nebo demokratizace společnosti (Faure et al., 1972, s. 27–31). Tyto změny zapříčinily mimo jiné tlak na vzdělanostní úroveň společnosti. Hlavním cílem konceptu se tak stala myšlenka prostřednictvím vzdělávání pomoci lidem zvládat v jakémkoli věku nastupující sociální změny (tamtéž, s. 74).

V základních principech celoživotního učení (vycházejících ze závěrečné zprávy *Learning to be: The World of Education Today and Tomorrow* od Mezinárodní komise pro rozvoj vzdělávání v rámci UNESCO) se deklaruje, že „každý jednotlivec musí být v pozici, aby se mohl učit po celý tento život“ (tamtéž, s. 181). To znamená, že znalosti a dovednosti lze získávat a rozvíjet v každé fázi života jedince. Rovněž Edgar Faure tvrdí, že „myšlenka celoživotního vzdělávání je základním kamenem učící se společnosti“ (tamtéž, s. 181). Faureova formulace této myšlenky je dost možná první zmínkou o vzdělávání seniorů v rámci konceptu celoživotního učení.

Avšak samotný pojem senior je velmi problematický a objevuje v různých kontextech a perspektivách. Existují rozdílné přístupy, jak definovat seniory (WHO, 2001, s. 10–11). Na jedné straně lze najít vymezení seniora mezinárodními organizacemi (např. EU, WHO nebo OSN), na druhé straně používají pojem senior jednotlivé státy nezávisle v jednotlivém kontextu.

V měřítku mezinárodních organizací konkrétně Evropská unie definuje seniora v celoevropském šetření Eurostat jako osobu ve věku 65 let a více (Eurostat, 2020b, nestránkováno). Důvodem je, že tento věk byl dlouhodobě brán v kontextu pracovním jako věková hranice odchodu do důchodu. Ovšem do konce 20. století se definice stáří proměňuje, lidé se dožívají čím dál tím vyššího věku a hranice odchodu do důchodu se může prodlužovat

(Evropská komise, 2011 nestránkováno). Proto EU zavedla druhou věkovou hranici, a to velmi starý senior ve věku 85 let a více (Eurostat, 2019, s. 9).

WHO používá ve svých globálních ročních statistikách dvě definice pro seniora. Ta hlavní je věkově ohraničena rovněž na 65 let a více, sekundárně je senior vymezen jako „někdo, kdo překonal střední délku života při narození“ (Eurostat, 2019 s. 8). Důvodem této věkové hranice je rovněž to, že v mnoha vyspělých zemích je tento věk ekvivalentem důchodovému věku. Naopak v rozvojových zemích je preferována sekundární definice s ohledem na jiné fungování státních systémů. Oproti tomu indikátory OSN berou jako hlavní faktor chronologický věk a považují seniora za osobu starší 60 let a více, protože „je to v tomto období života, kdy se nemoc a smrt začínají projevovat výraznými nárůsty a lze je začít hodnotit oproti předchozím rokům“ (UN, 2019, nestránkováno).

V České republice není senior nijak oficiálně věkově definován ani právně ukotven. Pojem senior není podle ČSÚ (2012, nestránkováno) „... právní ani statistickou kategorií, ale kategorií spíše sociologickou“. To znamená, že se nedá vymezit pouze na základě chronologického věku (tamtéž, nestránkováno). Za účelem možnosti mezinárodního srovnání se v případě demografických nebo ekonomických statistik využívá v České republice věkového ohraničení seniora 65 let a více, které je v souladu s používanou hranicí již zmíněných mezinárodních organizací, např. OSN, za účelem možnosti mezinárodního srovnání (tamtéž, nestránkováno). Existují však jednotlivá dílčí vymezení seniora od neziskových nebo vzdělávacích institucí. Např. pro studium na Virtuální Univerzitě třetího věku musí účastník splňovat „věk, ve kterém má nárok na pobírání starobního důchodu“. Hranice tohoto věku se však může pohybovat od 55 let až do 65 let a více (VU3V, 2021, nestránkováno). Rovněž lze v České republice nalézt vymezení seniora v kontextu kultury, potom se jedná o obvyklou věkovou hranici v rozmezí 60–65 let a více, stanovenou na základě věku kalendářního.

Francie stejně jako Česká republika nemá jasně zakotvenou definici ani věkovou hranici seniora. Na rozdíl od České republiky rozděluje Francie seniora do tří oficiálních deklarovaných kategorií, v jejichž rámci je věková hranice vázána na jednotlivý kontext. První kategorií je svět práce, kde jsou lidé vnímáni jako senioři od začátku věku 50–60 let, konkrétní věk se liší v závislosti na zdroji. Jako příklad lze uvést ministerstvo práce, které kategorizuje starší osoby na trhu práce jako ekonomicky aktivní seniory v rozmezí věku 55–64 let (Insee, 2020, s. 1). Druhou kategorií jsou národní výzkumy, v nichž je rovněž využíváno mezinárodních měřítek. Např. WHO definuje seniora ve věku od 65 let a více (Eurostat, 2019 s. 8). Třetí kategorií je administrativní správa, která bere v potaz podmínky na různé dávkové

fondy, např. z hlediska Národního fondu starobního důchodu je stanovena věková hranice 62 let (Cleiss, 2021, nestránkováno).

Vzdělávání seniorů si postupem času získalo pevnou pozici v rámci národních a mezinárodních politik týkajících se celoživotního učení, především pak zásluhou významu tohoto vzdělávání v případě strategií týkajících se pozitivního a aktivního stárnutí (Formosa, 2012, s. 11). V rámci mezinárodních politik se konkrétně o vzdělávání starších dospělých lze nejčastěji dočíst v dokumentech Evropské unie, protože ta považuje celoživotní vzdělávání „za pozitivní investici na základě toho, že nejenže vytváří pozitivní návratnost hospodářského růstu, ale také zlepšuje kvalitu života a sociální rozvoj starších lidí“ (tamtéž, s. 13). Evropská unie zareagovala již v roce 1974 na zprávu UNESCO vlastní koncepcí *éducation permanente* (permanentního vzdělávání), kde vzdělávání označuje za „plánované učení od kolébky do hrobu“ (Forquin, 2004, s. 12).

Další klíčovou zmínku o celoživotním učení v kontextu seniorů lze nalézt v *Memorandu o celoživotním učení* od Evropské komise z roku 2000, které ho zdůrazňuje jako „veškeré vzdělávací aktivity prováděné v průběhu života s cílem zlepšit znalosti, dovednosti a kompetence v rámci osobní, občanské, sociální a/nebo perspektivy zaměstnání“ (Evropská komise, 2001, s. 9). Evropská komise rovněž stanovuje, v rámci reformy vzdělávání a odborné přípravy z roku 2002, že celoživotní učení „by mělo umožnit všem osobám získat potřebné znalosti, aby se jako aktivní občané mohli zapojit do znalostní společnosti a na trhu práce“ (Rada Evropské unie, 2002, s. 1).

Zatímco v předchozích dokumentech od Evropské komise byla konstatována pouze myšlenka, že by všichni lidé bez ohledu na věk měli mít možnost se vzdělávat v průběhu celého života, samotné vzdělávání seniorů nabylo na významu později v roce 2006, kdy se poprvé debata dotkla přímo potřeby, jak konkrétně vzdělávat osoby v pozdějším věku. Bylo to na základě výzvy Evropské unie směrem ke členským státům ohledně nedostačujícího plnění plánů týkajících se hospodářského růstu a vytváření pracovních míst, které byly stanoveny v *Lisabonské strategii* v roce 2000 (Evropská komise, 2006, s. 5). Hlavním faktorem zde byl stále se snižující věk pracovníků odcházejících z pracovního trhu spolu s neustále se zvyšujícím počtem starších pracovníků (tamtéž). Hlavním důvodem bylo, že vzdělávání starších pracovníků zajistí potřebné dovednosti za účelem přizpůsobení se trhu práce (tamtéž, s. 6).

Následně vzniklé dokumenty, jako např. *Vzdělávání a příprava dospělých: na učení není nikdy pozdě* v roce 2006 nebo *Akční plán pro vzdělávání dospělých*, zpracované Evropskou komisí,

rozvinuly konkrétní postoj ke vzdělávání seniorů. Reflektovaly zvyšující se počet seniorů v Evropě a zhodnotily je jako osoby, které jsou zdrojem pracovních zkušeností a mohly by vzdělávat (mladší) dospělé (Evropská komise, 2008, nestránkováno). Na základě tohoto přístupu stanovila Evropská komise, že je třeba „zvýšit kvalifikaci a příležitosti k celoživotnímu učení pro starší pracovníky“ a rovněž pro ně „rozšířit nabídku vzdělávání“ (tamtéž, nestránkováno). Vyzvala proto univerzity, aby se více zaměřily na poskytování kurzů seniorům (tamtéž, nestránkováno).

Akční plán pro vzdělávání dospělých mimo jiné zdůraznil předpoklad, že stárnoucí společnost potřebuje celoživotní učení nejen pro svůj ekonomický růst, ale i pro sociální soudržnost společnosti. Vyzval proto členské státy, aby více investovaly do vzdělávání seniorů, ale samotnou problematiku vzdělávání v pozdějším věku již dále nerozpracoval. Seniori jsou zde považováni pouze za rizikovou skupinu, která má spolu s dalšími, jako jsou např. migranti nebo osoby se zdravotním postižením, omezený přístup ke vzdělání (Evropská komise, 2007, s. 3).

V posledních letech je vzdělávání seniorů na mezinárodním poli spojeno především s diskusí o jeho pozitivním dopadu na zdraví a celkovém vlivu na stáří. Příkladem zdroje této diskuze může být dokument *Active Ageing* (WHO, 2002). Dále se rovněž rozpracovávají dílčí témata jako např. mezigenerační učení, v jehož rámci se zkoumá vliv učení mezi staršími a mladými dospělými na společenskou solidaritu (Formosa, 2012, s. 2).

2.2 Význam a funkce vzdělávání seniorů

Význam a funkce vzdělávání seniorů se primárně objevují v odborné gerontologické a psychologické literatuře a rovněž v mezinárodních konceptech, které se zabývají stářím a stárnutím. Z hlediska odbornosti lze konstatovat, že hlavním tématem gerontologické literatury je především „... souhrn poznatků o problematice stáří, stárnutí a života ve stáří“ (Čevela, Kalvach a Čeledová, 2016, s. 16). Rovněž gerontagogika se zabývá hlavně „specifiky edukace starších osob“, zejména metodami, formami a specifiky samotného vzdělávání seniorů včetně přípravy na stáří (Špatenková a Smékalová, 2015, s. 40). V poslední době nabývají významu mezinárodní koncepty, jako je např. koncept aktivního nebo úspěšného stárnutí, v nichž se autoři komplexně zabývají předpoklady rozvoje společnosti. V těchto konceptech je vzdělávání vnímáno jako jeden z nástrojů rozvoje společnosti. To znamená, že se zde neřeší pouze přístupy ke stáří a stárnutí nebo význam vzdělávání pro samotné seniory, ale i způsoby aktivního zapojení seniorů do společnosti.

Prvním příkladem je mezinárodní koncept aktivního stárnutí, který vznikl v reakci na probíhající demografické změny, jako je klesající míra porodnosti a neustále se zvyšující věk populace. Autorem je Světová zdravotnická organizace (dále jen WHO), která zde charakterizuje slovo aktivní jako „pokračující účast na společenských, ekonomických, kulturních, duchovních záležitostech“ (WHO, 2002, s. 12). Platí to zejména pro seniory, kteří i přes odchod z práce a sociálního života mohou stále být plnohodnotnými členy společnosti a přispívat své rodině, komunitě a popř. i státu nebo národu (tamtéž, s. 12).

Tento koncept se inspiroval *Zásadami OSN pro starší lidi* (1991) a původně byl postaven na třech pilířích, tj. „zdraví“, „participace“ a „bezpečí“ (WHO, 2002, s. 45). Poslední, nejnovější pilíř, na kterém je koncept aktivního stárnutí založen, tvoří právě „celoživotní učení“ (Formosa, 2019, s. 12). Tento poslední pilíř byl přidán právě WHO v rámci aktivního stárnutí za účelem „zvýšení kvality života v pozdějším věku“ společně s pozitivními dopady na zdraví (ILC-Brazil, 2015, s. 43). Významnou událostí byl Mezinárodní rok seniorů v 90. letech, kdy WHO zdůraznila provázanost mezi aktivitou a zdravím a následně podpořila vzdělávání jako jednu z příležitostí, jak být aktivní i v pozdějším věku (WHO, 2002, s. 13). Tento diskurz se následně objevil i na politickém poli, kde byla zmíněna podpora účasti seniorů na vzdělávání v souvislosti se získáním cenných znalostí a zdrojů (Formosa, 2019, s. 3).

V dnešní době se tyto dva pojmy spolu neustále prolínají nebo se navzájem prostupují. Příkladem může být politický dokument Evropské komise *Vzdělávání a příprava dospělých: na učení není nikdy pozdě* z roku 2006, v němž bylo aktivní stárnutí zmíněno za účelem apelace na členské státy, aby starším pracovníkům „prodloužili pracovní život aktivním způsobem stárnutí“ (Evropská komise, 2008, s. 4). Tímto způsobem mohou senioři prostřednictvím vzdělávání „získat sociálně-ekonomické, psychologické a sociálně-politické zdroje“ (tamtéž, s. 4).

Prolínání aktivního stárnutí s diskurzy celoživotního učení v realitě znamená, že učení může probíhat v různých kontextech a na různých místech jako např. formální vzdělávání ve třídě, „sebeřízené učení“ mimo vzdělávací systém, vzdělávání pořádané neziskovými organizacemi nebo vzdělávání v rámci domovu seniorů a jiných pečovatelských zařízení (Formosa, 2019, s. 7). Avšak tyto rozdílné způsoby vzdělávání seniorů spojují jejich společné tři klíčové funkce:

- „Psychická pohoda“ – V rámci přechodu do pozdějšího věku se obvykle uděje spousta změn (např. snížení fyzické síly, odchod z pracovního trhu nebo změna rodinného stavu), vzdělávání zde plní funkci podpůrného nástroje, který pomáhá seniorům tyto

změny zvládat, zmírňovat negativní dopady na ně samotné a zároveň zvyšovat jejich sebevědomí a sebeuspokojení (Maginess, 2017, s. 82).

- „Sociální začleňování“ – Pozdější věk je nejvíce rizikové období, které je charakteristické vyloučením ze společnosti na základě např. věku, pohlaví nebo sociální třídy. Vzdělávání zde plní funkci tzv. „sociální solidarity“ a pomáhá seniorům se zpět začlenit do společnosti (Formosa, 2012, s. 62).
- „Důvěra ve vlastní schopnosti“. V pozdějším věku může vzdělávání pomoci „znovu získat moc nad svým vlastním životem“ prostřednictvím „osvětlení sociálních a politických práv seniorů“ a povzbudit je k uplatnění těchto práv (Hafford-Letchfield, 2014, s. 438).

Důležitost začlenění celoživotního vzdělávání potvrzují vědci Narushima, Liu a Diestelkamp (2018, s. 1) z katedry zdravotnických věd na Brockově univerzitě v Kanadě, kteří jej vnímají jako „právo osob stárnout pozitivně“. Podle nich hraje vzdělávání zásadní roli v dopadu na kvalitu života v pozdějším věku, především pak dlouhodobá účast na neformálním vzdělávání pozitivně ovlivňuje „psychickou pohodu seniorů“ a poskytuje jim i „kompenzační strategie“ k tomu fungovat autonomně (tamtéž).

Podle ILC-Brazil (2015, s. 44) pomáhá celoživotní učení k tomu, aby si senioři udrželi zdraví až do vysokého věku a rovněž se mohli i aktivně zapojit do společnosti. Pokud budou „informovaní a mít aktuální dovednosti“, mohou „přispět k hospodářské konkurenceschopnosti, zaměstnanosti“ nebo se angažovat v občanské sféře (tamtéž, s. 44). Tento názor sdílí vědečtí pracovníci Joint Research Centre (Společného výzkumného centra) Evropské komise Mutka-Ala et al. (2008, s. 12), kteří charakterizují vzdělávání jako komplexní nástroj, který kompenzuje potřeby seniorů nejen v kontextu jejich „zdravotních změn ve stáří“, ale i co se týká zaměstnání, bydlení nebo fungování v rámci sociálních vztahů (tamtéž, s. 12). Jeho význam vidí konkrétně ve „zlepšování znalostí (např. se učí o zdravotních problémech)“ a „zlepšování schopností pro zvládnutí praktických úkolů“ (učí se používat nové nástroje, jako je online bankovníctví)“ (tamtéž, s. 12).

Druhým příkladem může být koncept úspěšného stárnutí, který pochází z 60. let. Jeho autory jsou americký lékař John Rowe a americký psycholog Robert Louis Kahn (1997, s. 433), kteří definovali úspěšné stárnutí jako souhrn tří hlavních složek: „nízká pravděpodobnost onemocnění a postižení související s nemocí, vysoká kognitivní a fyzická funkční kapacita a aktivní zapojení do života, a udržování interpersonálních vztahů a produktivní aktivity“. Rovněž

zmiňují, že „úspěšné stárnutí je více než absence nemoci, důležité je i udržování funkčních kapacit. Obě tyto složky jsou důležitou součástí úspěšného stárnutí, ale je to jejich kombinace s aktivním zapojením do života, která představuje koncept úspěšného stárnutí“ (tamtéž, s. 433).

Pojem učení se nebo vzdělávání se v tomto konceptu objevuje obecně v rámci jedné ze tří složek, a to v „kognitivní a fyzické funkční kapacitě“, konkrétně se pak jedná o „maximalizaci funkčního stavu“, v níž je vzdělávání vyzdviženo jako důležitý nástroj v kontextu udržení kognitivních funkcí, zejména paměti (tamtéž, s. 436). Vlivem vzdělávání na úspěšné stáří se dlouhodobě zabývá vědkyně Šatienė (2015, nestránkováno) z katedry vzdělávání na Univerzitě aplikovaných věd v Litvě. Podle ní „stanovení role celoživotního učení v pozdějším věku v kontextu paradigmatu úspěšného stárnutí zahrnuje jak sociologickou perspektivu, tj. zapojit seniory do společnosti, tak vzdělávací perspektivu, tj. účast na vzdělávání s cílem, osobní růstu a společenského využití“ (tamtéž, nestránkováno).

V rámci konceptu úspěšného stárnutí není stáří chápáno jako úpadek, ale jako přirozený úsek celoživotního vývoje, který v sobě zahrnuje celou řadu pozitivních faktorů. Nezáleží zde pouze na genetických a vnějších predispozicích, do velké míry záleží na samotném jedinci (z vlastní přednášky). A právě na základě aktivní ochoty jednotlivce podílet se na průběhu svého stárnutí lze identifikovat rozdílné přístupy ke stáří a stárnutí, kde právě vzdělávání hraje významnou roli (Čevela, Kalvach a Čeledová, 2014, s. 140). V odborné literatuře lze od různých autorů nalézt nemalé množství teorií a přístupů ke stáří. Příkladem může být Baltesova teorie selektivní optimalizace s kompenzací, která předpokládá naplnění tří hlavních faktorů, aby bylo dosaženo úspěšného stáří. Těmi jsou princip selekce, princip optimalizace a princip kompenzace (Baltes, 2009, s. 15). Pokud je tato teorie pojata jako životní strategie, zažívají podle Baltese (tamtéž, s. 15) senioři osobní úspěchy, a tím pádem se cítí mnohem lépe než ostatní. Přichází rovněž s návrhem, na co by se principy této teorie měly zaměřit. A jsou to právě vzdělávací aktivity v pozdějším věku, které plní funkci posilování vlastních zdrojů, tvorbu a rozšíření sociálních vztahů nebo podporu chování, které vede k dobrému zdraví (tamtéž, s. 15).

Tuto teorie lze demonstrovat na jednom Baltesově příkladu (tamtéž, s. 15) osmdesátiletého pianisty: ačkoli je pianista již v pokročilém věku stáří, stále výborně koncertuje na piano. Důvodem je aplikace této teorie do praxe, protože podle principu selekce hraje pianista pouze několik skladeb, podle principu optimalizace tyto skladby neustále cvičí dokola a podle principu kompenzace se při hře snaží často měnit rychlost nebo dynamiku. V celkovém pohledu pianista učením na klavír cvičí nejen svoje kognitivní funkce (zejména paměť), ale získává i nové kontakty, což má rovněž pozitivní dopad na jeho duševní i fyzické zdraví (tamtéž, s. 15).

2.3 Specifika vzdělávání seniorů

Z předchozích kapitol je zřejmé, že proces vzdělávání a učení se trvá po celou dobu života jedince, ačkoli proces vzdělávání, na rozdíl od učení, hraje v životě dospělého jedince spíše potenciální roli. Podstatným faktem je, že v každé životní etapě člověka probíhají změny jak na úrovni fyzické (např. změna kognitivní funkce), tak i na úrovni psychické schopnosti (např. snížení psychické odolnosti vůči změnám). Tyto změny spolu často souvisí a mají přímý dopad na proces vzdělávání u seniorů. Je tak třeba zohlednit tyto probíhající změny a zvolit takový specifický přístup, který bude respektovat měnící se potřeby a motivaci starších účastníků vzdělávacího procesu (Čevela, Kalvach, Čeledová, 2012, s. 38).

Na specifika vzdělávání seniorů se lze dívat ze dvou perspektiv. Zaprvé jsou to specifika, která se týkají samotného učení jedince a vlivu, který na jedince má, způsobeného probíhajícími fyziologickými a psychologickými změnami. Zadruhé to jsou specifika týkající se převážně organizace a zajištění průběhu vzdělávací aktivity. Těchto specifík by si měl být vědom hlavně vzdělavatel.

U specifík učení jedince je zásadním faktorem docilita. Docilita znamená „schopnost učit se“ a pochází z latinského slova „docilis“ – v překladu učenlivý (Špatenková a Smékalová, 2015, s. 67). V kontextu vzdělávání dospělých bývá docilita charakterizována „jako míra dispozic dospělého zapojit se aktivně do vzdělávacího procesu“ (Palán, 2007, nestránkováno). Ačkoli je proces učení u seniorů ovlivněn řadou fyziologických i psychologických změn, „snížený výkon není způsoben neschopností starého člověka učit se, ale nejistotou, zda činnost zvládne“ (Klvetová, 2008, s. 54).

Mírou schopnosti učit se u starších dospělých se jako první zabýval americký psycholog Edward Lee Thorndike, který se v kolektivním díle *Adult Learning* v roce 1928 zaměřil kvantitativně i kvalitativně na pozorování změn v učení dospělých ve věku 15 a 45 let věku. Kvantitativní výsledky výzkumu dokládají, že věk není hlavním determinantem kvality učení, protože ze vzorku 99 osob se každý jedinec může naučit téměř cokoli až do skoro 50 let věku. Je však třeba brát ohled na fakt, že čím bude věk vyšší, tím spíše se mohou objevit obtíže při učení, které však lze kompenzovat např. vhodnějšími učebními materiály (Thorndike et al., 1928, nestránkováno).

Konkrétně na schopnost učení seniorů se zaměřil americký psycholog a pedagog Morris Okun, který tuto problematiku pojal nejvíce komplexně. V roce 1977 provedl výzkum, jehož cílem bylo zjistit potenciální faktory, které mohou mít vliv na učení jedince, např. „míra prezentace informací“, „organizace informací“, „strategie učení“, „smysluplnost materiálu“, „stupeň

dosaženého vzdělání“ nebo „zpětná vazba účastníkům“ (Okun, 2016, s. 140–145). Svůj výzkum začal nejdříve sumarizací již existujících „laboratorních experimentálních geropsychologických výzkumů“ a následně se snažil ověřit tyto závěry svým vlastním výzkumem v praxi na dílčí skupině starších dospělých (tamtéž, s. 139). Ze závěru tohoto výzkumu vyplývá, že starší dospělí mohou podávat stejné výkony v učení jako mladší dospělí, dokonce jsou někdy i výkonnější.

Schopnost učit se zůstává často vysoká až do pokročilého věku, nicméně jedince ovlivňují i přirozené fyziologické změny. Ve francouzské odborné literatuře to potvrzuje Cau-Bareille (2013, s. 5), který rozvíjí myšlenku francouzského výzkumníka psychologické a kognitivní ergonomie Marquiého, že „učení je činnost, která mobilizuje všechny kognitivní procesy“, jež lze popsat právě jako „mechanismy zpracování informací, na které má věk omezující účinky“.

Ve své přehledové studii následně francouzský výzkumník ergonomie Cau-Bareille (tamtéž, s. 5–6) shrnuje nejčastější faktory/změny, které mají vliv na učení seniorů. Řadí mezi ně např. „zpomalování doby zpracování informací“, „potíže s učením založeném na abstraktním základě“, nebo „těžkosti s nalezením vodítek umožňujících vytvoření sémantických vazeb mezi různými prezentovanými informacemi, kde je vyžadováno komplexní uvažování“. Z těchto příkladů je zřejmé, že Cau-Bareille považuje paměť za hlavní faktor, který může negativně přispět k uchování informací. Zároveň však dodává, že na základě provedených experimentů a studií je dokázáno, že pokud mají senioři více času na zapamatování informací, jsou schopni se vyrovnat mladším dospělým a že „vliv věku na kognitivní procesy zůstává mírný až do 60 let jedince“ (tamtéž, s. 6). Tyto závěry potvrzují již dřívější názor uznávaného francouzského autora Carré (1981, s. 111–112), dlouhodobě věnujícímu se stáří a vzdělávání seniorů, který konstatoval, že hlavním specifickým ve vzdělávání dospělých a starších dospělých jsou „rozdíly ve vztahu k psychokognitivním změnám“.

V české odborné literatuře nejkompaktnější přehled zpracoval Hartl (1999, s. 111), který spolu s např. Špatenkovou a Smékalovou (2015, s. 72) rovněž sdílí myšlenku, že schopnost učit se je ovlivněna „růstem a poklesem fyziologických funkcí“ a také „psychologickým posilováním učení a životními zkušenostmi“ (Hartl, 1999, s. 162–163). V české literatuře se uvádí, že mezi nejdůležitější faktory ovlivňující učení starších dospělých patří „zpomalení funkce organismu“ (Špatenková a Smékalová, 2015, s. 72). Vágnerová (2000, s. 452) dává z psychologického hlediska důraz zejména na ztrátu energie, zpomalení pohybu nebo pokles odolnosti vůči externím vlivům, což způsobuje pomalejší reakce na podněty. Zmiňuje i „úbytek paměťových kompetencí“, projevujících se zejména problémy při „ukládání a vybavování informací,“ a

kromě toho také „zhoršování zrakové a sluchové ostrosti“, což může negativně ovlivnit další poznávací procesy (tamtéž, s. 452).

Z předchozího textu je zřejmé, že se jednotliví autoři zaměřují hlavně na vnitřní změny, které probíhají ve stáří, a mají tak vliv na učení jedince. Avšak mezi autory se najde i výjimka a tou je psycholog Piaget, který se dlouhodobě zabýval teorií kognitivního vývoje. Nejdříve konstatoval, že trend vzrůstání počtu lidí starších 70 let v západní společnosti stále trvá, avšak vymezil se proti společensky normalizovanému pohledu na stáří jako poslední fázi života charakteristickou pouze svými deficity. Svým výzkumem nejdříve potvrdil, že „přestože se kognitivní operace zpomalují, zůstávají funkční i při normálním stárnutí“ (Piaget, 1967, s. 10). Následně vyvrátil fakt, že učení jedince je ovlivněno pouze biologickými změnami. Podle Piageta hraje zásadní roli i „fyzické a sociální prostředí“ (tamtéž, s. 10).

V českém kontextu na tuto myšlenku navazuje Hartl (1999, s. 147) svým tvrzením, že ačkoli starší dospělý může disponovat těmi nejlepšími vnitřními podmínkami pro své učení, někdy mohou přijít vnější vlivy, které ho naruší. Z toho vyplývá, že za účelem úspěšného učení, je důležité zaměřit pozornost na to, aby oba dva typy podmínek byly v souladu. Vnitřní podmínky učení závisí převážně na samotném jedinci, zatímco vnější podmínky jsou snadněji regulovatelné (tamtéž, s. 147). Hlavní vnější faktory podle Hartla reflektují organizátora vzdělávací aktivity, tj. lektora, a jeho vliv na vzdělávací proces a organizaci učení, kam patří např. „učební plán“ nebo „osnovy učebních hodin“ (tamtéž, s. 110). Petřková a Čornaničová (2004, s. 69) přidávají třetí vnější faktor, tj. „realizační prostředí“. Mají tím na mysli zvláště „dostupnost vzdělávací aktivity“ nebo „materiální vybavení“, které může značně usnadnit učení (tamtéž, s. 69).

Ve francouzském prostředí, již dříve zmíněný, Cau-Bareille ve své studii zdůrazňuje několik zásadních faktorů nebo přístupů, kterým je podle něj třeba věnovat pozornost. V první řadě považuje za hlavní vytvořit vzdělávání takové, aby co nejlépe odpovídalo realitě, včetně materiálů obsahujících praktické informace a jednoduchou grafiku (2013, s. 9). Následuje preference „participativní metody“ vzdělávání, která si klade za hlavní cíl porozumění účastníků, před klasickou teoretickou přednáškou (tamtéž, s. 9). Dále pak Cau-Bareille doporučuje v rámci této metody využívat hlavně logiku a logická spojení, aby si to starší dospělí lépe zapamatovali a následně vybavili (tamtéž, s. 9). Obsah učiva je třeba předávat postupně od nejjednoduššího k nejtěžšímu, aby to účastníky neodradilo. V neposlední řadě je užitečné „poskytnout účastníkům čas na získání znalostí“ i za cenu toho, že by, např. předpokládaný čas vzdělávací aktivity přesáhl svůj limit (tamtéž, str. 9).

Na základě zmíněné odborné literatury i výzkumů lze konstatovat, že senioři disponují ve vzdělávání a učení specifiky vnitřními i vnějšími. Rovněž se ukázalo, že se tato specifika v kulturním kontextu zásadně neliší, vyskytují se zde pouze drobné nuance v detailu zaměření na konkrétní změny u jedince. V neposlední řadě je vědecky potvrzeno, že jsou starší osoby schopny efektivně se učit až do vysokého věku. Je třeba akceptovat všechny možné faktory a potřeby účastníků a přizpůsobit se jim tak, aby každý měl možnost učit se podle svých nejlepších možností.

3 DEMOGRAFICKÁ SITUACE V ČESKÉ REPUBLICE A VE FRANCII

V současné době se ve vyspělých zemích populace dožívá vyššího věku než dříve. Podle WHO (2021, nestránkováno) může většina obyvatel v těchto zemích očekávat, že se dožije minimálně 60 let a více. Mezinárodní organizace konstatují, že se zvyšuje počet zemí, které pocítují růst podílu starších osob. Např. WHO (tamtéž, nestránkováno) uvádí, že „... v roce 2030 bude jeden ze šesti lidí na světě starší 60 let“. Rovněž předpokládá, že do roku 2050 bude podíl lidí ve věku 60 let celkově tvořit 2,1 miliardy. Zaměřuje se i na seniory ve věku 80 let a více, u nichž předpovídá ztrojnásobení jejich počtu mezi lety 2020 a 2050 až na 426 milionů (tamtéž, nestránkováno). A např. OECD zaznamenala v roce 2019 ve všech svých 38 členských zemích 232 milionů lidí starších 65+ a také 62 milionů lidí starších 80 let (OECD, 2019, nestránkováno). Rovněž očekává, že v roce 2050 bude jeden z deseti lidí starší 80 let a více (OECD, 2021, nestránkováno).

3.1 Aktuální demografická situace Evropské unie

Celkový počet obyvatel v zemích Evropské unie (dále jen EU) vzrostl od roku 1960 přibližně o jednu čtvrtinu na celkové číslo více než 500 milionů (Margaras, 2019, s. 1). Odhaduje se, že Evropská unie dosáhne v roce 2100 celkového počtu přibližně 629 milionů obyvatel (Statista, 2022a, nestránkováno). Modely, které analyzují populační trendy, předpovídají, že v budoucích letech bude pokračovat v Evropě trend stárnutí populace na základě dlouhodobé kontinuální míry nízké plodnosti od 70. let 20. století a prodloužené dlouhověkosti (Margaras, 2019, s. 1). Podle EU je šance, že by v několika jejích státech tyto faktory mohla zvrátit migrace, ale zároveň EU dodává, že je to vysoce nepravděpodobné (tamtéž, s. 1). Konkrétně to lze ukázat na míře plodnosti, která je charakterizována jako „... počet živě narozených dětí ženám v daném věku během roku jako podíl průměrné roční populace žen stejného věku“ (Insee, 2021d, nestránkováno). Tato míra v roce 1960 dosahovala přibližně 2,5 dítěte na jednu ženu, zatímco v roce 2018 činila pouze 1,6 dítěte na jednu ženu (Eurostat, 2021c, nestránkováno; Eatock, 2017, s. 1). Přitom podle odborných zdrojů Evropského parlamentu je pro zachování stabilní populace nezbytná míra plodnosti přibližně 2,1 dítěte na jednu ženu (tamtéž, s. 1).

Populační růst dosáhl vrcholu v letech 2008–2010, ale následně vlivem hospodářské krize a ekonomických problémů zpomalil. Tento pokles míry porodnosti lze podle Eurostatu (2021c, nestránkováno) částečně vysvětlit i stárnutím generací silných ročníků (např. generace tzv. baby boomers) a jejich odchodem do důchodu. Tyto generace jsou totiž charakteristické nejvyšší mírou porodnosti v historii. Dále se rovněž zvyšuje průměrný věk ženy v době prvního porodu,

který vzrostl v současné době v průměru z 29 let na 31 let (Evropská komise, 2020, s. 19). Podle Eurostatu (2020b, nestránkováno) se tento průměrný věk zvyšuje přibližně od roku 2000 ve všech státech EU a nejčastějším důvodem bývá prodloužení doby studia na vysoké škole nebo upřednostnění pracovní kariéry před založením rodiny.

V členských státech EU lze rovněž vysledovat přímou úměrnost mezi zvyšujícím se věkem matky při prvním porodu a snižujícím se celkovým počtem jejích dětí. V důsledku této dlouhodobě nízké míry porodnosti tvořil na začátku roku 2019 podíl mladých lidí do 30 let pouze jednu třetinu (cca 142 milionů) celkové populace EU. Konkrétně podíl dětí (0–14 let) představoval 15,2 % a mladých lidí (15–29 let) 16,6 % (Eurostat, 2020b, nestránkováno). Do budoucna Eurostat (2020b, nestránkováno) předpovídá, že celkový počet dětí a mladých lidí bude v roce 2080 přibližně 121 milionů, tedy o přibližně 21 milionů menší než v roce 2019. Tento klesající celkový počet dětí a mladých lidí v EU bude mít v budoucnosti za následek nedostatek produktivních lidí na trhu práce (Eurostat, 2020b, nestránkováno).

Populační vývoj lze analyzovat také prostřednictvím středního věku populace, to podle Eurostat (2020b, nestránkováno) znamená, že „... pokud by byli všichni lidé v EU seřazení podle jejich věku, průměrný věk by měla osoba stojící uprostřed linie rozdělující je na dvě stejné skupiny“. Za poslední dvě desetiletí je pozorováno každoroční zvyšování středního věku průměrně o tři nebo čtyři měsíce. Je to především v důsledku dvou zásadních faktorů, tj. již zmíněné nízké míře porodnosti a také postupného prodlužování délky života. Konkrétně to v roce 1990 bylo 35,2 let, následně v roce 2020 se střední věk zvýšil až na 43,7 let (Evropská komise, 2020, s. 10). V rozmezí let 2020–2021 vlivem probíhající pandemické situace se růst středního věku zpomalil a zvýšil se pouze o 0,4 na celkový střední věk 44,1 let. Nárůst zaznamenalo např. Irsko, Španělsko nebo Itálie. Naopak v některých zemích, jako např. Belgie, Německo nebo Nizozemsko, střední věk zůstal na stejné hodnotě, případně se nepatrně snížil (Eurostat, 2021a, nestránkováno). Do roku 2050 se předpokládá, že průměrný střední věk může dosáhnout až přibližně 48,2 let (tamtéž, nestránkováno).

Jak již bylo zmíněno v předchozím odstavci, jedním z důvodů zvýšení středního věku je prodlužování očekávané délky života, jinými slovy zvyšování naděje dožití. Ta se prodloužila z průměrných 72,4 let (ženy) a 67 let (muži) v roce 1965 na průměrných 82,7 let (ženy) a 77,1 let (muži) v roce 2020 (Evropská komise, 2020, s. 7). Toto zvýšení naděje dožití lze přičíst několika faktorům, mezi hlavní patří zlepšení úrovně lékařské péče, zvýšení sociální péče, jiný životní styl nebo snížení náročnosti pracovní náplně lidí. Ovšem s příchodem pandemie covid-19 zaznamenává očekávaná délka života od roku 2020 stagnaci a v některých zemích dokonce

mírný pokles u obou pohlaví, např. ve Španělsku o 1,6 roku nebo v Bulharsku o 1,5 roku (Eurostat, 2021d, nestránkováno). Na základě projekcí se v Evropě předpokládá v roce 2070 průměrná naděje dožití u žen 90,3 let a u mužů 86,1 let (Evropská komise, 2020, s. 7).

V důsledku nízké míry porodnosti a zvyšující se naděje dožití se tak zvyšuje „... podíl osob ve vyšších věkových skupinách“ (tamtéž, s. 10). Konkrétně v roce 2020 tvořil podíl osob ve věku 65+ v Evropě přes 20 %, což je v přepočtu cca 90 milionů (Evropská komise, 2020, s. 10; Eurostat, 2021a, nestránkováno). Do roku 2050 se odhaduje zvýšení podílu starších osob na celkové populaci v Evropě na celkových 25,8 %, což je v přepočtu 129 milionů osob (Eurostat, 2021a, nestránkováno). Do roku 2070 se odhaduje zvýšení podílu starších osob na celkové populaci v Evropě až na téměř 30 %, což je v přepočtu cca 150 milionů osob (tamtéž, nestránkováno). Co se týká jednotlivých pohlaví starších osob, dlouhodobě převažuje počet žen nad počtem mužů, ovšem v poslední době se tento rozdíl postupně snižuje.

Příkladem může být rok 2019, kdy „připadalo v EU v průměru 1,33 žen ve věku 65+ na jednoho muže stejného věku“ (Eurostat, 2020a, nestránkováno). Zatímco do roku 2050 se předpokládá „... pokles na 1,24 ženy ve věku 65 let na jednoho muže stejného věku“ (tamtéž, nestránkováno). Nejvýrazněji se stárnutí projevuje zvýšeným podílem populace ve věku 80 a více let. Očekává se, že v krátkodobém horizontu do roku 2050 se jejich počet nejméně zdvojnásobí a dosáhne podílu 11,4 % (v přepočtu cca 27 milionů) na celkovém počtu obyvatelstva (Margaras, 2019, s. 2, Eatock, 2017, s. 1, Eurostat, 2020a, nestránkováno). Eurostat (2021a, nestránkováno) odhaduje, že v roce 2070 bude podíl osob ve věku 80 let a více dokonce až 14 %, což je vzrůst o necelých 8 % oproti roku 2020.

Konkrétně to znamená, že v roce 2006 byl poměr čtyři osoby v produktivním věku (15–64 let) na jednu osobu ve věku 65+, naopak v roce 2050 se předpokládá, že to budou pouze osoby dvě (Eatock, 2017, s. 1). Tento nárůst starších osob bude implikovat pokles produktivního obyvatelstva ve věku 15–64 let. V roce 2019 jejich podíl tvořil 59 % na celkové populaci, do roku 2070 se předpovídá, že se sníží až na 51 % (Evropská komise, 2020, s. 10). Zároveň se zvýšením počtu seniorů narůstá rovněž podíl osob ve věku 30–64 let, který se zvýšil v roce 1999 ze 46,5 % na 48 % v roce 2019 (Eurostat, 2020b, nestránkováno). Tento trend lze spojit s generací silných ročníků, které tvořily největší podíl na celkovém počtu obyvatelstva. Příkladem může být generace narozená v druhé polovině 60. let, které v roce 1999 bylo 30–34 let a která v roce 2019 zestárla do věku 50–54 let. A i v roce 2019 se opět řadila mezi nejpočetnější ročníky celkové populace.

Jakou rychlostí a v jakém rozsahu se stárnutí bude projevovat v jednotlivých státech EU bude záviset na jejich vlastních faktorech, jako např. očekávané délce života nebo úrovni migrace (Eatock, 2017 s. 1). Avšak na základě dat Eurostatu (2020a, nestránkováno) lze vybrat některé země, které se vymykají běžnému průměru demografických dat. Je to např. Itálie, která v roce 2019 dosáhla vrcholu v podílu obyvatel (36,5 %) ve věku 55 let a více, nejvyššího takového podílu v rámci celé Evropské unie. Do roku 2050 počítá až s 45,9% podílem této věkové skupiny obyvatel. Oproti tomu nejnižší podíl tvořili obyvatelé ve stejné věkové skupině v Irsku (25 %) (tamtéž, nestránkováno).

V případě počtu žen a mužů ve vyšším věku (65+) převažují ženy, a to nejvýrazněji v Lotyšsku, kde byla v roce 2019 zaznamenána nejvyšší nerovnováha – „na každého muže připadaly více než dvě ženy“ ve stejném věkovém rozmezí (tamtéž, nestránkováno). Nejvyšší průměrný střední věk byl naměřen v roce 2019 v Německu (46 let) nebo v Irsku (47 let), oproti tomu v Lucembursku (39,5 let) nebo Irsku (37,7 let) byl průměrný střední věk nejnižší (tamtéž, nestránkováno). Podíl starších osob (80+) na celkové populaci byl na Kypru, Slovensku a v Irsku nejmenší (průměr 2 %), naopak nejvyšší podíl této věkové skupiny měla Francie, Řecko a Itálie (průměr 3 %) (tamtéž, nestránkováno). Z hlediska pohlaví muži ve věku 80 let a více převládali v Řecku (podíl 1,4 %) a ženy ve stejném věku zase v Itálii (tamtéž, nestránkováno).

3.2 Aktuální demografická situace v České republice

V České republice (dále jen ČR) celkový počet obyvatel za poslední desetiletí (až do konce roku 2020) kontinuálně vzrostl o 215 tisíc na celkových 10 701 777 osob. Důvodem tohoto růstu je především kladné migrační saldo, které vyjadřuje „... rozdíl mezi počtem přistěhovalých a vystěhovalých“ obyvatel a dohromady s přirozeným přírůstkem tvoří základ demografické analýzy počtu obyvatel (ČSÚ, 2020, nestránkováno). Naopak přirozený přírůstek obyvatelstva, který je definovaný jako „rozdíl mezi počtem živě narozených dětí ve sledovaném období a celkovým počtem zemřelých osob v témže období“, bilancoval záporně až do svého vrcholu v roce 2019, kdy tvořil nejhlubší úbytek, tj. o 19,1 tisíce (ČSÚ, 2020, nestránkováno; ČSÚ 2021b, nestránkováno). Poslední celkový přírůstek obyvatelstva tvořil 7,8 tisíce a byl nejnižší od roku 2013 (tamtéž, nestránkováno). Poslední aktualizace celkového počtu obyvatel proběhla 30. září 2021 a čítá celkem 10 682 029 obyvatel (ČSÚ, 2021a, nestránkováno). Dle jednotlivých pohlaví v roce 2020 žilo v ČR celkem 5 275 103 mužů a 5 426 674 žen všech věkových kategorií (ČSÚ, 2021c, nestránkováno). Tento pokles počtu obyvatelstva může být ovlivněn epidemií onemocnění covid-19.

Demografická data ČSÚ (2019, s. 4) rozdělují populaci do tří hlavních věkových složek – „dětská“ (0–14 let), „produktivní“ (15–64 let) a „seniorská“ (65+). Konkrétní složení jednotlivých věkových skupin populace v ČR v roce 2020 bylo následovné – populace ve věku 0–14 let vzrostla o 9,5 tisíce osob na celkových 1,72 milionu a tvoří nyní cca 16,1 % všech obyvatel. Počet „osob v produktivním věku (15–64 let)“ naopak klesl o 28,4 tisíce na celkových 6,82 milionu osob a jejich celkový podíl na populaci je 63,8 % (ČSÚ, 2021b, nestránkováno). Počet starších osob (podle definice ČSÚ to jsou osoby starší 65 let) „... se celkově zvýšil o 26,7 tisíce na 2,16 milionu a poprvé v historii jejich podíl přesáhl 20% hranici“ (ČSÚ 2021b, nestránkováno). Podle pohlaví se jedná celkem o 1,24 milionu žen a 909,4 tisíce mužů. Ze statistiky ČSÚ (2021c, nestránkováno) lze tyto osoby rovněž analyzovat specificky podle blíže určeného věku, kdy celkový počet starších osob ve věku 80 a více let činí téměř 450 tisíc a ve věku 100 let a více 845 osob.

Hlavním důvodem nárůstu počtu starších osob ve věku 65+ byl podle ČSÚ (2021b, nestránkováno) především „... přesun silných ročníků...“ do skupiny obyvatel nad 65 let a rovněž zvyšující se naděje dožití (tamtéž, nestránkováno). Právě kvůli přesunu starších ročníků byl zaznamenán největší meziroční růst starších osob o 4 % v letech 2011 a 2012. V té době se totiž přesunuly do seniorského věku, tj. 65 let, nejvíce početné generace narozené v roce 1946 a 1947 (ČSÚ, 2019, s. 9). Četnost generací reflektuje zásadní faktor, tedy porodnost, která vyjadřuje „počet živě narozených dětí, připadající na 1000 obyvatel středního stavu“ (ČSÚ, 2001, nestránkováno).

V České republice lze tak v důsledku proměnlivé míry porodnosti analyzovat nejednotné zastoupení jednotlivých populačních vln. Konkrétně nízkou míru porodnosti, tj. slabší generace, způsobilo především období během první světové války, dále Velká hospodářská krize ve 30. letech 20. století nebo uzákonění interrupce v ČSR na přelomu 50. a 60. let (ČSÚ, 2019, s. 4). Naopak silné generace se narodily po roce 1918 a 1945, kdy skončily světové války, a dále v rozmezí let 1961–1964 zásluhou zvýšeného počtu žen v plodném věku. Mimo jiné měly vliv i podporující vládní praktiky v 70. letech 20. století s cílem zvýšit populační vývoj (tamtéž, s. 4). Poslední větší nárůst porodnosti byl zaznamenán v období let 2006–2010, kdy se dostaly do reprodukčního věku ženy ze silného ročníku 70. let (tamtéž, s. 4).

V neposlední řadě je stárnutí populace v ČR způsobeno nárůstem očekávané délky života, která se jinak nazývá také naděje dožití (při narození). ČSÚ ji definuje jako ukazatel, který „udává, kolik let má průměrně před sebou osoba, která se právě narodila“ (ČSÚ, 2014, nestránkováno). V roce 2020 dosahovala očekávaná délka života v ČR u žen 82,8 let a u mužů 78,1 let (ČSÚ,

2022, nestránkováno). Dlouhodobě od 80. let měla očekávaná délka života v ČR rostoucí trend, konkrétně od roku 2001 do konce roku 2019 se prodloužila u žen průměrně o 3,6 let a u mužů dokonce o 4,3 let (ČSÚ, 2021b, nestránkováno). Avšak vlivem nástupu pandemie covid-19 z důvodu zvýšeného počtu zemřelých se naděje dožití snížila za rok o 1 rok u mužů na celkových 75,3 let a u žen o 0,7 na 81,4 let (tamtéž, nestránkováno).

Tento meziroční pokles je největší od konce druhé světové války. Podle ČSÚ ovlivňuje naději dožití v ČR především kvalita zdraví a úroveň životního stylu. Ačkoli je v ČR podíl lidí, kteří jsou nebo mohou být ohroženi chudobou v porovnání s průměrem EU nízký, v kategorii seniorů dochází k pravidelnému zhoršování, a aktuálně dokonce převyšuje tento podíl celkový průměr EU. Konkrétně pro čtvrtinu osob 65+ představují výdaje na bydlení přibližně 40 % z celkového příjmu, který tvoří převážně jen důchod (ČSÚ, 2020, s. 22). Rovněž se obzvláště u mužů projevuje nezdravý životní styl, který se vyznačuje vyšší mírou spotřeby alkoholu a tabákových výrobků. Dále přibližně 44 % žen a 55 % mužů ve věkové kategorii 65–74 let trpí obezitou, která může být důvodem předčasného úmrtí (tamtéž, s. 22). Naopak pozitivním faktorem na naději dožití v ČR může být rozvoj tzv. silver economy, která společně s nástupem průmyslu 4.0 může zásadně ovlivnit medicínu, zdravotnictví nebo sociální služby, a zlepšit tak kvalitu života seniorů.

Již zmíněný dlouhodobý růst počtu starších osob způsobuje rovněž převahu nad počtem složky obyvatel do 15 let a úbytek osob v produktivním věku (ČSÚ, 2019, s. 47). Převahu nad osobami ve věku 0–14 let lze statisticky vyjádřit indexem stáří, který znázorňuje, „... kolik obyvatel ve věku 65 a více let připadá na 100 dětí do 15 let věku“ (tamtéž, s. 47). Konkrétně to v roce 2020 bylo 126 starších obyvatel na 100 dětí (tamtéž, s. 47). Je to dáno každoročně klesajícím počtem narozených dětí, kterých v roce 2020 přišlo na svět 110,2 tisíce, což je méně o 2 tisíce než v roce 2019 (ČSÚ, 2021b, nestránkováno). Počet narozených dětí se vyjadřuje v demografii mírou plodnosti, která vyjadřuje „... počet živě narozených dětí ženám v určitém věku (věkové skupině) na 1 000 žen v daném věku...“ (ČSÚ, 2001, nestránkováno). Ta zůstává poslední tři roky neměnná na průměru 1,71 dítěte na jednu ženu (ČSÚ, 2021b, nestránkováno). Při této míře není možné dosáhnout reprodukce obyvatel, protože by bylo potřeba se dostat alespoň na hranici 2,1 dítěte na jednu ženu (ČSÚ 2021b, nestránkováno). Snížená míra porodnosti může být dána posunutím věkové hranice žen při narození dítěte z důvodu prodloužení doby studia nebo preference pracovní kariéry. Jako příklad můžeme porovnat rok 2001, kdy činil průměrný věk matky při narození dítěte 27,5 let, s rokem 2021, kdy tento věk vzrostl na 30,2 let (ČSÚ, 2021b, nestránkováno).

Spolu s dětskou složkou se v posledním desetiletí postupně snižuje i počet osob ve věku 15–64 let. Svého vrcholu dosáhly v roce 2009 s celkovým počtem 7,4 milionu osob a od té doby do roku 2019 lze zaznamenat výrazný pokles o cca 600 tisíc osob (ČSÚ, 2019, s. 9). V roce 2020 klesl jejich počet o další 28,4 tisíce na celkových 6,82 milionu, který aktuálně tvoří cca 63,8 % všech obyvatel ČR (ČSÚ, 2021b, nestránkováno). Hlavní příčinou je odchod silných válečných a poválečných generací do seniorského věku a příchod slabší generace z 90. let 20. století (tamtéž, s. 9). Z této skupiny produktivních osob jsou nejvíce početné osoby ve věku mezi 40–44 lety a 45–49 lety v důsledku přítomnosti silné generace narozené kolem 70. let 20. století (tamtéž, s. 9).

Co se týká úmrtnosti v ČR, rok 2020 byl zásadně poznamenán v souvislosti s epidemickou situací nemoci covid-19. Celkem zemřelo 129,3 tisíce obyvatel, což bylo o 15,1 % více než v předchozím roce 2019 a o více než 16,3 % více než byl průměr počtu zemřelých v ČR v letech 2015–2019. Největší dopad měla epidemie covid-19 na starší věkové skupiny, zejména v rozmezí 75–79 a 80–84 let, v nichž se počet zemřelých zvýšil až o jednu pětinu (ČSÚ, 2021b, nestránkováno). To ovlivnilo očekávaný věk dožití, který se poprvé od druhé světové války snížil.

V souvislosti s budoucím vývojem populace všechny statistické úřady, včetně Eurostat, také pravidelně vydávají prognózy v pětiletých cyklech, v nichž si kladou za cíl „v dlouhodobém pohledu nastínit směr budoucího populačního vývoje a ukázat na možné změny v početním stavu a věkovém složení populace“ (ČSÚ (2018, s. 1). Konkrétně podle ČSÚ (tamtéž, s. 1) rozlišuje prognózy do několika možných variant, tj. nízké, střední a vysoké. Na základě „střední varianty“ se bude počet obyvatel ČR v roce 2101 pohybovat kolem 10,5 milionu. Zatímco očekávaný celkový počet obyvatel ČR se výrazně nezmění, v případě věkového složení populace ČR dojde k významným proměnám zejména v souvislosti s „... početností jednotlivých věkových skupin“ (ČSÚ, 2018, s. 8).

Pokles počtu populace se očekává na začátku roku 2101 ve věkové skupině 0–14 let z aktuálních 1,72 milionu pod hranici 1,5 milionu osob a jejich podíl klesne z aktuálních 16,1 % na 14,2 % celkové populace ČR. Rovněž klesne počet osob ve věkové skupině 15–64 let ze současných 6,82 milionu na 5,9 milionu osob a jejich celkový podíl na populaci se sníží z 63 % na 56,3 % (ČSÚ, 2018, str. 9–10). Pokles těchto osob v produktivním věku způsobí mimo jiné i „... důsledek přesunu osob všech početně silnějších generací narozených v 70. a 80. letech 20. století nad hranici 65 let“ (ČSÚ, 2018, str. 10). Avšak nejvýrazněji se změní právě skupina

starších osob ve věku 65+ let, protože se jejich celkový počet má zvýšit v roce 2101 až na 3,1 milionu, což bude tvořit 29,5 % podíl na celkové populaci (ČSÚ, 2018, str. 11).

3.3 Aktuální demografická situace ve Francii

Ve Francii (dále FR) celkový počet obyvatel k 1. lednu 2022 vzrostl o 0,3 % na celkový počet 67,8 milionu (RF, 2022, nestránkováno). Tento růst obyvatelstva je zejména zapříčiněn z jedné části přirozeným přírůstkem obyvatelstva (cca o 81 tisíc v roce 2021), který vyjadřuje „... rozdíl mezi počtem narozených dětí a počtem úmrtí zaznamenaných během určitého období“ (Insee, 2020, nestránkováno). Tento přírůstek je vyšší, než byl v roce 2020, přesto stále nižší, než byl před pandemií covid-19 v roce 2019 (RF, 2022, nestránkováno). V období let 2014–2019 je totiž zaznamenán podle Insee (2022, nestránkováno) pravidelný růst obyvatel o 0,4 %. Z druhé části je růst obyvatelstva zapříčiněn migrací, která se stala hlavním činitelem celkového počtu francouzské populace a tvořila za rok 2021 cca o 140 tisíc přírůstek obyvatelstva (Insee, 2022, nestránkováno). Dle jednotlivých pohlaví v roce 2021 žilo ve FR celkem 34,8 milionu žen a 32,5 milionu mužů (Statista, 2022a, nestránkováno; Statista, 2022b, nestránkováno).

Demografická statistika Insee (2022, nestránkováno) rozděluje populaci do čtyř hlavních skupin podle věku následovně: „nejmladší složka“ (0–19 let), „produktivní složka“ (20–64 let), „starší populace“ (65) a „nejstarší populace“ (75 let a více). Konkrétní věkové složení francouzské populace v roce 2021 je následovné – nejmladší populace (0–19 let) čítá celkem 16 142 miliony osob, její počet oproti roku 2020 klesl o cca 87 tisíc a nyní tvoří 23% podíl na celkové populaci. Počet osob v produktivní složce (20–64 let) populace je celkem 33 349 milionů, jejich podíl na celkové populaci je 55,4 %. Počet osob této skupiny v roce 2021 klesl oproti roku 2020 jen nepatrně, přibližně o cca 5 tisíc. Celkový počet starší populace (65 a více) se naopak zvýšil o cca 200 tisíc na celkových 13,9 milionu, na celkové populaci se podílí z 20,7 %. Nejstarší populace ve věku 75 let a více v roce 2021 čítá celkem 6,4 milionu, oproti roku 2020 se její počet rovněž zvýšil o cca 100 tisíc a nyní tvoří 9,5% podíl na celkové populaci (Insee, 2022, nestránkováno).

Ve Francii lze zaregistrovat již zmíněný zvyšující se podíl starších osob ve věku 65+ na celkové populaci Francie dlouhodobě od roku 1975 (Insee, 2019, nestránkováno). V tomto roce bylo 13 % populace ve věku 65+, zatímco na začátku ledna 2022 je to už 21 % osob ve věku 65+ (v přepočtu každý pátý člověk je věku 65+) a z toho tvoří 9,8 % osoby ve věku 75 let a více (Insee, 2022, nestránkováno). Za nárůstem podílu této starší populace podle Insee (2013a, nestránkováno) stojí dva hlavní faktory – zaprvé je to „... příchodem generací tzv. baby

boomers do vysokého věku...“ a zadruhé je to „delší očekávanou délkou života“ (tamtéž, nestránkováno).

Ve Francii lze během celého období historie až dodnes zaregistrovat nerovnoměrné zastoupení jednotlivých populačních vln v důsledku proměnlivé míry porodnosti. K nejvýraznějšímu zvýšení míry porodnosti došlo v době po druhé světové válce až do začátku 70. let, generace narozená na začátku 1946 se nazývá „generace Baby boomers“ (Monnier, 2007, s. 1). Příčinu nárůstu obyvatel v tomto období lze přičíst zejména silnému ekonomickému růstu a společenskému optimismu po druhé světové válce. Následný růst nezaměstnanosti a rozšíření antikoncepce v pozdějších letech však mělo za následek změnu a zpomalení vývoje růstu populace (Insee, 2022, nestránkováno).

V tomto období vznikla vlna několika generací, jejichž stárnutí se bude na věkové pyramidě projevat nejméně dalších 50 let (tamtéž, s. 1). Jako příklad lze uvést nejvíce početnou generaci tzv. baby boomers (narozená v letech 1946–1964 v rozmachu po skončení druhé světové války). Ta nejdříve ve svém produktivním věku stála za přírůstkem počtu osob, její stárnutí později způsobuje přechod do vyšších věkových skupin, čímž se zvyšují počty starších osob a zrychluje se tak stárnutí (Insee, 2013a, nestránkováno). Konkrétně v roce 2010 se přesunula do složky starší populace ve věku 65+ a aktuálně způsobuje zvýšený nárůst podílu osob ve věku 75 let a více (Insee, 2022, nestránkováno). Další generace, narozená kolem roku 1964 půjde stejnou cestou, avšak s dvacetiletým zpožděním, konkrétně do věku 65+ přijde kolem roku 2030 a opět tak navýší počet osob v této věkové skupině.

V neposlední řadě je tento trend způsoben zvyšující se očekávanou délkou života (lze ji také nazývat nadějí dožití při narození), kterou charakterizuje Insee (2022, nestránkováno) jako „... průměrnou délku života fiktivní generace, která by po celou dobu své existence znala podmínky úmrtnosti podle uvažovaného věku roku“ (RF, 2022, nestránkováno). V roce 2021 byla tato naděje dožití u žen 85,4 let a u mužů 79,3 let. Je zaznamenán mírný nárůst oproti roku 2020, kdy to bylo u žen 85,2 let a u mužů 79,2 let (Insee, 2021a, nestránkováno). Avšak obecně se v důsledku probíhající pandemie covid-19 snížila a zatím se nevrací na předchozí úroveň roku 2019, která u žen byla 85,6 let a u mužů 79,7 let (RF, 2022, nestránkováno). Přesto se stále drží na žebříčku nejvyšší hodnoty v Evropské unii (Insee, 2022, nestránkováno). Za prodloužením naděje dožití ve Francii stojí více faktorů. Celkově od roku 1950 získali Francouzi podle COS (2022, nestránkováno) navíc 16 let života zásluhou zlepšení úrovně materiálních podmínek, fyzicky méně náročné práce a zkrácení pracovní doby. V posledních letech se rovněž zaznamenal vliv zdraví na délku života, konkrétně ji nejvíce prodloužil lékařský pokrok v léčbě

rakoviny a kardiovaskulárních onemocnění u žen starších 80 let a u mužů nad 70 let. Avšak pandemie covid-19 zkrátila naději dožití od roku 2020 nejméně o půl roku (tamtéž, nestránkováno). V budoucnu se může ve Francii očekávat zpomalení naděje dožití v důsledku životního stylu, konkrétně se jedná o zvýšenou konzumaci tabáku a následnou zvýšenou úmrtnost (Pison, 2019, nestránkováno). Dlouhodobý pozitivní vliv na naději dožití může mít i ekonomika země, např. mezi lety 2018 a 2019 vzrostla střední životní úroveň francouzských obyvatel o 2,6 % na celkově průměrných 22 040 eur ročně na osobu, což je nejvíce od roku 2000 (Insee, 2021d, nestránkováno).

Nárůst počtu starších osob kromě jiného způsobuje rovněž převahu nad nejmladší složkou populace – osob ve věku do 20 let – a pokles osob v produktivním věku (15–64 let). Tento trend se projevuje na významném ukazateli v demografii, kterým je index stáří (Insee, 2013b, s. 6). Ten vyjadřuje „... počet lidí ve věku 65 let nebo více na 100 mladých lidí do 20 let věku“ (tamtéž, s. 6). Lze konstatovat, že ve FR tento index znatelně roste. Zatímco v roce 1970 připadalo jen „... 52 osob ve věku 65 let na 100 dětí do 15 let věku“, v roce 2021 to bylo již „... 116 osob ve věku 65+ na 100 dětí do 15 let věku“ (Insee, 2021a, nestránkováno, vlastní výpočty). Je to způsobeno každoročně se snižující mírou plodnosti, která je definována podle Insee (2022, nestránkováno) jako „... počet živě narozených dětí ženám v tomto věku v průběhu roku ve srovnání s průměrnou populací roku žen stejného věku“.

V roce 2021 se narodilo celkem 738 tisíc dětí, což činilo o 3 tisíce více než v roce 2020 (Insee, 2022, nestránkováno). Tento nárůst činí cca 0,4 % a zakončuje kontinuální pokles počtu narozených dětí v období let 2015–2020 (tamtéž, nestránkováno). Míra plodnosti v roce 2021 byla celkem 1,83 dítěte na jednu ženu, zde lze zaznamenat mírný nárůst vzhledem k míře plodnosti 1,82 v roce 2020 (Insee, 2022, nestránkováno). Tento nárůst je kvitován vzhledem k jejímu zmíněnému dlouhodobému poklesu v období let 2015–2020 (tamtéž, nestránkováno). Míra plodnosti je jedním ze dvou faktorů, na kterých závisí celková míra porodnosti, která udává součet „měr plodnosti podle věku pozorovaných v daném roce“ (Insee, 2022, nestránkováno). Druhým faktorem podle Insee (tamtéž, nestránkováno) je i „počet žen v plodném věku“. Ve FR se počet žen ve věku 20–40 let (podle Insee je to „období, kdy jsou ženy nejplodnější“) obecně v celkovém součtu od 90. let snížil (tamtéž, nestránkováno). Rovněž se zvyšuje průměrný věk ženy při prvním porodu, v roce 2021 dosáhl 31 let, oproti tomu dosáhl od 20 let dříve výše 29,3 let (tamtéž, nestránkováno). Francie však stále zůstává zemí s nejvyšší mírou porodnosti v Evropské unii (RF, 2021, nestránkováno).

Společně s touto nejmladší složkou klesá i počet osob v produktivním věku (15–64 let). V roce 2001 tvořili počet 32,8 milionu, který značil 58,4 % podíl na celkové populaci. Následně tento počet dosáhl vrcholu v roce 2011, kdy celkový počet těchto osob byl 33,9 milionu s celkovým podílem 58,6 %. Od této doby lze zaznamenat kontinuální pokles, aktuálně v roce 2021 tento počet osob v produktivním věku čítá 33,3 milionu obyvatel s celkovým podílem na populaci 55,4 % (RF, 2021, nestránkováno). Důvod ubývání této složky populace spočívá v již zmíněném odchodu generací do složky ve věku 65+ a rovněž v klesající míry porodnosti.

Co se týká úmrtnosti ve FR, v roce 2021 celkově zemřelo 657 tisíc lidí, což je v přepočtu o 12 tisíc méně než v roce 2020, toto číslo tvoří nižší podíl o cca 1,8 %. Avšak je to více než o 44 tisíc více než v roce 2019, kdy byl podíl vyšší o cca 7,1 %. Za nárůstem zemřelých v období let 2019–2021 stojí především z jedné části probíhající celosvětové pandemie nemoci covid-19 a dále je to důsledek stáří. Je to způsobeno příchodem generací tzv. baby boomers do věku, který je charakteristický vysokou mírou úmrtnosti. Počet úmrtí má tedy v poslední době tendenci narůstat a projevit se rovněž i v blízké budoucnosti. Největší nárůst úmrtí u starších osob byl zaregistrován ve věku 65+, kdy jich celkově v roce 2021 zemřelo o 40 tisíc více než v roce 2020, to představuje celkový nárůst o 8 % (tamtéž, nestránkováno).

Insee (2021c, nestránkováno) vytváří, jako všechny statistické úřady, každoroční „populační projekce pro Francii včetně regionů a departementů,“ které jsou pravidelně aktualizovány dle nejnovějších dat. V případě odhadů do budoucna se zaměřují zejména na vývoj tří základních populačních faktorů: „porodnosti, úmrtnosti a migrace“ (tamtéž, nestránkováno). Na základě „populačních projekcí Insee“ (2021b, nestránkováno) by celkový počet obyvatel ve Francii měl dosahovat v roce 2050 počtu cca 74 milionů.

Hlavním důvodem zrychlení stárnutí francouzské populace podle Insee (2021a, nestránkováno) je především „... postupující věk odchodu silných populačních ročníků“ narozených po válce. Této generaci tzv. baby boomers, narozené po roce 1945, bude 80 let kolem roku 2030. A proto se v období mezi lety 2020–2030 očekává nejvyšší nárůst starších osob v rozmezí let 75–84 let, který dosáhne podílu až 45 %. V přepočtu se v tomto období zvýší počet starších obyvatel z celkového počtu 4,1 milionu na 6,1 milionu (RF, 2021, nestránkováno). Konkrétně v roce 2040 bude připadat celkem 51 starších „osob ve věku 65+ na 100 osob ve věku 20 až 64 let“ (RF, 2021, nestránkováno). Oproti tomu v roce 2021 připadalo na 100 osob v produktivním věku pouze 31 starších osob ve věku 65+ (tamtéž, nestránkováno).

V následujících letech by se měl nárůst nadále zvyšovat, ale v mírnějším tempu (tamtéž, nestránkováno). V dlouhodobém horizontu bude mít Francie v roce 2070 celkových

76,5 milionu obyvatel, avšak za předpokladu zachování stejných populačních trendů jako doposud (tamtéž, nestránkováno). Projekce předpovídá, že v případě přírůstku starších osob ve věku 65+ se obzvláště vysoké zvýšení počtu bude týkat starších osob ve věku 75 let a více (v přepočtu cca 22 milionů oproti dnešním 13 milionům) (COS, 2019, nestránkováno). Podíl starších osob ve věku 65+ na celkové populaci se v roce 2070 zvýší z 21 % na 29 %, což je podobné tempo zvýšení jako v období let 1972–2021 (RF, 2021, nestránkováno). Naopak klesne počet osob ve věku 20–64 let z 55,4 na celkový 44% podíl na celkové populaci (Insee, 2021b, nestránkováno). Očekává se také úbytek osob ve věku 0–19 let, jejich počet by měl v roce 2070 tvořit pouhých cca 15 % (v přepočtu cca 11 milionů) celkové populace (tamtéž, nestránkováno).

3.4 Srovnání demografické situace v České republice a Francii se situací v Evropské unii

Na základě předchozí analýzy aktuální demografické situace v EU, ČR a FR tato podkapitola uvádí srovnání demografické situace těchto dvou zemí s možným odůvodněním a následně to porovnává se situací v Evropské unii. Na úvod pro kontext budou nastíněny základní demografické charakteristiky obou zemí jako např. celkový počet obyvatel nebo rozloha zemí. Mezi kritéria této komparace patří hlavní demografický ukazatel vývoje populace, tj. podíl hlavních věkových složek populace včetně jejich vzájemného poměru. Dalšími důležitými faktory komparace, které ovlivňují charakteristiku demografického vývoje, budou natalita, mortalita, naděje dožití nebo přirozený přírůstek. Na závěr tato podkapitola provede také srovnání jednotlivých demografických projekcí do budoucna.

FR je země, která měří 543 940 km² (včetně zámořských území tvoří 674 843 km²) a svojí rozlohou je téměř 6,9krát větší než ČR, jejíž rozloha činí 78 871 km² (Eurydice, 2021, nestránkováno). Co se týká počtu obyvatel, Francie opět převyšuje se svým celkovým počtem 67,8 milionu ČR, která disponuje pouze 10,7 milionu obyvatel. Zatímco v ČR je tento celkový počet obyvatelstva ovlivněn především pouze porodností, ve Francii stojí za nárůstem obyvatelstva především vysoký nárůst migrace, která se stala jedním z hlavních faktorů přirozeného přírůstku. V případě přirozeného přírůstku obyvatel se FR pohybuje poslední dobou v kladných stoupajících číslech (cca 81 tisíc), zatímco ČR má spíše klesající tendenci (7,8 tisíce). Naopak v rozložení obyvatelstva podle jednotlivých pohlaví se tyto země shodnou na převaze počtu žen nad muži, konkrétně ženy předstihují muže ve FR se svým celkovým počtem 34,8 milionu o přibližně 2,3 milionu a v ČR přibližně o 150 tisíc.

Mezi hlavní demografické ukazatele charakteristiky populace patří rozložení a počet jednotlivých věkových skupin. Významnou odlišnost mezi těmito zeměmi lze analyzovat již v definování těchto hlavních složek populace. Český statistický úřad v ČR rozděluje populaci do tří hlavních složek – „dětská“, která je v rozmezí 0–14 let, „produktivní“, která se pohybuje v rozmezí 15–64 let a „seniorská“, která se vymezuje na 65 a více let (ČSÚ, 2021b, nestránkováno). Naopak Francie rozděluje populaci do složek čtyř, kde za „nejmladší složku“ považuje osoby ve věku 0–19 let, v „produktivní složce“ jsou osoby 20–64 let, starší populace se vymezuje ve věku 65 a více let a přidaná kategorie je „nejstarší populace“ od věku 75 let a více (Insee, 2022, nestránkováno). Lze se domnívat, že stanovení hranice pro dětskou složku v ČR na 15 let věku je z důvodu ukončení povinné školní docházky právě v tomto věku a z důvodu legislativního ustanovení možnosti začít pracovat, a být tak ekonomicky produktivní. Ve FR tato hranice může být posunutá z důvodu sloučení dvou sociologicky rozdělených skupin – dětí (0–14 let) a adolescentů (15–19 let) za účelem sběru validních statistických údajů.

Populační vývoj, včetně věkové struktury obyvatelstva, se v posledních dvou desetiletích se v obou zemích velmi lišil. V ČR se dlouhodobě snižovala porodnost až do takové míry, že v jeden čas převážil počet zemřelých počet narozených obyvatel. Zároveň se z tohoto důvodu postupně zvyšoval počet starších osob ve věku 65+. Naopak Francie zaznamenala kontinuální růst porodnosti, která společně s migrací převyšovala počet zemřelých a rovněž tím zpomalila nárůst počtu osob 65+.

V důsledku vývoje posledních dvou desetiletí lze však v ČR a FR identifikovat společný znak zrychlujícího se demografického stárnutí. Nejlépe to lze doložit na růstu počtu osob ve 65+, které tvoří v obou zemích již více než 20% podíl na celkové populaci. Za hlavní důvod nárůstu těchto starších osob 65+ v obou zemích lze považovat zejména přesun silných generačních ročníků a zvýšení očekávané délky života. Na základě historických kontextů obou zemí lze charakterizovat společně nejednotné zastoupení generačních vln v důsledku nízké míry porodnosti.

V důsledku vývoje těchto generačních vln dochází v posledních letech v obou zemích ke stárnutí silných generací, které se posouvají do stále vyššího věku. Příkladem je velký přesun v ČR mezi lety 2011 a 2012 a ve FR už v roce 2010, kdy se silné generace přesunuly do seniorské složky 65+ a dnes jsou již ve věkové skupině 75+. Společně s nízkou mírou porodnosti lze v budoucnu očekávat nárůst počtu osob starších 65+. Aktuálně nižší počet dětí na jednu ženu lze pozorovat v ČR, kde je aktuální míra 1,71 dětí, zatímco ve FR tato míra činí 1,82 dětí na jednu ženu. Průměrně v ČR klesá celkový počet dětí každý rok o přibližně 2 tisíce,

naopak ve FR po dlouhé době kontinuálního poklesu se zaznamenal v roce 2021 výjimečně menší přírůstek celkového počtu dětí, konkrétně to bylo o 3 tisíce více. V obou zemích však platí, že se zvyšuje věk matky v době prvního porodu, v ČR je to aktuálně 30,2 let a ve FR o 0,8 let více, tedy 31 let. Za posledních 20 let se tento věk u matky zvýšil ve FR o 1,8 let a v ČR dokonce o 2,7 let.

Kromě nárůstu počtu starších osob 65+ se zvyšuje i očekávaná délka života. V tomto faktoru drží FR prvenství v celé Evropské unii, protože se francouzští muži dožívají průměrně 79,3 let a francouzské ženy až 85,4 let věku. Je to především z důvodu zkrácení pracovní doby, snížení fyzické úrovně práce a zvýšení úrovně materiálních podmínek. Rovněž se v posledních letech výrazně projevil lékařský pokrok v léčbě rakoviny a kardiovaskulárních nemocí, které starší osoby ve věku 70+ postihují častěji než jiné věkové kategorie. Oproti tomu se v ČR ženy dožívají nejvíce 81,4 let a muži 75,3 let. Nižší naděje dožití je způsobena především nižším ekonomickým statusem a horší kvalitou zdraví. Obecně se však tato hranice u obou zemí snížila od roku 2020 v důsledku probíhající pandemie nemoci covid-19 a zatím se nevrátila na předchozí hodnotu.

Nárůst počtu osob starších ve věku 65+ způsobuje úbytek počtu produktivní složky obyvatelstva, jejíž podíl klesl v ČR z 63,8 % na 63,5 % na celkové populaci a rovněž ve FR tento počet klesl z 55,4 na celkový 55,2% podíl na populaci. Kromě úbytku osob v produktivní složce se spolu s nárůstem starších osob snižuje i počet osob v nejmladší složce, který ve FR naposledy klesl z 23 na 22,8% podíl na celkové populaci. V ČR lze rovněž vysledovat kontinuálně pokles, avšak naposledy nepatrně vzrostl z 16 na 16,1% podíl na celkové populaci. Tento jev lze charakterizovat indexem stáří, konkrétně v ČR je tento poměr vyšší, protože má 126 starších osob na 100 dětí, zatímco FR pouze 116 starších osob na 100 dětí.

Zvýšený nárůst úmrtnosti se projevil v obou zemích především v důsledku probíhající pandemie covidu-19. V roce 2020 v ČR vzrostl mezi lety 2019 a 2020 počet zemřelých až o 15 %, ve FR to bylo o něco méně, konkrétně o 9,1 %. Co se týká věkových skupin, nejvíce byly zasaženy starší osoby ve věku 65 let více, v případě jednotlivých věkových skupin pak lze za ohroženější označit především osoby starší 75 let věku.

V případě demografických predikcí do budoucna lze nalézt v obou zemích shodu téměř ve všech faktorech ovlivňujících vývoj populace. Ve FR se očekává zvýšení celkového počtu obyvatel do roku 2050 o 9,1 % na celkový počet 74 miliony. V ČR se předpokládá v počtu obyvatel mírný pokles zvýšení počtu obyvatel, přesto lze očekávat ve stejném období vzrůst celkového počtu na 10,5 milionu obyvatel.

V případě rozložení populace se bude u obou zemí výrazně zvyšovat počet osob starších ve věku 65+, kdy FR počítá do roku 2070 až s 9% nárůstem na celkový podíl 29 %, což je v přepočtu celkem téměř 20 milionů obyvatel. V ČR se ve stejném období očekává stejný 29% podíl na celkové populaci, což je v přepočtu přibližně 3,1 milionu obyvatel. Naopak klesne počet obyvatel nejmladší složky, konkrétně v ČR to jsou obyvatelé definovaní ve věku (0–14 let), kteří se dostanou pod hranici celkového počtu 1,5 milionu a jejichž podíl na celkovém počtu obyvatel se sníží o 1,9 % na 14,2 %. Ve FR se mezi nejmladší složku počítají osoby ve věku 0–19 let, jejichž podíl na celkové populaci se sníží až o 8 %, tedy na 23 %. Úbytek se predikuje také u produktivní složky populace, ve FR se jedná o 11,4% pokles na výsledný 44% podíl na celkové populaci a v ČR je to o něco menší 6,7% pokles na celkový podíl na populaci 56,3 %.

Pokud se jedná o srovnání těchto zemí s EU, jsou to země, které potvrzují její trend aktuálního vývoje demografické situace, to se týká rovněž i predikcí do budoucna. Jako příklad lze uvést celkový počet obyvatel, který se v EU zvýší o 25,8 % na celkový počet 629 milionů, podobně to platí i ve FR, kde za zvýšením počtu obyvatel může stát stále vysoká míra porodnosti nebo narůstající migrace. Naopak v ČR se počet obyvatel zvýší jen mírně z důvodu kontinuálně klesající míry porodnosti. Co se týká konkrétního složení populace, společným znakem pro obě země a EU je dlouhodobý nárůst populace starších osob ve věku 65+. V obou zemích celkový podíl starších osob ve věku 65+ přesahuje hranici 20 % a do roku 2070 se očekává, že tato hranice bude dosahovat ke 30% podílu na celkové populaci. V celé EU je tato situace podobná (aktuální podíl je přes 20 %) a lze s jistotou říci, že pokud vše půjde podle predikcí, hranice podílu starších osob v EU tuto hranici 30 % do roku 2070 přesáhne.

Tento trend stárnutí populace je dán především klesající mírou porodnosti a prodloužením naděje dožití. Nižší míra porodnosti je způsobena historickým vývojem v kontextu vzniku silných a slabších generací (podrobné vysvětlení jednotlivých zemí v předchozích odstavcích). Konkrétně nejnižší míru v tomto srovnání lze nalézt v průměru EU (1,6 dítěte na jednu ženu), lehce nad touto hodnotou se pohybuje ČR se svou mírou 1,7 dítěte na jednu ženu, naopak nejvyšší míra porodnosti je ve FR (1,83 dítěte na jednu ženu). Důležitým faktorem je zde i věk matky při prvním porodu, který v EU vzrostl na průměrných 31 let. Hlavním důvodem bývá delší doba studia nebo upozadění rodiny z důvodu preference kariéry. Zde FR i ČR potvrzují trend, protože aktuálně se jejich průměrný věk matky při prvním porodu pohybuje v rozmezí 30–31 let z podobného důvodu jako v celé EU.

Dále je tento trend rovněž způsoben zvýšením naděje dožití. Hodnoty tohoto faktoru u ČR, FR a EU se liší pouze malými procentuálními rozdíly. Např. očekávaná délka života je ve FR u žen (85,4 let) a mužů (79,3 let) vyšší než v České republice (u žen 81,4 let a mužů 75,3 let) a rovněž převyšuje celkový průměr očekávané délky života v EU (u žen 82,7 let a mužů 77,1 let). Za zvýšení naděje dožití může v EU zejména zlepšení úrovně lékařské péče, zvýšení sociální péče, jiný životní styl nebo snížení náročnosti pracovní náplně lidí. To potvrzují obě země, protože ve Francii je to především z důvodu snížení náročnosti fyzické práce nebo zvýšení úrovně materiálních podmínek a v ČR je to dáno rozvojem tzv. silver economy a zvýšením životní úrovně. Je však třeba konstatovat, že v ČR způsobuje zpomalení nižší ekonomický status nebo nezdravé stravování. S příchodem pandemie covid-19 v roce 2020 ovšem zaznamenává očekávaná délka života v EU stagnaci a v některých zemích dokonce mírný pokles u obou pohlaví.

V případě predikcí do budoucna se předpokládá nárůst osob ve věku 65+ a úbytek nejmladší složky obyvatelstva v rozmezí věku 0–20 let. Konkrétně v EU aktuálně tvoří mladí do 20 let přibližně 16% podíl celkové populace a očekává se, že v budoucnu tato hranice bude klesat o nejméně další 3 %. Rovněž klesá počet osob v produktivní složce populace, aktuální procentuální zastoupení se u obou zemí společně s EU pohybuje v hranici 55–63 %, do budoucna se u všech očekává pokles o 8–10 %. Podobné procentuální zastoupení lze konstatovat jak u ČR, tak u FR. Důvodem je již zmíněná dlouhodobě klesající míra porodnosti a zvyšující se naděje dožití.

4 VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ VE VEŘEJNÝCH POLITIKÁCH ČESKÉ REPUBLIKY A FRANCIE

Veřejnou politiku (tzv. public policy) charakterizují zásadní rozhodnutí a činnost vlády, případně jiných dalších vládních či nevládních subjektů, které mají svými aktivitami dopad na společnost. Obecně ji lze popsat jako systém všech zákonů, vyhlášek, dokumentů a dalších opatření včetně jejich financování směřující k danému tématu v reakci na závažný sociální problém (Rinfret, Scheberie a Pautz, 2018, s. 19–20).

Mezi hlavní oblasti zájmu veřejné politiky patří výběrově např. bezpečnost státu, doprava, kultura, lidská práva spolu s demokracií, zaměstnanost, migrace, vývoj populace, životní prostředí, vzdělávání, výzkum a inovace, zdraví nebo životní prostředí (EU, 2022, nestránkováno). Pro téma této diplomové práce je nejvíce relevantní politika stárnutí a vzdělávací politika. Vzdělávací politiku lze vymezit „... jako principy, priority a metody rozhodování vztahující se k uplatňování společenského vlivu na vzdělávání“ (Palán, 2002, nestránkováno). Jednou z jejích základních myšlenek je princip celoživotního učení (Veselý, 2007, s. 23). Politika stárnutí se komplexně a strategicky zabývá stářím a stárnutím populace. U obou států ovšem chybí přesné vymezení, jaká všechna témata do této politiky patří.

Tyto národní veřejné politiky jsou výsledkem střetu tradice a europeizace. Na jedné straně jsou pod vlivem tradice a regionálních specifik z důvodu historie státu, zároveň se v posledních letech čím dál více výrazně projevuje vliv EU prostřednictvím dokumentů, strategií nebo finančních toků ve formě např. dotačních programů. EU má vlastní politiku stárnutí, jejíž součástí tvoří mezinárodní dokumenty různých organizací (EU, WHO, UNESCO), které jsou různě závazné a vlivné. Tato politika však není jasně definována a rovněž nejsou konkrétně vymezeny ani oblasti, na které se zaměřuje. Jejím obecným cílem je „... pomáhat lidem zůstat v odpovědnosti za svůj vlastní život tak dlouho, jak stárnou a dokud je možné přispět k ekonomice a společnosti“ (EU, 2019, s. 9). Na základě významných strategických dokumentů lze mezi hlavní témata této politiky zařadit především aktivní stárnutí, problematiku zdraví (zdravé stárnutí) a mezigenerační solidaritu. Tato témata se objevují v následujících klíčových dokumentech.

Základem konceptu aktivního stárnutí jsou *Zásady OSN pro seniory*, mezi které patří: nezávislost, participace, péče, seberealizace a důstojnost (UN, 1991, nestránkováno). WHO zavedla pojem aktivní stárnutí, které se objevuje v dokumentu *Active Ageing: Policy*

Framework, kde mezi hlavní pilíře aktivního stárnutí patří zdraví (např. snižovat rizikové faktory vedoucí k vážným onemocněním), participace (poskytovat příležitosti ke vzdělávání a učení po celý život) a bezpečnost (zajistit ochranu a bezpečí starších lidí v případě řešení jejich práv a potřeb) (WHO, 2002, s. 47–52).

Mezi hlavní principy aktivního stárnutí WHO řadí i mezigenerační solidaritu jako prostředek ke zvýšení kvality života (tamtéž, s. 12). Aktivní, zdravé stárnutí i mezigenerační solidaritu lze nalézt v dokumentu od Evropské komise s názvem *Towards a Europe for All Ages – Promoting Prosperity and Intergenerational Solidarity*, který si stanovil čtyři hlavní priority – podporu age managementu a zaměstnávání starších osob na trhu práce, zlepšení sociálního a důchodového systému, zvýšení kvality a počtu zdravotnických zařízení pro seniory a rovněž boj proti sociálnímu vyloučení a chudobě seniorů (Evropská komise, 1999, s. 4). Dokument OSN s názvem *Madridský mezinárodní akční plán pro problematiku stárnutí* stanovil tři prioritní směry v případě aktivního a zdravého stárnutí – „starší lidé a rozvoj“, „zachování zdraví a pohody ve stáří“ a „zajištění napomáhajících a podpůrných prostředí“ (MPSV, 2002a, s. 4, 16, 25).

V neposlední řadě EU rovněž prohlásila rok 2012 za Evropský rok aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity, kdy si stanovila několik hlavních priorit pro starší osoby, mezi které patří např. „přizpůsobení pracovních podmínek“, „boj proti negativním stereotypům spojeným s věkem a proti diskriminaci na základě věku“, „přizpůsobení systémů celoživotního učení potřebám stárnoucí pracovní síly“ nebo „zajištění toho, aby systémy sociální ochrany byly odpovídající a poskytovaly vhodné pobídky“ (Evropský parlament, 2012, článek 2).

Cílem této kapitoly je analyzovat dokumenty veřejných politik týkající se vzdělávání seniorů v České republice a ve Francii a následně je mezi sebou komparovat z hlediska jejich cílů, priorit a obsahového zaměření. Výsledkem bude nalezení podobností nebo odlišností z důvodu vlivu EU a dalších mezinárodních organizací nebo národních specifik.

4.1 Role státu ve vzdělávání seniorů v České republice

4.1.1 Kompetence státu v oblasti vzdělávání seniorů

Vzdělávání seniorů v ČR je charakteristické svou nesystémovostí, neexistujícím legislativním rámcem a rovněž neujasněností kompetencí, kterou lze identifikovat v tzv. kompetenčním zákoně (zákon č. 2/1969 Sb., *České národní rady o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České socialistické republiky*). V něm se definují jednotlivá ministerstva

a ústřední orgány ČR, včetně vymezení jejich kompetencí, a není zde vůbec explicitně zmíněna oblast vzdělávání dospělých, natož oblast vzdělávání seniorů. Celkovou nekoherentnost oblasti vzdělávání seniorů ilustruje následný výčet ministerstev, pod jejichž kompetence senioři v ČR spadají.

Mezi hlavní ministerstva, která se zabývají v České republice vzděláváním seniorů, patří zejména Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (dále jen MŠMT) a Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky (dále jen MPVS). MŠMT koordinuje především financování „programu celoživotního vzdělávání seniorů“, konkrétně usiluje a podporuje „... vznik center celoživotního vzdělávání v rámci U3V“ (MPSV, 2017, s. 10). MPSV je hlavním „koordinátorem politiky přípravy na stárnutí“, mezi jeho aktivity patří hlavně „tvorba strategických dokumentů politiky stárnutí“, zasedání Rady vlády pro seniory nebo aktivita na mezinárodní úrovni v tématu přípravy na stárnutí (MPSV, 2022a, nestránkováno). Zároveň ve spolupráci s Evropským sociálním fondem finančně podporuje rozvoj strategie age managementu ve firmách (ESFCR, 2022, nestránkováno).

Mezi další ministerstva, která se alespoň okrajově angažují v oblasti vzdělávání seniorů v České republice, lze zařadit Ministerstvo kultury ČR, které „monitoruje realizaci U3V v síti veřejných knihoven“ a rovněž v ostatních zařízeních jako např. v muzeích a kulturních domech. (MPSV, 2017, s. 17). Také připravilo ve spolupráci s Národní knihovnou metodiku „rozvíjení mezigeneračního dialogu dětí, mládeže a seniorů“ (MPSV, 2017, s. 17). Patří sem i Ministerstvo vnitra ČR, které realizuje vzdělávací projekty týkající se bezpečnosti seniorů (MV, 2021, nestránkováno). Dále to může být Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, jehož hlavní činnost je podpora rozvoje seniorů ve všech regionech ČR (MMR, 2022, nestránkováno).

Kromě ministerstev působí v ČR v segmentu seniorů i další vládní nebo neziskové organizace. Mezi hlavní dvě nejvýznamnější lze zařadit Radu vlády pro seniory a stárnutí populace, jejíž funkcí je být „poradním orgánem vlády pro otázky týkající se vzdělávání seniorů a stárnutí populace“ (MPSV, 2022b, nestránkováno). Dále je to spolek Rada seniorů České republiky, o. s., který zastupuje seniory a reprezentuje je ve vztahu k vládě a jiným ústavním aktérům (RS ČR, 2022, nestránkováno). Na vládní úrovni v oblasti seniorů v ČR se angažují i výzkumné instituce, mezi klíčové patří Česká gerontologická a geriatrická společnost, jež realizuje výzkum v oblasti gerontologie a geriatrie a vydává odborný časopis Česká geriatrická revue (ČGGS, 2022, nestránkováno).

4.1.2 Dokumenty veřejných politik týkající se vzdělávání seniorů v České republice

Tematika vzdělávání seniorů v České republice se v obsahu dokumentů týkajících se politiky stárnutí, které reagují na aktuální politickou, kulturní nebo ekonomickou situaci ve státě, vyskytuje spíše menšinově. Tyto dokumenty lze rozdělit do dvou hlavních skupin. První skupinou jsou politické dokumenty nebo strategie, kde je vzdělávání seniorů přítomno marginálně v kontextu konceptu celoživotního učení a kde je pozornost věnována pouze vybrané oblasti vzdělávání, např. vzdělávání v rámci Univerzity třetího věku. Jako příklad lze uvést *Národní program rozvoje vzdělávání v ČR: Bílá kniha* (2001), *Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy České republiky (pro oblast předškolního, základního, středního, vyššího odborného a dalšího vzdělávání z roku 2002, Strategii rozvoje lidských zdrojů* (2003), *Strategii celoživotního učení ČR* (2007), *Dlouhodobý záměr rozvoje vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy v ČR* (2007), *Strategii vzdělávání pro udržitelný rozvoj České republiky 2008–2015* (2008), *Strategii vzdělávací politiky České republiky do roku 2020* (2014) nebo *Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky na období 2015–2020* (2015).

Do druhé skupiny patří politické národní programy přípravy a akční plány, které se zaměřují přímo na vzdělávání seniorů v kontextu přípravy na stáří nebo podpory pozitivního stárnutí s cílem nastínit dlouhodobý směr vývoje politiky stárnutí v České republice, v nichž je marginálně zastoupená i oblast vzdělávání seniorů. Mezi takové dokumenty se řadí především *Program přípravy na stáří v ČSSR do roku 1990, Národní program přípravy na stárnutí na období let 2003–2007* a navazující *Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012* společně s *Národním akčním plánem podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017*. Nejnověji na to navazuje *Strategie přípravy na stárnutí společnosti 2021–2025*. Dále lze mezi tyto dokumenty řadit *Dlouhodobý záměr seniorského vzdělávání na vysokých školách na období 2008–2015*, na který navazuje nejnovější *Dlouhodobý záměr rozvoje seniorského vzdělávání na vysokých školách v ČR na roky 2016–2020*. V neposlední řadě lze uvést *Programové priority Rady seniorů České republiky na období let 2009–2013* a *Program Rady seniorů České republiky na léta 2013–2017*.

V další analýze se tato podkapitola bude zabývat dokumenty, které zpracovávají tuto problematiku detailněji a jejichž součástí je přímo vzdělávání seniorů. Konkrétně se jedná o národní programy přípravy, akční plány nebo strategie týkající se stárnutí zpracované státními orgány (tj. ministerstvy), jejichž cílem je určovat konkrétní zaměření politiky stárnutí České

republiky pro určité období a které obsahově zpracovávají komplexně průřezová témata v této problematice. Kořeny všech programů přípravy na stáří a stárnutí na úrovni politického zájmu lze v České republice najít již od 70. let 20. století. Důkazem je dokument s názvem *Zásady a péče o staré občany* z roku 1977, později v roce 1983 vznikl první předchůdce dnešních programů přípravy pod názvem *Program přípravy na stáří v ČSSR do roku 1990*, v němž se odborníci zajímali o seniory z hlediska jejich specifik a potřeb (Šerák, 2009, s. 187).

V roce 2002 MPSV vydalo první *Národní program přípravy na stárnutí na období let 2003–2007*, jehož cílem bylo „... podpořit rozvoj společnosti pro lidi všech věkových skupin tak, aby lidé mohli stárnout důstojně, v bezpečí...“ (MPSV, 2002b, nestránkováno). Hlavní prioritou tohoto dokumentu je „... změnit dosavadní stereotypní pohledy na stárnutí a stáří...“ ve společnosti (tamtéž, nestránkováno). Dokument se obsahově zaměřuje na deset hlavních témat, týkajících se etiky, sociálního prostředí, pracovních a volnočasových aktivit, financí, životního stylu, kvality života včetně zdravotní, sociální péče a bydlení seniorů. Jedno z témat se věnuje také vzdělávání seniorů, kde mezi hlavní cíle patří podporovat neformální celoživotní vzdělávání ve formě Univerzit a Akademií třetího věku (tamtéž, nestránkováno).

Chronologicky navazujícím dokumentem je *Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012* (jinak nazývaný *Kvalita života ve stáří*). Mezi jeho hlavní cíl patří „... podpořit solidaritu a soudržnost mezi generacemi a zájem o situaci, těžkosti a preference starších lidí v České republice...“ (MPSV, 2008, nestránkováno). Jeho hlavními prioritami je „zvýšená pozornost kvalitě života ve stáří“, která je formulovaná do pěti strategických oblastí, týkajících se „aktivního stárnutí“, „zdravotní péče“, „lidských práv“, „participace na životě“ a „podpory rodiny a pečovatелů“ včetně přístupu společnosti ke stáří (tamtéž, nestránkováno). Vzdělávání se v tomto dokumentu objevuje v kontextu podpory „celoživotního přístupu“, který si klade za cíl „... zaměřit se na specifické potřeby v různém věku“ v realizaci kulturních a vzdělávacích aktivit (tamtéž, nestránkováno). Je zde zmíněna i důležitost mezigenerační solidarity v pracovním prostředí, ale i v rodině nebo komunitě (tamtéž, nestránkováno).

Dalším dokumentem je *Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017*, který si klade za cíl „... zajištění a dodržování ochrany lidských práv seniorů“ (MPSV, 2021a, nestránkováno). V tomto dokumentu jsou stanoveny priority, které se týkají hlavně osobních práv seniorů, včetně podpory na jejich zaměstnávání a boji proti věkové diskriminaci. Dále se v dokumentu jedná o témata s cílem dosáhnout kvality života ve stáří včetně prevence zdraví nebo podpora „dobrovolnictví a mezigenerační spolupráce“ (MPSV, 2014, s. 16).

Významnou část dokumentu tvoří celoživotní učení, u něhož si MPSV klade za cíl „zvýšit podíl seniorů zapojených do vzdělávání zejména prostřednictvím U3V a akademie seniorů“ rozvojem programů U3V a jiných vzdělávacích aktivit pro seniory (MPSV, 2014, s. 16).

Aktuálním dokumentem je *Strategie přípravy na stárnutí na léta 2019–2025* (později došlo k aktualizaci na *Strategický rámec přípravy na stárnutí společnosti 2021–2025*). Jeho hlavním cílem je „... formulovat strategický přístup k přípravě společnosti na stárnutí...“ (MPSV, 2021b, s. 9). Hlavní prioritou je postihnout všechna průřezová klíčová témata stáří a stárnutí týkající se nejen celé společnosti, ale i samotného jedince (tamtéž, s. 9). Mezi hlavní témata se řadí finance, bydlení, zdraví, péče včetně rozvoje mezigeneračních vztahů seniorů a dále jejich postavení na trhu práce společně s potenciální diskriminací (tamtéž, s. 2). Součástí je i kapitola o celoživotním učení, které je explicitně propojeno se zaměstnaností. Vzdělávání je zde vyzdvihováno jako nástroj pro „... klíčovou roli pro adaptaci na změny prostředí, občanské a osobní kompetence, flexibilitu na trhu práce a účast na dalším rozvoji a růstu v průběhu života...“ (tamtéž, s. 17).

Tyto dokumenty politiky stárnutí se mohou dále rozpracovávat a implementovat na úrovni krajské, příkladem může být projekt *Seniori v krajích* od MPSV. Projekt probíhá od roku 2017 a je naplánovaný do poloviny roku 2022. Jeho cílem je „začlenit agendu přípravy na stárnutí do stávajících strategických a rozvojových dokumentů krajů“, a podpořit tak „... rozšíření politiky přípravy na stárnutí napříč ČR“ (MPSV, 2021c, nestránkováno). Projekt se snaží implementovat politiku přípravy na stáří a stárnutí včetně vzdělávání seniorů na úroveň samosprávních tak, aby se dostal co nejbližší k občanům.

Mezi další aktéry, kteří hrají důležitou roli v určování dlouhodobého směru politiky stárnutí České republiky lze zařadit rovněž různé druhy organizací rozdílného charakteru, které se zabývají odlišnými tématy. Mezi ty nejdůležitější lze zařadit vládní organizace, např. Radu vlády pro seniory a stárnutí populace, dále se jedná o profesní organizace, jakými jsou např. Asociace univerzit třetího věku (dále jen AU3V), Svaz knihovníků a informačních pracovníků Národní knihovny ČR (dále jen SKIP), Národní ústav vzdělávání v ČR. V neposlední řadě sem patří příspěvkové organizace, např. knihovny či Metodické centrum muzejní pedagogiky, a občanská sdružení, jako je např. Rada seniorů. V následující části se bude práce věnovat podrobně dokumentům týkajícím se vzdělávání seniorů od AU3V a SKIP, což jsou instituce poskytující seniorské vzdělávání v ČR.

AU3V má v České republice dlouhodobé postavení již od roku 1993 a jejím aktuálním vydaným dokumentem je *Dlouhodobý záměr Asociace univerzit třetího věku České republiky, z. s., pro období 2021–2025* (AU3V, 2021, nestránkováno). Cíl dokumentu se shoduje s cílem organizace, tj. „plnit roli uznávané autority poskytovatelů vysokoškolského vzdělávání pro účastníky U3V a dbát na kvalitu značky U3V“ (AU3V, 2021, nestránkováno). Mezi tři hlavní priority proto řadí AU3V „zajišťování kvality“ poskytovaného vzdělávání prostřednictvím tvorby nových ukazatelů a nástrojů, „diverzitu a dostupnost,“ v jejichž rámci si klade za cíl vzdělávat všechny seniory nehledě na národnost, dosažené vzdělávání nebo věk (tamtéž, 2021, nestránkováno), a v neposlední řadě AU3V rozšířit své pole působnosti a začít více spolupracovat nejen na lokální, ale i na mezinárodní úrovni.

V rámci SKIP působí sekce 60+ tvořená z členů SKIP, kteří se zaměřují na téma aktivního stárnutí, a jejich cílem je především „seznamovat knihovny se specifiky seniorů jako uživatelů knihovnických služeb, ...“ a inspirovat je k „... poskytování bezbariérových služeb seniorům...“ nejen při vzdělávacích aktivitách (SKIP, 2021, nestránkováno). Sekce 60+ SKIP vydala metodiku pro práci se seniory – *Rovný přístup: Knihovna přátelská seniorům* (Adlerová et al., 2016, s. 1). Hlavním tématem dokumentu je, jak se úspěšně vyrovnat se všemi změnami, které postupně v období stáří a stárnutí nastávají. Členové 60+ si zde kladou za cíl zjistit „... zda a v čem by se měly služby seniorům lišit od služeb ostatním skupinám uživatelů...“ nebo „... na co by měl být brán mimořádný zřetel?“ (tamtéž, s. 14). Mezi hlavní priority v obsahové části proto patří analýza jednotlivých (ne)materiálních podmínek knihoven (tamtéž, s. 16). Součástí je i kapitola věnována organizaci aktivizačních programů, např. U3V nebo A3V, včetně příkladů dobré praxe z regionů ČR (tamtéž, s. 37–39).

Obecně by bylo možné psát o více organizacích a jejich aktivitě v oblasti politiky stárnutí České republiky, ale z důvodu relevantnosti k tématu a komparaci této diplomové práce byly vybrány ty nejdůležitější a nejvlivnější organizace. Pozornost byla věnována vzdělávání a dalším zásadním prioritám v oblasti problematiky stáří a stárnutí.

4.2 Role státu ve vzdělávání seniorů ve Francii

4.2.1 Kompetence francouzského státu v oblasti vzdělávání seniorů

Dnešní podoba vzdělávání seniorů ve Francii je nejednotná stejně jako v ČR. Neexistuje zde žádná legislativa, která by tuto oblast vymezila, proto je v kompetenci různých ministerstev, které se orientují převážně na celoživotní vzdělávání v odborném kontextu. Pro ilustraci

následuje podobný výčet ministerstev, pod jejichž kompetence senioři ve FR spadají stejně jako v ČR.

Hlavní francouzská ministerstva, která se zabývají vzděláváním seniorů nebo mají seniory alespoň okrajově ve svém poli působnosti, jsou *Ministre de l'Éducation nationale, de la Jeunesse et des Sports* (ministerstvo národního vzdělávání, mládeže a tělovýchovy), které má na starosti věk a výši penze v případě odchodu do důchodu „starších zaměstnanců národního školství“ a rovněž plní informační funkci prostřednictvím vládního webu (MENJS, 2022, nestránkováno), a dále *Ministère des Solidarités et de la Santé* (ministerstvo solidarity a zdraví), které organizuje vzdělávací aktivity na téma nejčastější nemoci ve stáří nebo na podporu anticipace stárnutí za účelem dosažení kvality ve stáří (Aquino, 2013, s. 6). Dále se finančně podílí na podpoře a vyškolení mladých sociálních pracovníků na profese související se stářím, např. dlouhodobě pečující o závislé starší osoby (MSS, 2022, nestránkováno).

Mimo jiné se seniory nebo jejich vzděláváním zabývá *Ministère du Travail, de l'Emploi et de l'Insertion* (ministerstvo práce, zaměstnanosti a integrace), které zajišťuje školení starších zaměstnanců nebo jejich rekvalifikaci za účelem jejich co nejdelšího udržení na pracovním trhu (MTEI, 2022, nestránkováno). Dalším ministerstvem, které věnuje pozornost seniorům, je *Ministère de la Culture et de la Communication* (ministerstvo kultury a komunikace), jehož aktivita spočívá v kulturním rozvoji starších osob a boji proti jejich vyloučení ze společnosti, popř. izolaci (MCC, 2012, s. 9–10). Patří sem i *Ministère de l'Intérieur* (ministerstvo vnitra), jehož hlavní činnost spočívá v organizaci komunikační kampaně a spolupráci s místními samosprávami za účelem „zvýšení informovanosti seniorů“ (MI, 2022, s. 1).

Kromě ministerstev se ve FR podobně jako v ČR angažují v segmentu seniorů ještě další vládní nebo státní orgány. Mezi nejvýznamnější lze řadit *Comité Avancée en âge* (Rada pro pokročilý věk), která se angažuje v národních akčních plánech politiky stárnutí FR v tématu prevence ztráty autonomie (Aquino, 2013, s. 6). Ve spolupráci s vládou v oblasti seniorů ve FR vystupují i výzkumné instituce, mezi nejznámější patří *Fondation nationale de gérontologie* (Národní gerontologická nadace) nebo *Société Française de Gériatrie et Gérontologie* (Francouzská gerontologická a geriatrická společnost), které jsou centry pro otázky a výzkum ohledně stáří a stárnutí (FNG, 2022, nestránkováno; SFGG, 2022, nestránkováno). Dále se sem řadí i výzkumné zdravotní instituce, mezi klíčové patří *Institut transdisciplinaire d'étude du vieillissement* (Transdisciplinární ústav pro studium stárnutí), který sdružuje odborníky na stáří a stárnutí (ITEV, 2022, nestránkováno).

4.2.2 Dokumenty veřejných politik týkající se vzdělávání seniorů ve Francii

Tematika vzdělávání ve Francii je v dokumentech týkajících se politik stárnutí, které vznikají v reakci na aktuální sociální nebo politickou situaci ve státě, stejně jako v ČR zastoupena spíše menšinou. Tyto dokumenty lze na základě analýzy rozčlenit podle hlavních témat do dvou skupin. První skupinou jsou vládní dokumenty tvořené dlouhodobými strategiemi a plány, které se komplexně zaměřují na vývoj politiky stárnutí ve FR. Příklady těchto dokumentů jsou následující: *Le Plan Vieillessement et Solidarités 2003 (Plán stárnutí a solidarity 2003)*, *Plan solidarité 2006 (Plán solidarity 2006)*, *Plan national d'action concerté pour l'emploi des seniors 2006–2010 (Společný národní akční plán pro zaměstnávání seniorů 2006–2010)*, *Stratégie en matière de politique de la vieillesse 2007 (Strategie politiky pro stáří 2007)*, *Bien vieillir 2007–2009 (Dobře stárnout 2007–2009)*, *Une stratégie nationale pour les aînés 2015 (Národní strategie pro seniory 2015)*.

Druhou skupinu tvoří vládní dokumenty, které se věnují pouze jednotlivým tématům z politiky stáří, v tomto konkrétním případě se jedná o kvalitu zdraví ve stáří se zvláštní pozorností věnovanou ztrátě autonomie a chronickým nemocem seniorů. Mezi tyto dokumenty se řadí: *Rapport annuel 2003: Santé, pour une politique de prévention durable (Výroční zpráva 2003: Zdraví pro udržitelnou politiku prevence)*, *Plan 2007–2011 pour l'amélioration de la qualité de vie des personnes atteintes de maladies chroniques (Plán 2007–2011 na zlepšení kvality života lidí s chronickými nemocemi)*, *Plan « Alzheimer et maladies apparentées » 2008–2012 (Plán „Alzheimer a příbuzná onemocnění“ 2008–2012)*, *Plan national d'Action de prévention de la perte d'autonomie 2015 (Národní akční plán prevence ztráty autonomie 2015)*, *CONCERTATION: Grand âge et autonomie 2019 (DOHODA: Stáří a autonomie 2019)*, *CONCERTATION: Grand âge et autonomie 2020–2022 (DOHODA: Stáří a autonomie 2020–2022)*, *Vieillir en bonne santé: Une stratégie globale pour prévenir la perte d'autonomie 2020–2022 (Zdravé stárnutí: Komplexní strategie prevence ztráty autonomie 2020–2022)*, *Politiques de soutien à l'autonomie des personnes âgées : quelques comparaisons internationales 2019 (Politiky podpory autonomie seniorů: některá mezinárodní srovnání 2019)*, *Schéma pour l'autonomie à destination des personnes âgées, des personnes 2020–2025 (Schéma autonomie pro seniory, lidi 2020–2025)*.

V další analýze se tato podkapitola bude podrobně zabývat dokumenty, které reflektují v rámci své politiky stárnutí vzdělávání seniorů jako důležitou součást celoživotního učení. Konkrétně se jedná o národní plány týkající se zaměstnávání seniorů a zabývající se kvalitou života ve

stáří. Za kořeny těchto dokumentů francouzské politiky stáří s důrazem na vzdělávání lze pokládat dokument z roku 1962 *Politique de la vieillesse: rapport de la Commission d'étude des problèmes de la vieillesse* (známý také pod názvem Laroqueova zpráva) a *L'amélioration de la qualité de vie des personnes âgées dépendantes* z roku 1981 (známá též jako Mauricova zpráva). Pierre Laroque i Arreckx Maurice se oba zaměřili na studium poznatků v oblasti stáří a stárnutí za účelem stanovení komplexních krátkodobých i dlouhodobých preventivních zdravotních opatření na období stáří. Maurice ve své zprávě vyčlenil zvlášť skupinu starších osob závislých na pomoci druhých a věnoval se jejich péči. Tyto dokumenty se staly základem pro další veřejné politiky týkající se stáří a stárnutí (Laroque, 1962, s. 4–9; Maurice, 1981, s. 961–962).

Jako příklad dalších takových dokumentů lze uvést *Le plan "Solidarité grand âge" (Plan solidarity, 2006)*, který se prioritně zaměřuje na ztrátu autonomie u nejstarších osob a zabývá se hlavně podporou pomoci v oblasti pečovatelských a domácích služeb (Bass, 2006, s. 1–4). Dalším příkladem může být *Le plan "Bien vieillir" 2007–2009 (Plan „Stárnout dobře“ na období 2007–2009)*, jehož cílem je podpořit koncept úspěšného stárnutí prostřednictvím třiceti gerontologických preventivních opatření (MSS, 2007, s. 2, 11). Cílovou skupinou jsou osoby ve věku 55–75 let a mezi hlavní priority patří tři hlavní oblasti – fyzická aktivita, zdravá strava a mezigenerační propojení, které se skládá z jednotlivých konkrétních opatření. Vzdělávání je zde v kontextu podpory rozvoje znalostí a dovedností v oblasti sportu a fyzické aktivity ve stáří (tamtéž, s. 13). Dále se vzdělávání objevuje v mezigeneračních aktivitách, např. mezigenerační bydlení za účelem vzájemného porozumění, inspirace a učení mezi generacemi (tamtéž, s. 20, 21).

Dalším významným dokumentem je *Plan national d'action concerté pour l'emploi des seniors 2006–2010 (Národní akční plán pro zaměstnávání seniorů 2006–2010)*, jehož autorem je Ministère du Travail, de l'Emploi et de l'Insertion (ministerstvo práce, zaměstnanosti a integrace). Cílem tohoto dokumentu je podpora profesního vzdělávání starších osob. Stanovuje si čtyři hlavní prioritní témata (MTEI, 2006, s. 2–3). Mezi ně patří I. „Faire évoluer les représentations socioculturelles“ (rozvíjení sociokulturních představ), II. „Favoriser le maintien dans l'emploi des seniors“ (podpora udržení pracovních míst pro seniory), III. „Favoriser le retour à l'emploi des seniors“ (podpořit návrat seniorů do práce) a IV. „Aménager les fins de carrière“ (plánovat ukončení kariéry) (tamtéž, s. 4). Vzdělávání se prolíná napříč jednotlivými tématy, jako příklad lze uvést opatření na rozvoj nabídky vzdělávání v rámci odborné

kvalifikace pro starší osoby nebo vzdělávání firem o age managementu a zaměstnávání starších osob (tamtéž, s. 3–4).

Aktuálním francouzským dokumentem veřejných politik na téma stáří a stárnutí je dokument s názvem *Grand âge et autonomie: Vieillir en bonne santé (Stáří a autonomie: Zdravé stárnutí)* pro období 2020–2022. Autorem je Ministère des Solidarités et de la Santé (ministerstvo solidarity a zdraví), které si dalo za cíl vytvořit globální strategii jako prevenci ztráty dlouhodobé autonomie u starších osob s důrazem na „prioritní prevenci působící na všechny determinanty zdraví“, protože dobré zdraví je celoživotní úsilí (MSS, 2020, s. 9). Mezi priority patří naplnění tohoto cíle prostřednictvím komunikačních a vzdělávacích aktivit (tamtéž, s. 9). Mezi hlavní obsahové téma, která se prolíná celým dokumentem, je celoživotní prevence proti ztrátě autonomie v různých aspektech. Vzdělávání seniorů se objevuje v kontextu vlastní péče seniorů o stáří, např. vytvořením zdravotní aplikace, která by umožnila každému jedinci sebehodnocení v oblasti potřeb, včetně souvisejících personalizovaných doporučení pro prevenci v daném věku (tamtéž, s. 10).

Dokumenty ovlivňující vývoj politiky stárnutí včetně oblasti vzdělávání seniorů ve Francii tvoří kromě samotných ministerstev i další vládní orgány, které s nimi úzce spolupracují. V kontextu relevantnosti a komparace vůči této diplomové práci bude v následujícím odstavci podrobně představen dokument od L'Inspection générale des bibliothèques (Generální inspektorát knihoven), který kontroluje a podporuje knihovny a patří pod Ministre chargé de l'Enseignement supérieur et de la Recherche (ministra vysokého školství a výzkumu) a zároveň je k dispozici Ministre de la culture pour les bibliothèques (ministru pro knihovny). Rovněž se zde bude práce detailněji věnovat dokumentu, který se týká vzdělávání seniorů, od AIUTA (Mezinárodní asociace univerzit třetího věku), protože sdružuje nejnavštěvovanější vzdělávací instituce pro seniory ve Francii (je to dáno dlouholetou tradicí založení první U3V v roce 1973 v Toulouse).

L'Inspection générale des bibliothèques (Generální inspektorát knihoven) zpracoval na žádost Ministre de la Culture et de la Communication (ministra kultury a komunikace) dokument *Les bibliothèques et l'accès des « seniors » et des personnes âgées à la lecture (Knihovny a přístup „seniorů“ a „starších lidí“ ke čtení)*. Hlavními cíli dokumentu je nabídnout seniorům knihovnu jako nový prostor, kde se kromě čtenářských služeb mohou zúčastnit vzdělávacích a kulturních aktivit. Mezi priority dokumentu proto patří „vyhodnotit kulturní praktiky seniorů pro všechny starší šedesáti let“ a analyzovat nabídku služeb knihoven s ohledem na atraktivitu pro seniory

(MCC, 2012, s. 9). V obsahové části dokumenty se řadí hlavní témata, jako jsou např. „personnes âgées et pratique culturelles“ (starší osoby a kulturní praktiky), „bibliothèque et personnes âgées: quelle approche?“ (knihovny a starší osoby: jaký přístup?) nebo „l'accueil des seniors en bibliothèque et les services sur place“ (přijetí seniorů v knihovně a její poskytované služby) (tamtéž, s. 7). Součástí je i příklad dobré praxe – veřejné čtení seniory (tamtéž, s. 46).

Hlavním cílem AIUTA (Association Internationale des Universités du Troisième Age) je zejména „budovat, s podporou sítě univerzit po celém světě, mezinárodní rámec pro celoživotní vzdělávání a výzkum pro seniory, ...“ (AIUTA, 2015, nestránkováno). Rovněž pravidelně iniciuje výzkum a inovace, kterými určuje dlouhodobý směr seniorského vzdělávání. Příkladem je její dokument s názvem *The role of institutions in the development of the universities of third age*, jehož cílem je stanovit „roli institucí při rozvoji“ U3V (AIUTA, 2018, s. 2). Prioritou se v dokumentu stalo téma „vzdělávání a jeho využití“ pro starší osoby společně s jejich motivací ke vzdělávání na U3V (tamtéž, s. 20, 22). Tematický základ tvoří „aktivní stárnutí“, „sociální izolace“, „kvalita života“ včetně „socializace a rovných příležitostí“ (tamtéž, s. 18, 19, 20). Výstupem dokumentu je záměr AIUTA „otevřít nové možnosti využití znalostí starších lidí ve prospěch společnost“, a rovněž tím překonat bariéry, které mohou seniorům bránit zúčastnit se vzdělávání na U3V (tamtéž, s. 23–24). Obecně by se daly nalézt ve FR ještě jiné instituce, popř. další nevládní organizace, které se zabývají problematikou stáří včetně vzdělávání seniorů, avšak tyto dvě instituce patří mezi nejvýznamnější v této oblasti a mají vliv na tvorbu politiky stárnutí z důvodu tradice a propojení s vládou FR.

4.3 Komparace dokumentů veřejných politik týkající se vzdělávání seniorů v České republice a ve Francii

Cílem této podkapitoly je komparovat analyzované dokumenty politiky stárnutí v České republice a ve Francii na základě kritérií, kterými jsou jejich cíle, priority a obsahové zaměření. Výstupem bude nalezení shodných a odlišných znaků těchto dokumentů včetně analýzy vlivu EU a dalších mezinárodních organizací nebo národních specifíků.

Na základě předchozí analýzy lze obecně konstatovat, že u obou zemí existuje dlouhodobý zájem o skupinu starších obyvatel, který vychází z jejich historie, a v průběhu vývoje se tento zájem dostal do popředí veřejné politiky. Důkazem v ČR je zmíněný první politický dokument s názvem *Zásady a péče o staré občany* z roku 1977, ve FR se jedná o dokument s názvem

Politique de la vieillesse: rapport de la Commission d'étude des problèmes de la vieillesse (známý také pod názvem *Laroqueova zpráva*) z roku 1962. Oba dokumenty se shodně zabývaly staršími osobami a jejich specifiky a potřebami v oblasti zdravotní péče. Hlavním důvodem zmíněného zvýšeného zájmu obou zemí je především demografická situace, která potvrzuje dlouhodobý trend stárnutí populace (podrobně je rozpracována ve 3. kapitole této diplomové práce).

Ačkoli senioři získávají stále větší pozornost, ani jedna z obou zemí nedisponuje zákonem, který by se touto cílovou skupinou, včetně jejich samotného vzdělávání, jednotně a komplexně zabýval. Vzdělávání seniorů má v obou zemích významné legislativní zastoupení pouze v podobných zákonech, které se týkají činnosti vysokých škol. Konkrétně se jedná v ČR o zmíněný zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a ve FR o Loi n°2013-660 du 22 juillet 2013, Article 123-3 (zákon č. 660/2013, čl. 123–3). Absence legislativního zastoupení způsobuje nejednotnost a neprovázanost této oblasti a důsledkem je, že vzdělávání seniorů je součástí dokumentů politiky stárnutí v kompetenci různých ministerstev. V obou zemích se shodně jedná o podobná ministerstva jen s mírně odlišným názvem. Z důvodu zájmu veřejných politik o seniory především z ekonomického nebo sociálního hlediska patří mezi hlavní aktéry zejména ministerstvo zdravotnictví, práce a sociálních věcí, popř. ministerstvo školství. Rovněž se v oblasti vzdělávání seniorů angažují v obou zemích další stejné nebo podobné vládní, neziskové organizace i výzkumné instituce zaměřující se na problematiku stáří a stáří v různých aspektech. Podrobně je jejich činnost a působení zmíněna v podkapitolách o kompetenci státu v oblasti vzdělávání seniorů v ČR a ve FR.

Samotná tematika vzdělávání seniorů je v obsahu dokumentů týkajících se politiky stárnutí zastoupena spíše menšinově. V ČR i ve FR lze analyzovat podobné rozdělení dokumentů politiky stárnutí na dvě oblasti. V obou zemích se politika stárnutí na jedné straně věnuje problematice stáří a stárnutí v kontextu ekonomickém, sociálním a určuje její další směr na úrovni jedince i celé společnosti. Příkladem v ČR je vládní dokument *Strategie celoživotního učení ČR (2007)* a ve FR *Stratégie en matière de politique de la vieillesse 2007 (Strategie politiky pro stáří 2007)*. Na druhé straně vznikají vládní dokumenty, jejichž cílovou skupinou jsou přímo senioři a které se zaměřují na konkrétní témata. Příkladem v ČR je *Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017* a ve FR *Schéma pour l'autonomie à destination des personnes âgées, des personnes 2020–2025 (Schéma autonomie pro seniory, lidi 2020–2025)*.

V další části komparace se tato podkapitola bude zabývat dokumenty, které zpracovávají tuto problematiku detailněji a jejich součástí je přímo vzdělávání seniorů.

Česká republika je charakteristická chronologicky na sebe navazujícími dokumenty, které mají podobu národních programů nebo akčních plánů. Pro každé období má dokument svoje cíle a prioritní témata, které se odvíjí od aktuální situace v ČR. Obecně lze však konstatovat, že většina z jejich cílů a priorit jsou ovlivněny nebo přímo vycházejí z evropských, popř. mezinárodních dokumentů. Je to způsobeno tématem a prioritami dokumentů v oblasti problematiky stáří a stárnutí, které se objevují ve veřejných politikách všech zemí.

Jako příklad lze uvést *Národní program přípravy na stárnutí na období let 2003–2007*, jehož cílem je „... podpořit rozvoj společnosti pro lidi všech věkových skupin tak, aby lidé mohli stárnout důstojně, v bezpečí...“ s prioritou „... změnit dosavadní stereotypní pohledy na stárnutí a stáří...“ ve společnosti (MPSV, 2002b, nestránkováno). Témata zde pokrývají všechny oblasti života seniorů včetně podpory jejich neformálního vzdělávání na U3V a A3V. Tento dokument vychází hlavně ze zmíněných *Zásad OSN pro seniory* a je rovněž v souladu s *Madridským mezinárodním akčním plánem pro problematiku stárnutí 2002*. Na základě stejných dokumentů je zpracován i *Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017*, mezi jehož hlavní cíle patří „... zajištění a dodržování ochrany lidských práv seniorů“ s prioritou osobních práv seniorů včetně boje proti věkové diskriminaci (MPSV, 2021a, nestránkováno). Zde lze identifikovat národní specifika v podobě podpory vzdělávání seniorů, cílem v ČR je „zvýšit podíl seniorů zapojených do vzdělávání zejména prostřednictvím U3V a akademie seniorů“ (MPSV, 2014, s. 16).

Dalším příkladem dokumentu, na který měly vliv evropské strategie, je *Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012*, mezi jehož priority patří kvalita života seniorů. Hlavním cílem je „... podpořit solidaritu a soudržnost mezi generacemi a zájem o situaci, těžkosti a preference starších lidí v České republice...“ (MPSV, 2008, nestránkováno). Jako hlavní priority zde byly stanoveny solidarita a mezigenerační soudržnost, která patří mezi hlavní témata evropské a mezinárodní politiky stáří, objevuje se např. v dokumentu *Towards a Europe for All Ages – Promoting Prosperity and Intergenerational Solidarity* nebo v *Madridském mezinárodním akčním plánu pro problematiku stárnutí*. Rovněž jedna ze strategických oblastí je téma „aktivního stárnutí“, které je základem dokumentu *Active Ageing: Policy Framework* od WHO. V aktuálním dokumentu s názvem *Strategie přípravy na stárnutí na léta 2019–2025* je vyzdvíženo celoživotní učení jako nástroj pro „... klíčovou roli pro

adaptaci na změny prostředí, občanské a osobní kompetence, flexibilitu na trhu práce a účast na dalším rozvoji a růstu v průběhu života...“ (MPSV, 2021a, s. 17). Tento pohled na celoživotní vzdělávání sdílí např. i Evropská komise, podle níž lze definovat celoživotní vzdělávání jako „veškeré vzdělávací aktivity prováděné „... v průběhu života s cílem zlepšit znalosti, dovednosti a kompetence v rámci osobní, občanské, sociální a/nebo pracovní perspektivy“ (Evropská komise, 2001, s. 9).

Naopak Francie je charakteristická svými vládními dokumenty, jejichž společným cílem je boj proti ztrátě autonomie u starších osob a podpora vzdělávání v kontextu zaměstnávání starších osob na trhu práce. Je to ovlivněno především zákony v této oblasti, jako příklad poslouží již zmíněný Loi n° 2004-391 du 4 mai 2004 *relative à la formation professionnelle tout au long de la vie et au dialogue social* (zákon č. 391/2004, o celoživotním odborném vzdělávání a sociálním dialogu) nebo koncepce sociální politiky, viz zákon Loi n° 2015-1776 du 28 décembre 2015 *relative à l'adaptation de la société au vieillissement*, jehož hlavním tématem je boj proti ztrátě autonomie. Mezi příklady těchto dokumentů dále patří *Le plan "Solidarité grand âge"* (Plán solidarity, 2006), *Plan national d'action concerté pour l'emploi des seniors 2006–2010* (Národní akční plán pro zaměstnávání seniorů 2006–2010), *Le plan "Bien vieillir" 2007–2009* (Plán „Stárnout dobře“ na období 2007–2009) nebo *Grand âge et autonomie: Vieillir en bonne santé* (Stáří a autonomie: Zdravé stárnutí) pro období 2020–2022.

Tyto dokumenty čerpají konkrétně z hlediska cílů a priorit z evropských, popř. mezinárodních témat politiky stárnutí, jako např. *Le plan "Bien vieillir" 2007–2009* (Plán „Stárnout dobře“ na období 2007–2009), který má za cíl svými aktivitami podpořit koncept úspěšného stárnutí. Nebo *Grand âge et autonomie: Vieillir en bonne santé* (Stáří a autonomie: Zdravé stárnutí) pro období 2020–2022, který si klade za cíl vytvořit strategii „prioritní prevence působící na všechny determinanty zdraví“ (MSS, 2020, s. 9). Téma zdraví a jeho determinanty lze nalézt v mezinárodním dokumentu *Active Ageing: Policy Framework* od WHO, stejně tak koncept úspěšného stárnutí patří společně s konceptem aktivního stárnutí a zdravého stárnutí mezi hlavní základy evropské, popř. mezinárodní, politiky stáří a stárnutí. Rovněž lze analyzovat v těchto dokumentech národní specifika v případě konkrétních opatření, např. v dokumentu *Le plan "Bien vieillir" 2007–2009* (Plán „Stárnout dobře“) je navrženo 30 gerontologických opatření, které se zaměřují na francouzský životní styl v oblasti zdravé stravy a fyzické aktivity. Vzdělávání se převážně skloňuje v kontextu zdraví a rozvoje znalostí oblasti fyzické aktivity ve stáří. Příkladem je dokument *Grand âge et autonomie: Vieillir en bonne santé* (Stáří a

autonomie: Zdravé stárnutí) pro období 2020–2022, v němž je uvedeno např. vytvoření zdravotní aplikace na sebehodnocení potřeb ve stáří v rámci fyzické a psychické aktivity.

Kromě vládních dokumentů existují v obou zemích i další instituce, které se podílejí na vývoji politiky stárnutí. Mezi nejznámější v ČR patří AU3V, která je zároveň součástí mezinárodní AIUTA se sídlem ve FR. Ve svém hlavním dokumentu *The role of institutions in the development of the universities of third age* si klade za cíl stanovit „roli institucí při rozvoji“ U3V (AIUTA, 2018, s. 2). Tento cíl rozvíjí AU3V v ČR ve svém dokumentu *Dlouhodobý záměr Asociace univerzit třetího věku České republiky, z. s. pro období 2021–2025*, kde se zavázala „plnit roli uznávané autority poskytovatelů vysokoškolského vzdělávání pro účastníky U3V a dbát na kvalitu značky U3V“ (AU3V, 2021, nestránkováno). Avšak AIUTA se zabývá obecnými tématy, jako jsou např. „aktivní stárnutí“, „sociální izolace“, „kvalita života“ včetně „socializace a rovných příležitostí“, které jsou součástí evropských, popř. mezinárodních, strategií a dokumentů (tamtéž, s. 18, 19, 20). Naopak AU3V se zaměřuje na tři hlavní faktory vzdělávání seniorů: „zajišťování kvality“, „diverzitu a dostupnost, a mezinárodní spolupráci. Je to dáno tím, že AIUTA působí mezinárodně a její cíle směřují na U3V po celém světě, naopak AU3V si stanovuje individuální prioritní témata na základě národních specifik fungování U3V.

Rovněž lze analyzovat rozdíly mezi dokumenty knihoven v ČR a ve FR. SKIP v ČR vydal dokument s názvem *Rovný přístup: Knihovna přátelská seniorům*, v němž je hlavním cílem zjistit, „... zda a v čem by se měly služby seniorům lišit od služeb ostatním skupinám uživatelů...“ nebo „... na co by měl být brán mimořádný zřetel“ (Mazurová a Houšková, 2016, s. 14). Součástí jsou i příklady dobré praxe U3V a A3V z jednotlivých regionů. Naopak v případě dokumentu *Les bibliothèques et l'accès des « seniors » et des personnes âgées à la lecture (Knihovny a přístup „seniorů“ a „starších lidí“ ke čtení)* patří mezi hlavní cíl nabídnout knihovnu seniorům jako nový prostor ke vzdělávání, včetně analýzy atraktivity nabídky služeb knihovny (MCC, 2012, s. 9). Je to způsobeno tím, že v ČR knihovna dlouhodobě funguje jako místo pro realizaci U3V a A3V, zatímco ve FR se jedná o novou potenciální podobu vzdělávání seniorů.

5 INSTITUCIONALIZACE VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ

V mezinárodním měřítku neexistuje jednotný institucionální systém vzdělávání seniorů. Aby bylo možné o něm hovořit, musí být podle Beneše (2014, s. 88) jednotlivé instituce provázané, zakotvené a v neposlední řadě i zastřešené. V tomto kontextu podle něj „... o systému lze mluvit jen na úrovni jednotlivých organizací“ (tamtéž, s. 88). V žádné zemi tak neexistuje komplexní systém vzdělávání seniorů, protože je to roztržštěná a neukotvená oblast, která je ovlivněna odlišnou tradicí státu, rozdílným politickým systémem nebo iniciativou státu v oblasti vzdělávání dospělých, tj. i vzdělávání seniorů. To znamená, že v rámci České republiky i Francie lze analyzovat odlišné typy a podoby vzdělávacích institucí determinované tradicí, historií nebo jinými kulturními specifiky dané země. Z tohoto důvodu se tato kapitola zaměří pouze na jednotlivé instituce v ČR a ve FR, které mají odlišné postavení, zřizovatele apod.

Obecně lze konstatovat, že v obou zemích se vzděláváním seniorů zabývají zejména vzdělávací instituce, které se zaměřují jenom a pouze na seniory s ohledem na jejich specifika a bariéry ve vzdělávání, např. Univerzita třetího věku. Dále existují instituce věnující se převážně zájmové či občanské oblasti (např. Univerzita volného času) a informační instituce (např. knihovny), které se obracejí na širokou veřejnost, avšak hlavními účastníky jejich aktivit jsou senioři spolu se studenty (Špatenková a Smékalová, 2015, s. 89, Chamahian, 2010, s. 3). Podle Šeráka (2009, s. 38) nebo Haškovcové (2010, s. 175) může být hlavním důvodem především velká míra volného času a zájmů této cílové skupiny (Šerák, 2009, s. 38, 131).

Hlavním cílem této kapitoly je z hlediska kompatibility analyzovat a komparovat veřejné vzdělávací instituce obou zemí, které poskytují seniorské vzdělávání v totožném typu instituce a vzdělávání. Sekundárně bude zvláštní pozornost věnována veřejným vzdělávacím institucím specifickým pro danou zemi, které se zaměřují na seniory nebo na dospělé (avšak senioři zde tvoří primární cílovou skupinu), ale nemají paralelu v druhé zemi. Zvláštní pozornost pak bude věnována veřejným vzdělávacím institucím, které sice mohou nést jiné názvy, ale v jádru se může jednat o systémově totožný nebo podobný typ instituce a vzdělávání.

5.1 Instituce zajišťující vzdělávání seniorů v České republice

Každá země čerpá ze svého jedinečného institucionálního vývoje vzdělávání seniorů. V kontextu historie ČR mají samotné instituce zaměřené na seniorské vzdělávání dlouholetou tradici. Významným se v tomto ohledu jeví rok 1978, kdy byl v tehdejší ČSR založen Klub aktivního stáří (dále jen KLAS) jakožto první instituce na daném území poskytující přímo

seniorské vzdělávání (Šolc, Adamec a Kryštof, 2011, s. 17–18). Dalším milníkem ve vývoji vzdělávání seniorů bylo založení instituce Akademie třetího věku (dále jen A3V), která byla zřízena Československým červeným křížem (dále jen ČSČK) v roce 1983 (Šipr, 1997, s. 11). Ten přispěl i následně k založení první Univerzity třetího věku v ČR, která se stala nejvýznamnější institucí poskytující vzdělávání seniorům (Šolc, Adamec a Kryštof, 2011, s. 17–18).

Na základě rešerše předních odborných českých autorů zabývajících se specificky seniory, jako např. Mühlpachr (2004), Šerák (2009), Livečka (1979), Adamec a Kryštof et al. (2011), Špatenková a Smékalová (2015) nebo (Klevetová, 2017), se mezi nejvýznamnější veřejné vzdělávací instituce poskytující vzdělávání seniorům řadí následující (viz tabulka č. 2).

Tabulka č. 2: Významné veřejné vzdělávací instituce v České republice poskytující vzdělávání seniorům

<i>Významné veřejné vzdělávací instituce v České republice poskytující vzdělávání seniorům</i>
Univerzity třetího věku (dále jen U3V)
Virtuální Univerzita třetího věku (dále jen VU3V)
akademie třetího věku (dále jen A3V)
kluby stáří
Experimentální univerzita pro prarodiče a vnoučata (dále jen EUPV)
základní umělecké školy (dále jen ZUŠ)
Univerzity volného času (dále jen UVČ)

Zdroj: vlastní zpracování dle Mühlpachr, 2004; Šerák, 2009; Livečka, 1979; Adamec a Kryštof et al., 2011; Špatenková a Smékalová, 2015; nebo Klevetová, 2017

Zvláštním typem institucí jsou rovněž knihovny, které se primárně neřadí mezi veřejné vzdělávací instituce, ale probíhá v nich vzdělávání v rámci U3V, A3V, Univerzit volného času nebo např. klubů seniorů. Dalším podobným příkladem mohou být v ČR rovněž kulturní domy nebo muzea.

V následujících odstavcích budou podrobně analyzovány pouze dvě vybrané veřejné vzdělávací instituce zaměřující se na seniory. Hlavním důvodem je jejich vzájemná kompatibilita v obou zemích a následná proveditelná komparace dle stejných parametrů, protože se jedná o totožný typ instituce a vzdělávání. Mezi ně se v ČR řadí:

- Univerzity třetího věku (U3V);
- kluby stáří.

Tato podkapitola dále stručně (nejsou k dispozici žádné konkrétní informace) charakterizuje veřejné vzdělávací instituce zaměřené na seniory v ČR, u nichž paralela v typu instituce nebo ve vzdělávání ve FR neexistuje. Mezi ně lze v ČR zahrnout:

- Virtuální Univerzitu třetího věku (VU3V);
- akademie třetího věku (A3V);
- základní umělecké školy (ZUŠ).

Zvláštní pozornost pak bude v ČR věnována Univerzitám volného času (UVC) a Experimentální univerzitě pro prarodiče a vnoučata (EUPV), které sice disponují odlišným názvem než jejich paralelní instituce ve FR, ale může se jednat o systémově totožný nebo podobný typ instituce a vzdělávání.

5.1.1 Univerzity třetího věku

Univerzita třetího věku je vzdělávací instituce poskytující celoživotní vzdělávání. Podle Adamec, Kryštofa a Šolce (2011, s. 8) U3V „zprostředkovávají seniorům nepřeborné množství vědomostí a poznatků ze všech možných vědních disciplín a oborů. Mimo jiné plní výraznou sociální funkci a motivují je k další aktivitě“ (Adamec a Kryštof, 2011, s. 8).

První U3V byla v Československé socialistické republice zřízena v roce 1986 na Univerzitě Palackého v Olomouci (Šipr, 1997, s. 14). Iniciátorem jejího vzniku byl Československý červený kříž (dále jen ČSČK), který ve spolupráci s vysokými školami nebo univerzitami již na začátku 80. let zřizoval akademie třetího věku (Šolc, Adamec a Kryštof, 2011, s. 18).

Organizačně byla první U3V pod správou ČSČK až do roku 1991, kdy její organizaci začala zajišťovat samotná Univerzita Palackého v Olomouci. Odbornost kurzů však byla od začátku v odpovědnosti této univerzity (Šipr, 1997, s. 14, Šolc, Adamec a Kryštof, 2011, s. 18). V roce 1987 byla v ČSR založena druhá U3V, tentokrát na 1. lékařské fakultě Univerzity Karlovy, a další se postupně rozšířily do ostatních univerzitních měst (Petřková, 1994, s. 28). Na základě posledních aktuálních dat AU3V (2022b, nestránkováno) existuje v ČR celkem 56 poboček U3V na 24 univerzitách či vysokých školách. Ještě před pandemickým obdobím covid-19 se v roce 2019/2020 zúčastnilo vzdělávání na U3V celkem 65 tisíc, tj. 2,8 % z celkového počtu seniorů (tamtéž, nestránkováno).

V kontextu celosvětového rozvoje U3V se rozlišují dva základní modely – tzv. francouzský a tzv. britský (Swindell a Thompson, 1995, s. 429). U3V v ČR vychází z francouzského modelu (blíže charakterizován v podkapitole 5.3.1). Konkrétní podoba jednotlivých U3V závisí na dané univerzitě, kde výuka probíhá. To dokládá AU3V tvrzením, že „pravidla realizace U3V jsou popsána v interním předpisu školy/fakulty upravujícím podmínky realizace programů celoživotního vzdělávání“ (MŠMT, 2008, s. 7). U3V v ČR je realizována podle zákona č. 111/1998 *Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů* (Česko, 1998, § 60 odst. 1). Na základě tohoto zákona „může vysoká škola poskytovat bezplatně nebo za úplatu programy celoživotního vzdělávání orientované na výkon povolání nebo zájmově“ (tamtéž, § 60 odst. 1).

Je zde však nezbytné odlišit studijní akreditované obory vysokých škol a organizované přednášky U3V se zájmovým pojetím. V tomto kontextu rovněž zákon vymezuje účastníkům U3V status „posluchače vysoké školy“, nikoli status „studenta“, jako je tomu u klasických vysokoškolských studijních programů. To znamená, že absolvováním programu na U3V posluchač nezíská akademický titul, ale pouze potvrzení o absolvování studia (tamtéž, § 60 odst. 2, 3). V ČR kromě zmíněného zákona stanovuje obecnou podmínku pro všechny U3V i MŠMT. Touto podmínkou je, že jeden vzdělávací program musí splňovat alespoň „12 hodin aktivní výuky“. Účastníkem U3V je podle MŠMT (2011, s. 3) každý, kdo je „do kurzu registrován na základě zaplacení předepsaného zápisného a u něhož lze jeho podpisem v prezenčních listinách (...) doložit, že se v rámci studia programu/kurzu U3V osobně zúčastnil alespoň 50 % z celkového počtu hodin prezenční přímé výuky“. Nadto si stanovila AU3V vlastní podmínku délky kurzů, tj. podle Helana (2022, ústně) „... musí exkurze trvat min. 9 hodin/den“ a „jeden kurz musí trvat min. 16 hodin“.

V případě podmínek k přijetí na U3V existuje v ČR určitý standard. Podle něj platí, že pro vzdělávání na U3V stačí, „pokud dotyčný senior dosáhne alespoň věku potřebného pro přiznání starobního důchodu“ (Šolc, Adamec a Kryštof, 2011, s. 19). To potvrzuje Pavel Helan (2022, ústně), prezident AU3V, svým tvrzením, že U3V je primárně zaměřena na „seniory, kteří jsou v penzi“. Avšak dodává, že existují oficiální výjimky, jako jsou „důchodci v invalidním důchodu“ a „váleční veteráni“, kteří se mohou účastnit U3V bez podmínky věku (tamtéž, ústně). V praxi se běžně stává, že univerzity umožňují studovat i mladším účastníkům, ale podle Helana (2022, ústně) by tito účastníci neměli být správně vykazováni za účelem např. finanční podpory.

Kromě dosažení určitého věku může být podmínkou i výše dosaženého vzdělání. Podle obecného standardu AU3V se jedná o povinnost mít alespoň maturitní vzdělání (tamtéž, ústně). Avšak „není to striktní podmínka“, protože jsou lidé, kteří si v minulosti nemohli studovat ať už z jakýchkoli důvodů“ (tamtéž, ústně). Obvyklý je také účastnický poplatek, tzv. zápisné, který se pohybuje kolem několika set korun za akademický rok (Helan, 2022, ústně; Šolc, Adamec a Kryštof, 2011, s. 19). Výše tohoto poplatku závisí na finanční situaci konkrétní VŠ nebo univerzity. Někdy může být navíc účtován poplatek za prostory, kde U3V probíhá (Helan, 2022, ústně). Účastník, který absolvuje min. „2leté studium, tj. aspoň 4 cykly, může dostat osvědčení o absolvování programu“ (tamtéž, ústně).

Na konci studia získají účastníci certifikát nebo „... osvědčení o absolvování programu celoživotního vzdělávání mimo rámec studijních programů“. To má však pouze zájmový charakter a nelze ho nikde jinde použít, např. v zaměstnání (MŠMT, 2011, s. 2; Šolc, Adamec a Kryštof, 2011, s. 19). V některých případech je studium zakončeno nejen získáním samotného osvědčení, ale také formální univerzitní promoci (Šolc, Adamec a Kryštof, 2011, s. 19). Samotné rozhodnutí organizovat akt promoce závisí na konkrétní VŠ nebo univerzitě, AU3V do tohoto rozhodnutí nijak nezasahuje (Helan, 2022, ústně).

Tento standard U3V, stanovený AU3V, se vztahuje i na další specifikace týkající se výuky na U3V, jako je např. obsahové zaměření nebo charakteristika výuky. Vzdělávání na U3V má univerzitní charakter, tj. jednotlivé kurzy se uskutečňují pravidelně v letních nebo zimních semestrech a mohou trvat v průměru od jednoho semestru až po např. tři roky. Nabídka kurzů je tematicky spojena s konkrétní univerzitou (Šolc, Adamec a Kryštof, 2011, s. 19). Podle Helana (tamtéž, ústně) „obsahová nabídka vychází ze zaměření daných vysokých škol“ a postihuje široké spektrum.

Mezi hlavní téma prvních U3V v ČR se řadila „... problematika zdravotní a zdravotně sociální“, sekundárně se objevovala v kurzech témata týkající se ekologie, historie nebo umění (Šolc, Adamec a Kryštof, 2011, s. 18). V současné době se podle Helana (2022, ústně) „nejčastěji zpravidla jedná zejména o humanitní nebo přírodovědné obory“. To dokládají výzkumy U3V, konkrétně např. kvantitativní výzkum U3V (Bělková, 2021, s. 52; viz podkapitola 6.1), podle něj účastníci projevují největší zájem o společenské a humanitní vědy (57,3 %), poté o vědy lékařské a biologické (13,5 %). Potvrzuje to rovněž kvantitativní výzkum U3V od Věříšové (2018, s. 42; viz podkapitoly 5.1.1, 6.1), podle kterého byl největší zájem účastníků o obor historie (58,48 %), umění (39,08 %) a psychologie (23,86 %). Helan (2022, ústně) rovněž uvádí, že mezi nejčastější podoby na U3V se řadí „přednášky nebo semináře včetně exkurzí“. V některých případech je umožněno účastníkům U3V navštěvovat kromě svých kurzů i kurzy studentů dané VŠ nebo univerzity, např. na U3V v rámci Husitské teologické fakulty (tamtéž, ústně).

I přes tato konsensuální pravidla lze konstatovat, že existuje mezi jednotlivými U3V značná diference. Je to dáno tím, že má každá VŠ nebo univerzita prostor pro modifikaci stanovených podmínek, nejen těch k přijetí. V praxi se tak lze běžně setkávat s účastníky U3V, kteří jsou v důchodovém věku, ale nepobírají starobní důchod. Příklady je celá řada skoro na všech vysokých školách nebo univerzitách. Pro bližší představu uveďme např. U3V na Univerzitě J. E. Purkyně, která podmiňuje přijetí na U3V věkem „minimálně 50 let“ a výše (UJEP, 2022, nestránkováno). Dalším příkladem je pak U3V na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, která je „určena občanům v seniorském věku“, tj. „obecně jde o osoby starší 55 let“ (FF UK, 2022, nestránkováno). Tyto odlišnosti se mohou týkat i výše dosaženého vzdělání, protože některé U3V podmiňují účast vysokoškolským vzděláním a některé jsou naopak otevřeny všem účastníkům bez ohledu na výši jejich dosaženého vzdělání, jako je např. U3V na Západočeské univerzitě v Plzni (ZČU, 2022, nestránkováno).

Odlišnosti lze zaznamenat i v případě obsahového zaměření nebo charakteru výuky. Ačkoli se většinou jedná o humanitní nebo přírodovědné obory, např. U3V na Technické univerzitě v Liberci poskytuje vzdělávání v oblasti „základů počítačové gramotnosti“ nebo v „práci s chytrými telefony“ (TUL, 2022, nestránkováno). Rovněž kromě přednášek nebo seminářů v klasické učebně nabízejí některé U3V také exkurze nebo praktické semináře v terénu, je tomu tak v případě např. U3V na Husitské teologické fakultě (Helan, 2022, ústně). V neposlední řadě lze narazit i na praktické kurzy zaměřující se na pohybovou aktivitu seniorů, jako např. na Vysoké škole polytechnické v Jihlavě (VŠPJ, 2022, nestránkováno).

Metodika financování U3V je v ČR vícezdrojová. Hlavním finančním zdrojem je dotace na programy celoživotního vzdělávání ze státního rozpočtu ČR prostřednictvím MŠMT, která je specifikována ve vládním dokumentu s názvem *Pravidla pro poskytování příspěvku a dotací veřejných vysokým školám Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy pro rok 2022* (MŠMT, 2022, článek 22). Příspěvky jsou poskytovány na základě konkrétní žádosti univerzity či vysoké školy, protože z hlediska legislativy na ně nemají právní nárok. Výše příspěvků je rozdělena podle počtu kurzů na U3V v daném období včetně poměru počtu hodin a počtu účastníků (tamtéž, s. 15–16). Mezi další významné zdroje finanční podpory U3V patří samotná univerzita, AU3V nebo fondy EU, z nichž mohou U3V čerpat. V neposlední řadě sem patří poplatek samotných účastníků U3V za výuku, sponzorské dary od dobrovolníků nebo příspěvky na základě mezinárodní spolupráce s dalšími U3V (Šolc, Adamec a Kryštof, 2011, s. 19).

Na základě rozvoje a samostatného fungování U3V vznikla v roce 1993 „nevýdělečná zájmová organizace“ Asociace univerzit třetího věku České republiky (AU3V), která si stanovila za úkol především „zabezpečit vzájemnou informovanost svých členů a postarat se o mezinárodní kontakty AU3V s vedoucími evropskými organizacemi“ (AU3V, 2022a, nestránkováno). V současné době si stanovila jako své poslání „sdužovat veřejné vysoké školy poskytující vzdělání pro posluchače jejich Univerzit třetího věku“ a rovněž zajistit „garanci poskytovaného univerzitního vzdělávání na U3V“ (AU3V, 2022b, nestránkováno). Rovněž má významnou roli v jednání o financování U3V. V rámci svého aktuálního dokumentu s názvem *Dlouhodobý záměr Asociace univerzit třetího věku České republiky, z. s., pro období 2021–2025* (AU3V, 2021, nestránkováno) si stanovila za cíl zaměřit se na pět zásadních oblastí, mezi jejich klíčové body patří „kvalita“, „diverzita a dostupnost“, „relevance“, „internacionalizace“ a public Relations (PR).

5.1.2 Virtuální Univerzita třetího věku

Virtuální Univerzita třetího věku (dále jen VU3V) je jednou z podob U3V, jejímž cílem je „umožnit všem posluchačům zájmové vysokoškolské studium U3V bez ohledu na vzdálenost od sídel vysokých škol a univerzit“ (VU3V PEF ČZU, 2022, nestránkováno). Sekundárně si VU3V klade za cíl „vytvořit prostředí pro sociální kontakt posluchačů v daných lokalitách“ (Nehodová, 2018, s. 11; Šolc, 2011, s. 112). První kurz VU3V se uskutečnil v roce 2008 na Provozně ekonomické fakultě ČZU v Praze (dále jen PEF).

Výuka na VU3V je specifická tím, že její výuka probíhá prezenčním způsobem, ovšem nepřednáší zde „živý lektor“, jak je tomu u klasické U3V. V případě VU3V se účastníci společně osobně setkají na přednášce, kde zhlédnou předem připravené a natočené videopřednášky (nejen od lektorů z univerzity) podle připraveného scénáře. Kromě výkladu lektora obsahují rovněž „... obrázky, grafy a počítačové animace“ (Nehodová, 2018, s. 11). Videopřednášky a ostatní vzdělávací materiály jsou následně nahrány v elektronické podobě na online vzdělávací platformu Moodle. Účastníci si je zde kdykoli mohou znovu přehrát nebo zde případně plnit zadané domácí úkoly. Jedná se tak o propojení moderních komunikačních a informačních technologií. Existuje zde rovněž v případě velkého zájmu možnost diskuse v rámci videokonference s lektorem (Šolc, 2011, s. 114–115; Špatenková a Smékalová, 2015, s. 97).

V současné době je výuka na VU3V zajišťována PEF společně s ostatními univerzitami v ČR, např. s Univerzitou Karlovou (Špatenková a Smékalová, 2015, s. 96). Po organizační stránce zřizují střediska VU3V zpravidla regionální zájmové organizace (Nehodová, 2018, s. 15). Podle posledních aktuálních dat je v ČR celkem 252 vzdělávacích konzultačních středisek VU3V v 75 městech (VU3V PEF ČZU, 2022, nestránkováno).

5.1.3 Kluby stáří

Kluby stáří, jindy také kluby třetího věku nebo kluby důchodců, též nazývány hromadně jako seniorské kluby, mají v ČR dlouholetou tradici, protože první vznikl již v roce 1978 na území tehdejšího Československa pod názvem Klub aktivního stáří. Klub aktivního stáří byl společně s A3V rovněž první formou seniorského vzdělávání, která se v ČR začala významně rozvíjet (AU3V, 2022c, nestránkováno; Šolc, Adamec a Kryštof, 2011, s. 17). První klub stáří pro osamělé seniory založila seniorka Věra Weberová na základě myšlenky, že ve společnosti chybí „... typ otevřené klubové aktivity, přístupný široké seniorské veřejnosti...“ (Steinová, 2022a, nestránkováno).

Podle Špatenkové a Smékalové (2015, s. 326) se jedná o dobrovolná „institucionalizovaná kulturně-výchovná zařízení“. Kluby stáří mají neformální podobu a vzdělávání zde není klíčovou prioritou. Hlavním cílem je u starších osob při rozvoji jejich osobních zájmů podporovat vytváření a udržování pravidelných sociálních kontaktů (Bočková, 2000, s. 26). V současné době se stran vzdělávání zaměřují seniorské kluby na širokou oblast zájmové činnosti seniorů, a organizují tak společné aktivity (např. „společné návštěvy kulturních akcí“, kulturní tvořivé aktivity (např. nacvičování scének a lidových zvyků)“, „besedy s lékařem“,

„výstavy ručních prací“ nebo „poznávací zájezdy a exkurze“ se „sportovně-rekreačními aktivitami“ (Petřková a Čornaničová, 2004, s. 79).

Ve svých počátcích se kluby aktivního stáří (dále KLAS) zaměřovaly hlavně na „... kurzy věnující se problematice zdraví, ale i kultuře, tradicím a historii“ (Adamec a Kryštof 2011, s. 18). KLAS byly nejdříve organizovány národními výbory podle zákona č. 68/1951 *Sb., o dobrovolných organizacích a shromážděních* (ČSR, 1951, § 5). Od roku 1990 jako občanská sdružení na základě zákona č. 83/1990 *Sb., o sdružování občanů* (Československo, 1990, nestránkováno). Na základě zákona č. 89/2012 *Sb. (občanský zákoník) s účinností od roku 2014* se předchozí i nynější KLAS považují za spolky (Česko, 2012, nestránkováno; Československo, 1990, nestránkováno). Nejčastěji jsou zřizovány kraji, obcemi, neziskovými organizacemi nebo domovy seniorů nebo Svazem důchodců ČR (Šerák, 2009, s. 199, Petřková a Čornaničová, 2004, s. 79). Tyto kluby zastřešuje na vládní úrovni Rada seniorů, která je zastupuje při jednání s MPSV např. v oblasti finanční dotace (RS ČR, 2022, nestránkováno). Kromě státu jsou kluby stáří dále finančně podporovány místními samosprávami, peněžitými dary nebo členskými příspěvky. Dle aktuálních čísel existuje v ČR celkem 213 klubů seniorů ve 14 krajích (tamtéž, nestránkováno).

Co se týká vzdělávání, nabízejí jednorázové aktivity s charakterem přednášky následované besedou. Dlouhodobé vzdělávání v cyklech se zde objevuje výjimečně, a pokud ano, jsou jeho obsahem praktické znalosti nebo informace k určitému problému seniorů (Petřková a Čornaničová, 2004, s. 79). Členství je podmíněno „trvalým bydlištěm na území“, kde klub působí, a rovněž „pobíráním starobního, nebo částečného či plného invalidního důchodu (PRO-SEN, 2022, nestránkováno). Jiné podmínky nejsou dále specifikovány, tj. potřebná výše dosaženého vzdělání pro přijetí není stanovena ani se nekonají žádné závěrečné testy, případně zkoušky k ověření znalostí (Steinová, 2022a, nestránkováno).

5.1.4 Akademie třetího věku

Akademie třetího věku (dále jen A3V) se ČR objevily jako jedna z prvních forem seniorského vzdělávání v 80. letech 20. století a byly zařazovány Československým červeným křížem (Špatenková a Smékalová, 2015, 94). Cílem A3V je, podobně jako VU3V, poskytnout seniorům možnost se vzdělávat v místech, kde chybí další nabídky seniorského vzdělávání (Šerák, 2009, s. 198).

Zásadním specifíkem AU3V je neformální charakter výuky, jejíž obsah je uzpůsobený potřebám a zájmům konkrétní cílové skupiny v kurzu. Úroveň náročnosti výuky na A3V není tak vysoká jako např. na U3V. Z tohoto důvodu se těší oblibě těch, kteří by se rádi zúčastnili vzdělávací aktivity, ale netroufají si na akademickou úroveň výuky na U3V (Špatenková a Smékalová, 2015, s. 94). Kromě samotného vzdělávání A3V nabízí rovněž prostor pro seniory, kde se mohou rozvíjet a společně se pravidelně setkávat. A3V se primárně zaměřuje na rozvoj seniorů prostřednictvím aktivit volného času.

Rovněž zde není stanovená věková hranice ani další formální požadavky v průběhu nebo na konci studia (Haškovcová, 2010, s. 136). Zpravidla jsou v současnosti A3V organizovány různými typy organizací, např. knihovnami, základními nebo středními školami, kulturními středisky nebo např. Českým červeným křížem (Špatenková a Smékalová, 2015, s. 94). Nejčastěji jsou to v ČR právě zmiňované knihovny. Ze statistik SKIP vyplývá, že aktuálně v ČR organizuje výuku A3V celkem 13 knihoven (SKIP, 2021, nestránkováno).

5.1.5 Základní umělecké školy

Akademie umění a kultury pro seniory (dále jen AUKS) je konkrétní podoba vzdělávání seniorů v základních uměleckých školách (ZUŠ). Vznikla v roce 2016 na základě iniciativy hlavního města Prahy. Jejím cílem „... je umožnit pražským seniorům uměleckou seberealizaci v oboru, kterému se dříve věnovali a z různých důvodů se mu později už věnovat nemohli“ (ZUŠ Ilji Hurníka, 2022, nestránkováno).

Specifíkem je vzdělávání ve čtyřech uměleckých oborech, tj. „hudební“, „výtvarný“, „taneční“ a „literárně-dramatický“, které je realizováno v celkem 16 pražských ZUŠ (ŠHMP, 2022, nestránkováno). Pro tuto instituci je charakteristický tříletý bezplatný cyklus výuky pro seniory starší 60 let bez žádných dalších vstupních podmínek ani zkoušek (tamtéž, 2022, nestránkováno). Kromě přednášek a seminářů jsou součástí AUKS i organizované návštěvy koncertů a představení (ŠHMP, 2022, nestránkováno). Zaštitovatelem je Rada hl. m. Prahy, organizátorem jsou právě základní umělecké školy. V současné době AUKS navštěvuje celkem 425 seniorů, což činí 0,2 % z celkového počtu seniorů v Praze (MÍKU, 2016, nestránkováno).

5.1.6 Experimentální univerzita pro prarodiče a vnoučata

Experimentální univerzita pro prarodiče a vnoučata (EUPV) je jedna z „forem mezigeneračního vzdělávání“, kterou zajišťuje Centrum celoživotního vzdělávání společně s pražskými univerzitami a vysokými školami, využívá především prostory jejich akademické půdy

(Steinová, 2022b, nestránkováno). Významným faktorem EUPV je její vzdělávací charakter a vzájemná spolupráce generací, přičemž zde v porovnání s ostatními typy vzdělávání participují děti, které pomáhají seniorům (nebo naopak mohou senioři pomáhat dětem). Cílovou skupinou je zpravidla dvojice prarodič a jeho vnouče v rozmezí věku 6–12 let a hlavním cílem je jim umožnit společně studovat v akademickém prostředí vysoké školy či univerzity. Sekundárně tato univerzita rovněž pomáhá zlepšovat vztah mezi nimi navzájem. Podstatné je to, že se jedná o vztah příbuzenský, a že lze tak touto formou propojit neformální učení s informálním učení v rodině (Steinová, 2022b, nestránkováno).

První Experimentální univerzita pro prarodiče a vnoučata vznikla v roce 2004 na základě organizace Centra celoživotního vzdělávání společně s Matematickou-fyzikální fakultou Univerzity Karlovy (Špatenková a Smékalová, 2015, s. 95). V praxi se vždy každý rok spolupracuje s jinou univerzitou či vysokou školou a obsahové zaměření reflektuje vždy danou fakultu. EUPV nabízí vzdělávání v průběhu celého akademického, a to zpravidla jednou měsíčně formou přednášky s možností následné diskuse nebo tvorby společných úkolů nebo zadání (tamtéž, nestránkováno).

Podobných institucí je v ČR více, např. na Mendelově univerzitě v Brně nebo na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Tyto instituce vznikly později po vzoru pražské Experimentální univerzity pro prarodiče a vnoučata a mohou se lišit svým zaměřením, tematickými přednáškami nebo podobou záštity fakulty. Specificky si mohou rovněž stanovit vlastní věkové rozmezení cílové skupiny.

5.1.7 Univerzity volného času

Univerzita volného času (dále jen UVČ) „... představuje formu systematického zájmového mezigeneračního vzdělávání“ (Špatenková a Smékalová, 2015, s. 94; Šerák, 2009, s. 199). První UVČ v České republice byla založena Danou Steinovou v roce 1993 (v průběhu Evropského roku seniorů) v Praze. Specifikem UVČ jsou vzdělávací témata rozdělena do 6 hlavních oblastí, tj. hudba, psychologie, geografie, historie, dějiny a umění (Steinová, 2022c, nestránkováno). Jedinou vstupní podmínkou UVČ je věková hranice 18 let (Šerák, 2009, s. 199). Nejpočetnější cílovou skupinu zde tvoří senioři společně se studenty a matkami na rodičovské dovolené. UVČ nevyžaduje specifickou výši předchozího dosaženého vzdělávání, nejsou zde žádné přijímací zkoušky, avšak účastníci UVČ nedostávají ani žádné potvrzení, popř. diplom po absolvování studia. Účastníci platí pouze zápisné, protože „univerzity volného

času nejsou vázány na existenci vysoké školy, proto jsou flexibilnější a většinou i samofinancovatelné“ (Klevetová, 2017, s. 63).

5.2 Instituce zajišťující vzdělávání seniorů ve Francii

Vznik první instituce zaměřené na seniorské vzdělávání ve FR se datuje do 50. let 20. století. V roce 1955 vznikl ve FR Klub důchodců pod záštitou Mutuelle Générale de l'Éducation Nationale (Penzijní fond zaměstnanců národního vzdělávacího systému), který funguje dodnes pod názvem Klub zdraví seniorů (AF, 2022, nestránkováno). Ovšem zásadní událostí, která ovlivnila podobu seniorského vzdělávání ve FR, byl v roce 1973 vznik první Univerzity třetího věku (U3V). Ve svých počátcích byla určena specificky pro osoby třetího věku a zaměřovala se na problematiku stáří a stárnutí (Vellas, Ali Ahmad a Boer, 2015, s. 3; Swindell a Thompson, 1995, s. 3).

Dle rešerše význačných odborných francouzských autorů věnujících se problematice vzdělávání seniorů, mezi které se řadí např. Carré (1981), Kern (2016), Béland, Viriot Durandal (2013), Vellas, Ali Ahmad a Boer (2015) nebo Chamahian (2010), lze mezi nejvýznamnější francouzské veřejné vzdělávací instituce zahrnout následující (viz tabulka č. 3).

Tabulka č. 3: Významné veřejné vzdělávací instituce ve Francii, které se specificky zabývají seniory

<i>Významné veřejné vzdělávací instituce ve Francii, které se specificky zabývají seniory</i>
L'Université du troisième âge (Univerzita třetího věku, dále jen U3A)
Les clubs du 3ème âge (kluby třetího věku)
L'Université du Temps Libre (Univerzita volného času, dále jen UTL)
Université inter-âges (Mezigenerační univerzita, dále jen UIA)
Université Ouverte (Otevřená univerzita, dále jen UO)
Université de la culture et des loisirs (Univerzita kultury a volného času, dále jen UCL)

Université Populaire (Lidové univerzity, dále jen UP)

Zdroj: vlastní zpracování dle Carré, 1981; Kern, 2016; Béland, Viriot Durandal, 2013; Vellas, Ali Ahmad a Boer, 2015; Chamahian, 2010

V následujících odstavcích budou podrobně analyzovány a komparovány veřejné vzdělávací instituce, které jsou kompatibilní v obou zemích a které se zaměřují na seniory. Je to z důvodu jejich totožného typu instituce a vzdělávání. Mezi ně se ve FR řadí:

- Univerzita třetího věku (U3A);
- kluby stáří.

V dalších částech této kapitoly budou stručně popsány (nejsou k dispozici žádné konkrétní informace) nejvýznamnější instituce zaměřující se na seniory, které nemají žádnou paralelu v ČR. Mezi ně lze zahrnout některé z nových podob U3A, které se hromadně sdružují pod zkratkou UTA (Université de Tous Âges, česky Univerzita všech věků) a konkrétně se jedná o:

- Université Ouverte (Otevřená univerzita, dále jen UO);
- Université de la culture et des loisirs (Univerzita kultury a volného času, dále jen UCL).

Zvláštní pozornost bude následně věnována dalším podobám UTA, mezi které patří L'Université du Temps Libre (Univerzita volného času, dále jen UTL), Université inter-âges (Mezigenerační univerzita, dále jen UIA) a Université Populaire (Lidové univerzity, dále jen UP), které lze připojit k systémově totožnému nebo podobnému typu instituce a vzdělávání jako v ČR, ačkoli se jejich názvy liší.

5.2.1 Universités du troisième âge (Univerzity třetího věku)

Université du troisième âge (dále jen U3A) se ve FR řadí k nejvýznamnějším vzdělávacím institucím celoživotního vzdělávání. První U3A vznikla ve Francii na základě zásadního podnětu francouzského zákona Loi n°68-978 du 12 novembre 1968 *d'orientation de l'enseignement supérieur* (zákon č. 68-978/1968 *o zaměření vysokoškolského vzdělávání*), který v článku 1) vyzval univerzity, aby přispívaly, „zejména využíváním nových prostředků šíření znalostí, k celoživotnímu vzdělávání pro všechny kategorie obyvatelstva a pro jakékoli účely“ (Francie, nestránkováno, 1968, nestránkováno). Jak uvádí Swindell a Thompson (1995, s. 3)

tento zákon požadoval po univerzitách, aby tak více poskytovaly „community education“ tj. komunitní nebo dalšího vzdělávání pro širokou veřejnost.

První kurz U3A uskutečnil francouzský profesor mezinárodního práva a politické ekonomie, Pierre Vellas, v roce 1973 na své domovské Fakultě společenských věd Univerzity Toulouse ve Francii. Jednalo se o otevřený kurz, který se jmenoval „gerontologie“ a byl určený pro všechny seniory bez výjimek (Huang, 2006, s. 825). To znamená, že nebyla požadována ani výše dosaženého vzdělávání, ani se nekonaly žádné přijímací zkoušky, pouze se očekával malý finanční příspěvek jako zápisné. Kurz se zaměřoval zejména na kvalitu zdraví ve stáří, konkrétně pak na trénování a zlepšení paměti seniorů. Z důvodu velkého zájmu seniorů rozšířil koncepci U3V profesor Vellas druhý ročník o kurzy s tématem výuky cizích jazyků nebo pohybových cvičení, např. gymnastiky (Vellas, Ali Ahmad a Boer, 2015, s. 3; Swindell a Thompson, 1995, s. 3). Organizaci a odbornost zajišťovala samotná Univerzita Toulouse. Tato myšlenka koncepce U3A se od roku 1975 začala rozšiřovat na ostatní francouzské univerzity.

Francouzský koncept U3A se rozšířil po celém světě. Mezi evropské země, které přijaly a zrealizovaly myšlenku U3A, patří např. Belgie, Švýcarsko, Velká Británie, Polsko, Itálie nebo Španělsko. Avšak U3V lze nalézt i na dalších kontinentech, jako je Severní, Střední a Jižní Amerika, Austrálie, Asie nebo Afrika (AIUTA, 2022, nestránkováno). V rámci celosvětového rozvoje existuje několik modelů U3A, přičemž za dva z nich nejrozšířenější lze označit model tzv. francouzský a tzv. britský.

Francouzský model U3V propojuje výuku U3V přímo s univerzitami (Vellas, Ali Ahmad a Boer, 2015, s. 3). To znamená, že U3V je vždy součástí některé z univerzit. Důležitým faktorem je zde garance „vysokého akademického standardu“ kurzů prostřednictvím výuky vysokoškolskými profesory (Vellas, Ali Ahmad a Boer, 2015, s. 20). S tím souvisí i zvýšený nárok na zájemce o studium, kteří podléhají přísnějším přijímacím kritériím (např. na základě výše dosaženého vzdělání) či podmínek průběhu a ukončení studia. Kurzy mají různou podobu ve formě „studijních skupin, workshopů“ nebo „exkurzí“. Hlavním tématem jsou zde obzvláště „humanitní vědy a umění“ (Swindell a Thompson, 1995, s. 432).

V porovnání s francouzským modelem britský model U3V není tak striktní, co se týká akademických studijních nároků, protože U3V využívající tento model jsou zřizovány především „místními nezávislými organizacemi či asociacemi“ (Vellas, Ali Ahmad a Boer, 2015, s. 10). Tento model U3V nelimituje zájemce žádnými podmínkami včetně věkového

omezení. Jediným požadavkem je doklad o „oficiálním ukončení v zaměstnání“ (tamtéž, s. 20). Hlavním smyslem U3V zde není přímo studium, ale pravidelné setkávání seniorů v rámci celoživotních center a společná neformální výuka v různých podobách, kde se ani nerozlišuje role vyučujícího a studenta (Swindell a Thompson, 1995, s. 432).

S rozvojem konceptu celoživotního učení se v 90. letech ve FR transformoval nový přístup, který kladl důraz na rozvoj vzdělávání v oblasti kultury. Hlavní myšlenkou se tak stalo poskytování vzdělávání všem bez ohledu na věk a vymezení se tak proti tehdejšímu vzdělávání specificky zaměřenému na cílovou skupinu seniorů (osobám v třetím věku) v kontextu problematiky stáří a stárnutí (Chamahian, 2010, s. 2–3). Na přelomu 80. a 90. let se tak Vellasova myšlenka rozvinula do nové podoby U3A se zastřešujícím názvem Université de Tous Âges (univerzita všech věků).

Mezi základní formy Université de Tous Âges patří L'Université du Temps Libre (Univerzita volného času, dále jen UTL), Université inter-âges (Mezigenerační univerzita, dále jen UIA), Université Ouverte (Otevřená univerzita, dále jen UO), Université libre (Svobodná univerzita, dále jen UL), Université de la culture et des loisirs (Univerzita kultury a volného času, dále jen UCL), Université Permanente (Stálá univerzita) a Université Populaire (Lidové univerzity dále jen UP). Jejich cílem je „otevřít se „všem věkovým kategoriím“ a „zejména všem lidem, kteří mají volný čas“ (tamtéž, s. 3). Podle aktuálních a dostupných dat UFUTA (Francouzský svaz univerzit všech věkových kategorií), ještě před pandemií covid-19, lze nalézt U3A na 45 univerzitách. Čítají na 250 poboček v rámci celé FR. V akademickém roce 2019/2020 tvořil celkový počet studentů 70 tisíc, což je 0,5 % z celkového počtu seniorů ve FR (Sciara-David, 2022, ústně). Podrobněji budou charakterizovány v následujících podkapitolách 5.2.3–5.2.6.

Obecně se všechny podoby U3A (tradiční i nové) ve FR realizují podle zákona Loi du 1er juillet 1901 *relative au contrat d'association* (zákon ze dne 1. července 1901 *týkající se smlouvy o sdružení*) v rámci „univerzitního“ nebo „akademického orgánu“ (Francie, 1901, nestránkováno). Podle tohoto zákona a současně na základě vnitřních předpisů v Union Française des Universités Tous Âges (Francouzská unie univerzit pro všechny věkové kategorie, dále jen UFUTA) v článku č. 5 fungují jednotlivé podoby U3A (podrobněji charakterizovány v rámci následujících podkapitol) jako „územní struktury asimilované do spolkových struktur“ (Francie, 1901, nestránkováno; UFUTA, 2021a, nestránkováno). Fungují na principu, tzv. service à comptabilité distincte (česky společná služba, ale oddělené účetnictví) (IGAENR, 2015, s. 4). Zřizovateli těchto jednotlivých podob UTA mohou být

samotné univerzity nebo přímo senioři, např. bývalí akademici z univerzity (tamtéž, s. 5). Další obecné specifikace týkající se podmínek nebo průběhu studia na U3A zákon neuvádí.

Ve vnitřních předpisech UFUTA v článku č. 6 je pouze podmínka, aby U3A měla „organické spojení s univerzitou nebo institucí vysokoškolského vzdělávání (UFUTA, 2021b, s. 9). Avšak nemusí to nutně implikovat, že výuka probíhá na samotné univerzitě. Na základě již zmíněného spolkového zákona lze rovněž konstatovat, že U3A má několik možností kromě samotné univerzity, kde může provozovat svoji činnost, např. v pronajatých nebo vlastních prostorách (Francie, 1901, nestránkováno). Z toho vyplývá, že výuka na některých U3A se nemusí uskutečňovat na půdě univerzity, ale místní samospráva obcí může využít pro výuku U3A lokálních prostor, jako např. kulturních domů, muzeí nebo obecní úřad.

V případě podmínek U3A existuje určitý konsenzus, který stanovuje již zmíněná UFUTA. V historii byla U3A podmíněná třetím věkem, který byl definován jako „období života, ve kterém skončilo zaměstnání na plný úvazek“ (Vellas, Ali Ahmad a Boer, 2015, s. 21). Od 70. let 20. století jsou všechny současné podoby U3A „... otevřeny každému, kdo má volný čas, bez ohledu na věk nebo na diplom“ (UFUTA, 2022c, nestránkováno). Původní cílová skupina se rozšířila zejména o znevýhodněné skupiny, mezi které patří např. senioři v předčasném důchodu, matky na rodičovské dovolené, nezaměstnaní, handicapovaní lidé nebo přistěhovalci. Přesto podle Breuil (2022, ústně) největší cílovou skupinu na U3A tvoří senioři.

Jak již bylo zmíněno, U3A není omezena věkem ani dosaženým vzděláním, její hlavní podstatou je poskytnout vzdělání všem, kdo mají touhu učit se a rozšířit si znalosti, ať už z jakýchkoli důvodů. Rovněž v tomto typu vzdělávání absentuje zkouška nebo písemné testy a nelze v něm získat ani diplom. V praxi je podle Breuil (2022, ústně) běžné, že účastníci U3V získávají osvědčení o absolvování programu. Zpravidla se platí poplatek za studium, který se pohybuje podle Breuil (tamtéž, ústně) 30–40 euro za akademický rok. V případě příplatku za pohybové, sportovní kurzy nebo přístup do knihovny univerzity se tento poplatek může zvýšit až na 150 euro (tamtéž, ústně; Vellas, Ali Ahmad a Boer, 2015, s. 26).

Výuka na U3A se podle UFUTA (2022c, nestránkováno) organizuje „... často ve formě přednášek a tematických cyklů na vysoké úrovni“. V praxi podle Breuil (2022, ústně) se výuka uskutečňuje v rámci jednotlivých akademických roků a výběr metod se odvíjí od konkrétních podob U3A. Nejčastěji se však jedná o „kombinace otevřených přednášek“, „studijní skupiny“, „workshopy“, „exkurze“ nebo „programy tělesného zdraví“ (tamtéž, ústně). UFUTA se obecně

„... vyznačuje svými humanistickými hodnotami...“ a je to jeden z důvodů, proč hlavními tématy kurzů U3A jsou „humanitní vědy a umění“ (Breuil, 2022, ústně). Najdou se ale i výjimky, např. U3A v Toulon nebo v Lorraine nabízí kurzy i astronomie nebo neurovědy. Zajímavým charakteristickým znakem U3A jsou přednášející, kterými mohou být přímo profesori z univerzity, ale také často např. inženýři, ředitelé podniků nebo státní úředníci jako externí přednášející z praxe (Breuil, 2022, ústně).

Samotné financování U3A je ve FR složeno z více zdrojů, které lze rozdělit na veřejné a soukromé. Vzhledem k roztržitosti podob může každá U3A využít několika možností financování. Na základě zmíněného zákona Loi du 1er juillet 1901 *relative au contrat d'association* může být financována svým lokálním zřizovatelem, např. obcí, a rovněž ostatními dobrovolnými dárci (Francie, 1901, nestránkováno). Další možností je finanční podpora přímo od samotné univerzity, kde se U3A organizuje. V obou těchto případech se většinou se jedná o finanční příspěvek na materiální vybavení a prostory (Vellas, Ali Ahmad a Boer, 2015, s. 25). Hlavním zdrojem jsou členské příspěvky účastníků U3A společně s finančními příspěvky na vlastní žádost od UFUTA, které mají pokrývat především provoz a vzdělávací projekty U3A (UFUTA, 2021b, s. 10). Nadto je financování zprostředkované přes Ministre de l'Éducation nationale, de la Jeunesse et des Sports (ministerstvo národního vzdělávání, mládeže a tělovýchovy), které podporuje velkou většinu aktivit UFUTA (tamtéž, s. 10).

Z důvodu rychlého zvýšení počtu U3V po celém světě bylo proto v roce 1977 založeno mezinárodní sdružení Association Internationale des Universités du Troisième Age (Mezinárodní asociace univerzit třetího věku, dál jen AIUTA), které si klade za cíl zejména:

- „sdružovat po celém světě univerzity třetího věku a podobné organizace pod jiným jménem za účelem rozvoje společných cílů“;
- „vytvořit s podporou sítě univerzit na světě mezinárodní rámec pro další vzdělávání a výzkum určený pro seniory“;
- „rozvíjet přenos znalostí, které starší generace provádí ve prospěch společnosti jako celku“ (AIUTA, 2022, nestránkováno).

A v neposlední řadě za účelem podpory rozvoje U3V vznikla v roce 1981 na základě zmíněného zákona z roku 1901 Union Française des Universités Tous Ages (Francouzská unie univerzit všech věkových kategorií, dále jen UFUTA). Ta je rovněž členem již zmíněné mezinárodní asociace AIUTA (UFUTA, 2022a, nestránkováno). Mezi její hlavní aktuální cíl patří

„podporovat rozvoj členských organizací s ohledem na jejich autonomii“ a „umožnit interaktivně sdílení informací o jejich provozu, aktivitách, úspěších“ (tamtéž, nestránkováno). UFUTA si rovněž v rámci svého působení UFUTA AMBITION na období do roku 2024 (UFUTA Ambice 2024) stanovila pět klíčových oblastí. Mezi hlavní cíle těchto oblastí patří (UFUTA, 2022b, nestránkováno): „accès à des visio-conférences à travers l'UFUTA“ (přístup k videokonferencím prostřednictvím UFUTA), „soutien aux projets de développement“ (podpora rozvojových projektů), „partage de conférenciers“ (sdílení přednášejících), „interconnexion“ (vzájemné propojení) a „protection voyage“ (ochrana cesty).

5.2.2 Les clubs du 3ème âge (kluby stáří)

Dlouhou tradici seniorského vzdělávání mají ve Francii kluby seniorů, kterým se také občas přezdívá „Clubs des cheveux d'argent“ – Klub stříbrných vlasů nebo „Club des épis-d'or“ – Klub zlatých uší (Le Goff, 2020, nestránkováno). První klub důchodců vznikl již v roce 1955 pod záštitou Mutuelle Générale de l'Éducation Nationale (Penzijní fond zaměstnanců národního vzdělávacího systému), který funguje dodnes pod názvem Klub zdraví seniorů. Již z názvu vyplývá, že se zaměřovaly a specializují zejména na kvalitu zdraví ve stáří (MGEN, 2022, nestránkováno). Hlavním cílem těchto klubů seniorů je podporovat a vytvářet pravidelné sociální kontakty starších osob a bojovat tím proti osamělosti a izolaci seniorů.

Náplní těchto klubů je tak především diskuse a výměna zkušeností a v neposlední řadě vznik nových přátelství prostřednictvím různých aktivit, mezi které patří vycházky včetně ostatních sportovních aktivit, deskové hry, tematické večery, výlety za kulturou, umělecké aktivity (např. keramika nebo hudební dílna) a rovněž oblíbené počítačové kurzy (Le Goff, 2020, nestránkováno). V poslední době se tyto kluby snaží modernizovat svoji nabídku a spolupracují s cestovními kancelářemi, kde společně pořádají pro seniory společné dovolené za účelem poznat novou zemi a podpořit sociální vazby seniorů (tamtéž, nestránkováno).

K přijetí do Klubu stáří jsou stanoveny pouze tři podmínky – účastník musí být v důchodu (věková hranice je stanovena na 50 let a více), dále musí mít trvalé bydliště v obci, kde klub existuje a v případě zájmu o sportovní aktivitu mít potvrzení od praktického lékaře (Le Goff, 2020, nestránkováno). Zpravidla jsou seniorské kluby spravovány radnicemi nebo místními sdruženími v každém regionu FR a fungují jako spolky dle zákona o svobodě spolků, z roku 1901 *La loi du 1er Juillet 1901 et la liberté d'association* (Francie, 1901, nestránkováno).

Zdroje financování jsou na základě zmíněného zákona členské příspěvky účastníků klubu (cca 10–20€ ročně) společně s příspěvkem od zřizovatele (většinou obecní úřad). Z tohoto důvodu se některé kluby snaží získat finance prostřednictvím prodejem svých manuálně vyrobených výrobků na trzích nebo oslovují různé potenciální sponzory (Le Goff, 2020, nestránkováno). Ve FR je zaštiťuje a sdružuje asociační hnutí Generations mouvements-Les Aînés Ruraux (Hnutí generací – Venkovské starší osoby), podle kterého existuje ve FR 8000 klubů v 18 regionech včetně cca 600 tisíc členů, což činí 5% účast z celkového počtu seniorů ve FR (GM, 2022, nestránkováno).

5.2.3 Université ouverte (Otevřená univerzita, dále jen UO)

Tato univerzita je někdy také nazývaná Université libre (Svobodná univerzita, dále jen UL) ve FR je jedna z podob světového konceptu tzv. Open University, který vznikl v roce 1969 ve Velké Británii především z důvodu snížení nerovností ve společnosti (The Open University, 2022, nestránkováno). Konkrétně UO ve FR si „... klade za cíl prostřednictvím svého ročního programu šířit mezi širokou veřejností úvahy, práce a výsledky výzkumu světové úrovně“, konkrétně se snaží propojit vědu, výzkum a společnost (UPC, 2022a, nestránkováno). Charakteristický je zde širokospetrální rozsah témat až ze 30 oborů, kterými jsou např. „... historie, biologie, literatura, umění, psychologie, antropologie... “ (UPC, 2022b, nestránkováno). Hlavním cílem UO je zajistit účastníkům „osobní kulturní obohacení“ včetně podpory a diskuse myšlenek týkajících se problémů současné společnosti (tamtéž, nestránkováno). Od roku 2016 taktéž probíhají nové tzv. „mezigenerační workshopy“, které umožňují vnoučatům ukázat vědu očima jejich prarodičů (UOL, 2022, nestránkováno).

5.2.4 L'Université du Temps Libre (Univerzita volného času, dále jen UTL)

Pro tuto univerzitu, někdy nazývanou rovněž Université de la culture et des loisirs (Univerzita volného času a kultur, dále jen UCL), je příznačná nabídka rozmanité škály oborů, jako je např. literatura a umění, astronomie, věda a historie, enologie, umělecké kurzy nebo v praktických cvičeních, jako např. kondiční cvičení nebo sportovní výlety (Chamahian, 2010, s. 5). Mezi další hlavní témata lze zařadit nové digitální technologie, egyptologii, cizí jazyky nebo komunikaci. Kromě klasických kurzů jsou rovněž pořádány doplňkové aktivity ve formě pohybových aktivit nebo výletů za kulturou. Metodou vzdělávání jsou zde konference, kde má hlavní roli řečník (vždy profesor nebo výzkumník z akademického prostředí) se kterým následně studenti UTL vedou debatu na dané téma. Jejím hlavním cílem je „... šíření vědecké a technické kultury“ srozumitelnou formou široké veřejnosti (UTLT, 2022, nestránkováno).

5.2.5 Université inter-âges (Mezigenerační univerzita, dále jen UIA)

UIA organizuje pro dospělé kurzy nebo tzv. „konferenční cykly“, obsahující aktuální rezonující témata a obory, ve kterých si klade za cíl usnadnit a pomoci účastníkům pochopit a reflektovat současná témata a problémy ve společnosti (SU, 2022, nestránkováno). Hlavním tématem je především „... literatura, civilizace, humanitní a přírodní vědy“ (tamtéž, nestránkováno). V neposlední řadě jsou tradiční i výlety za kulturou, které poskytují poznání v kontextu historie nebo přírody. UIA se totiž zaměřuje především na propojení „intelektuální a sociální činnosti“ (MVS, 2022, nestránkováno).

5.2.6 Université Populaire (Lidové univerzity)

Lidové univerzity (dále jen UP) ve Francii jsou „místními sdruženími pro vzdělávání dospělých“ s dlouhou historií sahající až na konec 19. století, jako tradice dělnického hnutí. První UP vznikla v roce 1848 v Paříži a již v roce 1901 bylo na území FR celkem 124.

Jejich hlavní cílem je poskytnout vzdělávání těm osobám, kteří „nemají přístup k vysokoškolskému vzdělání“ (UPHS, 2022, nestránkováno). Mezi nejpočetnější skupiny se řadí právě senioři. Sekundárně se zaměřují na poskytování „příležitostí k přístupu k univerzitním znalostem, a ještě více k reflexi občanů“, konkrétně se jedná o kritickou sebereflexi vůči převládajícím názorům a myšlenkám ve společnosti (tamtéž, nestránkováno). Jejich esenciální činností je udržovat společné hodnoty občana ve státě, jako jsou např. „sekularismus, solidarita, tolerance, vzájemný respekt“, „plné uplatnění kritického myšlení a občanství“ nebo „úplná nezávislost na politických stranách, náboženských a ideologických institucích“ (UPVD, 2022, nestránkováno). Metodou vzdělávání je dialog mezi účastníky včetně dosažení reflexe, který vede vždy odborník v daném oboru. Kromě jiného lze charakterizovat její úzkou vazbu na území, kde působí, např. spolupracuje s místními úřady nebo partnery v organizaci vzdělávacích aktivit, které si kladou za cíl posilovat sociální kontakty (tamtéž, nestránkováno).

V současné době jich existuje ve FR kolem 100 s více než 110 tisíc studenty a jsou sdružovány Association des Universités Populaires de France (Asociace populárních univerzit Francie), dále jen APF (AUPF, 2022, nestránkováno). UP fungují jako spolky dle zmíněného zákona z roku 1901 a nabízejí kurzy zdarma s minimálním poplatkem (tamtéž, nestránkováno). Z důvodu oficiálního statutu spolku jsou zřizovány lokálními zřizovateli, např. obce, které jsou rovněž významným zdrojem financí spolu s AUPF, která jim získává sponzory a dotace.

5.3 Komparace institucí zajišťujících vzdělávání seniorů v České republice a ve Francii

Cílem této této podkapitoly je charakterizovat a zdůvodnit shodné a odlišné (specifické) znaky veřejných vzdělávacích institucí zajišťujících vzdělávání seniorů v obou zemích. Primárně budou porovnány instituce, které jsou totožné z hlediska kompatibility. Na základě rešerše odborných zdrojů (např. Vyhnánková, 2007, s. 97; Říhová a Salavová, 2012, s. 35; Palán, 2002, s. 235) a dostupných údajů (tj. zákonů, politických dokumentů, od vládních orgánů, apod). byla jako hlavní kritéria komparace zvoleny následující:

- legislativní rámec;
- financování;
- cílová skupina;
- podmínky vzdělávání;
- podoba vzdělávání.

Sekundárně se tato komparace zaměří na instituce, které nemají v druhé zemi paralelu. Zvláštní pozornost bude věnována těm institucím, které se jeví jako odlišné v obou zemích, přesto se může jednat o systémově totožný typ.

5.3.1 Univerzita třetího věku

Vzdělávání na U3V se řadí v obou zemích shodně mezi programy celoživotního vzdělávání, které rovněž shodně vyjadřují zájmový charakter studia bez možnosti získat oficiální diplom univerzitního vzdělání. Z hlediska legislativního ukotvení je podoba U3V v ČR realizována na základě zákon č. 111/1998 *Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů*, kde je specifikováno nutnost spojení U3V s VŠ nebo univerzitou. Jsou zde stanoveny i další specifikace, jako např. status účastníka U3V (tj. „posluchač vysoké školy“) nebo získání potvrzení o absolvování studia (Česko, 1998, § 60 odst. 1). Ve FR U3A vychází z Loi n°68-978 du 12 novembre 1968 *d'orientation de l'enseignement supérieur*, podle které mají univerzity povinnost poskytovat celoživotní zájmové vzdělávání veřejnosti (Francie, 1968, nestránkováno). Navíc je U3A zřízena ve FR podle v Loi du 1er juillet 1901 *relative au contrat d'association* jako spolek a její konkrétní specifickou spoluprací s univerzitou nebo vysokou školou definují vnitřní předpisy UFUTA (Francie, 1901, nestránkováno). Dále nejsou k dispozici další specifika fungování spolku, může to být z důvodu statusu spolku, jenž umožňuje liberální míru zřízení a jednotlivé spolky se podle zákona Loi n°68-978 du

12 novembre 1968 *d'orientation de l'enseignement supérieur* mohou od sebe lišit ve zřizovateli nebo v prostorech konání aktivity (Francie, 1968, nestránkováno).

S ohledem na financování U3V lze konstatovat, že metodika financování je v obou zemích vícezdrojová a není nijak legislativně ukotvena. Mezi shodné hlavní zdroje jejich financování lze zařadit samotnou univerzitu a registrační příspěvky (nazývané také zápisné) od účastníků U3V. Rovněž finančně přispívají obě již dříve zmíněné asociace, s rozdílem, že AU3V v ČR přispívá na celkový provoz U3V, naopak ve UFUTA finančně podporuje spíše jednotlivé projekty jednotlivých podob U3A. V ČR lze nalézt navíc finanční podporu MŠMT ze svého rozpočtu na žádost jednotlivých U3V. Za účelem získání této finanční podpory musí vzdělávací program splňovat alespoň „12 hodin aktivní výuky“ a studijní docházka účastníka U3V se musí zúčastnit alespoň 50 % (MŠMT, 2008, s. 7). Ve FR jsou významným finančním zdrojem U3V i lokální zřizovatelé, např. obce z důvodu fungování U3V jako spolku (Francie, 1901, nestránkováno). Zde se jedná především o finanční podporu v podobě poskytnutí zdarma prostor nebo potřebného vybavení. Nadto je financování U3V ve FR zprostředkované přes *Ministre de l'Éducation nationale, de la Jeunesse et des Sports* (Ministerstvo národního vzdělávání, mládeže a tělovýchovy), které poskytuje finanční podporu na provoz UFUTA, protože patří mezi jedno z hlavních ministerstev, jež se zabývá vzděláváním seniorů nebo má seniory ve své působnosti (viz podkapitola 4.2.1).

V případě cílové skupiny na U3V v ČR a FR lze zaznamenat značné odlišnosti. U3V v ČR je primárně určena „seniorům, kteří jsou v penzi“ (Helan, 2022, ústně). Existují i výjimky, jako např. invalidní důchodci nebo váleční veteráni (tamtéž, ústně). V praxi se objevují i případy, kdy studují na U3V i lidé v mladším věku, než je seniorský. Je to z důvodu benevolence některých VŠ nebo univerzit s cílem zvýšit procentuální účast na svých kurzech a získat tak větší finanční podporu (tamtéž, ústně). Původní myšlenka U3V ve FR v roce 1973 měla podobné primární zaměření na seniory bez výjimek s cílem poskytnout jim vzdělání v oblasti kvality života ve stáří. Bylo to na základě podnětu – vzniku, tzv. Delorsova zákona (Francie, 1971, nestránkováno). Dnes je U3V ve FR otevřena všem věkovým skupinám z důvodu z důvodu transformace nového přístupu konceptu celoživotního učení v 90. letech ve FR (viz podkapitola 5.2.1; Chamahian, 2010, s. 2–3).

Co se týká obecných podmínek vzdělávání na U3V, tak v obou zemích je k přijetí na U3V nutný poplatek, tzv. zápisné, které se však liší jeho výší. V ČR se tento poplatek průměrně pohybuje kolem několika set korun, naopak ve FR je zpravidla tento poplatek mezi 30–40 euro

(v přepočtu 700–1000 Kč) za akademický rok, který se ještě může navýšit z důvodu příplatku za kurzy sportu nebo za přístup do knihovny univerzity. Tento přístup poskytovat seniorům nadstandartní služby, jako např. zmíněný přístup do univerzitní knihovny reflektuje jeden z hlavních cíl UFUTA, kterým je podporovat mezigenerační aktivity a „... přístup ke kultuře pro všechny v rámci celoživotního vzdělání (UFUTA, 2022c, nestránkováno). Dále je v ČR zpravidla vyžadováno po účastnících U3V mít alespoň středoškolské maturitní vzdělání, na rozdíl od FR, kde je studium U3A zcela bez jakýchkoli podmínek. Jako potenciální vysvětlení se nabízí historický kontext humanismu, který zásadně ovlivnil francouzskou kulturu mezi 15. a 17. stoletím. Jeho hlavní myšlenkou je, že „... výuka musí být dostatečně pestrá, aby poskytovala příležitosti pro rozvoj všech typů osobnosti a inteligence (Corbo, 2002, nestránkováno). Vliv humanismu lze zaznamenat i v českých zemích, např. myšlenky Komenského, avšak neprojevil se zde tak výraznou změnou konceptu U3V jako ve FR. V obou zemích na konci studia mohou dostat účastníci osvědčení nebo diplom o absolvování studijního programu.

Myšlenka francouzského humanismu reflektuje i podobu výuky, která je ve FR pestřejší, protože na rozdíl od ČR kromě nejčastěji organizovaných klasických frontálních přednášek a seminářů včetně exkurzí lze ve FR identifikovat pestřejší metody, jako např. „kombinace otevřených přednášek“, „studijní skupiny“, „workshopy“, nebo „programy tělesného zdraví“ (Breuil, 2022, ústně). Tematicky se obě země shodují v tom, že nejčastější zaměření kurzů na U3V jsou „humanitní vědy a umění“, ovšem výjimkou nejsou ani přírodní vědy. Vše závisí na zaměření dané univerzity, která U3V provozuje. Shodným znakem v obou zemích jsou přednášející, kteří nemusí být výhradně profesori nebo lektori z univerzity. Ovšem na rozdíl od ČR, lektory na U3V ve FR může být kdykoli z praxe bez ohledu na dosažené vzdělání nebo na předchozí zkušenost se vzděláváním (Breuil, 2022, ústně).

5.3.2 Kluby stáří

Kluby stáří se z historického hlediska řadí v obou zemích k prvním formám seniorského vzdělávání. První klub stáří ve FR vznikl totiž již v roce 1955 a má výsadní postavení, protože ho od začátku zajišťuje nejvýznamnější iniciátor vzdělávacích aktivit pro seniory ve FR – Mutuelle Générale de l'Éducation Nationale (Penzijní fond zaměstnanců národního vzdělávacího systému, dále jen MGEN). Jako možné vysvětlení důvodu jeho vzniku se nabízí reflektování priorit a historických dokumentů tehdejší „politiky stárnutí“ ve FR, protože se již od začátku orientoval zejména na kvalitu života ve stáří (více v podkapitole 4.2.2). Naopak

v ČSR vznikl první klub stáří v roce 1978 na základě myšlenky Věry Weberové s cílem sdružovat osamělé seniory (více v podkapitole 5.1.3). Pro jeho vznik byl zásadní zákon č. 68/1951 *Sb., o dobrovolných organizacích a shromážděních* (ČSR, 1951, § 5, nestránkováno). Podle Věry Weberové za důvodem vzniku stála potřeba vytvořit jiný společný prostor na setkávání, než byly tehdy nejčastější zdravotnická střediska nebo obchody s potravinami (Steinová, 2022a, nestránkováno).

V současné době podle legislativního zakotvení jsou v obou zemích Kluby stáří považovány za tzv. spolky. Je to dáno na základě zákona *Loi du 1er juillet 1901 relative au contrat d'association* ve FR a zákona č. 89/2012 *Sb. (občanský zákoník)* v ČR (Francie, 1901, nestránkováno; Česká republika, 2012, nestránkováno). Tyto zákony rovněž specifikují podobu zřizovatelů klubů v obou zemích. V ČR jsou nejčastěji zřizovány kraji, obcemi, neziskovými organizacemi, domovy seniorů nebo Svazem důchodců ČR. Ve FR jsou to zejména radnice nebo místní sdružení v každém regionu FR.

Rovněž v otázce financování se lze odkázat na tyto zákony, protože největší finanční zdroj Klubů stáří představují členské příspěvky. Zpravidla jsou doplněné o finanční podporu ze strany místní samosprávy nebo sponzorských darů. Ve FR lze navíc identifikovat finanční výnos z prodeje ručně vyráběných výrobků, který se řadí mezi jednu z hlavních činností spolků. Je to především kvůli nízkému členskému příspěvku na osobu, který se ročně pohybuje pouze mezi 10–20 euro (viz podkapitola 5.2.2). Naopak v ČR podle zákona č. 89/2012 *Sb., občanského zákoníku* „podnikání nebo jiná výdělečná činnost hlavní činností spolku být nemůže“ (Česká republika, 2012, nestránkováno). Z tohoto důvodu tato aktivita v podobě ručně vyráběných výrobků funguje v ČR jako doplňková činnost nebo na principu charitativním, tj. např. darování pletených ponožek do domova seniorů (Prágllová, 2022, nestránkováno). V ČR je navíc specifická možnost získat státní dotace zásluhou Rady seniorů, která sdružuje více členských organizací včetně klubů stáří a zastupuje je nejen na úrovni administrativní, ale i legislativní. Ve FR jsou kluby stáří rovněž sdružovány, tzv. asociální hnutí *Generations mouvements-Les Aînés Ruraux* (tzv. „první asociativní síť seniorů“), avšak pouze převážně za účelem sjednocení a vytvoření největší seniorské komunity (GM, 2022, nestránkováno).

V současné době z hlediska početnosti a zastoupení účasti na klubech stáří jednoznačně převažuje Francie, protože má více než 8000 klubů oproti 213 v ČR. Možné vysvětlení lze najít např. ve francouzské historii a tradici, kdy sdružování jako jedno z práv občanů je stanoveno již od 18. století v *Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen de 1789* (*Deklarace práv*

člověka a občana z roku 1789). A v dnešní době lze najít na území Francie přes 1,5 milionu aktivních spolků (Associathèque, 2022, nestránkováno). Rovněž zde lze pozorovat vliv státu, který podporuje spolkovou činnost svou vlastní asociační politikou. Ta spočívá např. v poskytnutí informací ohledně právních náležitostí založení spolku nebo možností státní podpory, např. ve formě státního Fondu pro rozvoj asociativního života (FDVA, 2022, nestránkováno).

Mezi hlavní cílovou skupinu patří v obou zemích senioři a hlavní podmínkou k přijetí do klubu stáří je v obou zemích pobírání důchodu (v ČR je navíc možnost pobírat i částečný nebo invalidní). Rovněž je nezbytné v obou zemích mít pro členství trvalé bydliště v místě, kde se klub stáří realizuje (PRO-SEN, 2022, nestránkováno; Le Goff, 2020, nestránkováno). Důvodem této podmínky může být možnost získat navíc finanční podporu na činnost klubu od místní samosprávy (Le Goff, 2020, nestránkováno; RS ČR, 2022, nestránkováno). Ve FR existuje navíc podmínka stanovující, když má účastník klubu stáří projevující zájem se účastnit sportovní aktivity, tak musí mít potvrzení od praktického lékaře. Tento přístup reflektuje převážně francouzskou politiku stárnutí, jež se zaměřuje zejména na zdraví ve stáří (více v podkapitole 4.2). Toto zaměření lze částečně vysledovat i české politice stárnutí (více v podkapitole 4.1).

V případě hlavních cílů a priorit klubů stáří v obou zemích lze konstatovat shodu v tom, že primárně se snaží o pravidelný sociální kontakt seniorů a boj proti osamělosti, což reflektuje zaměření politiky stárnutí v ČR i ve FR (příkladem je dokument *Strategický rámec přípravy na stárnutí společnosti 2021–2025* nebo *Grand âge et autonomie: Vieillir en bonne santé*, více v podkapitole 4.1, 4.2). Ve Francii navíc existují kluby stáří zaštitované již zmiňovaným MGEN, které se specializují na kvalitu zdraví ve stáří, speciálně na prevenci ztráty autonomie.

Konkrétní obsahová náplň a podoba vzdělávání v klubech stáří v obou zemích vykazuje shodné znaky v podobě rozmanité nabídky fyzických, kulturních nebo volnočasových aktivit, kde mají senioři možnost se pravidelně potkávat. Výběrově lze v podobě výčtu zmínit, např. výlety za kulturou, ruční práce, divadelní scénky, počítačové kurzy nebo poznávací zájezdy. Nadto lze identifikovat snahu klubů stáří ve FR modernizovat svou nabídku v podobě spolupráce s cestovními kanceláři za účelem organizace výletů do zahraničí. V ČR existuje rovněž podobná aktivita od cestovních kanceláří, přičemž propojení s Klubem stáří zde v několika případech rovněž existuje, např. Klub českých seniorů na Jadranu.

5.3.3 Virtuální Univerzita volného času (dále jen VU3V)

VU3V se řadí mezi vzdělávací instituce, která nemá ve FR svoji paralelu. V případě ČR lze identifikovat působení VU3V primárně z důvodu rozšíření nabídky U3V do všech regionů, kde nepůsobí univerzita nebo vysoká škola a překonat tak potenciální bariéry účastníků a současně jim poskytnout pravidelný sociální kontakt (VU3V PEF ČZU, 2022, nestránkováno). Ve FR tento faktor již splňuje Université de Tous Âges (Univerzita všech věků), která ve svých různých podobách spolků pokrývá všechny regiony FR (více v podkapitole 5.2.1). Sekundárně je VU3V je specifická svým stylem výuky, který využívá moderní technologie, tj. předem připravené a natočené videopřednášky lektory z univerzity nebo online vzdělávací platformu Moodle k přehrávání přednášek, zpracování úkolů nebo dílčí administrativy. V této institucionalizované podobě ve FR nic podobného neexistuje, avšak lze identifikovat aktivitu asociace UFUTA v rámci své ambice do roku 2024 (viz UFUTA AMBITION 2024) nahrávat přednášky z jednotlivých podob U3V a sdílet si navzájem (více v podkapitole 5.2.1).

5.3.4 Akademie třetího věku

A3V jsou ČR jedinečné svou dlouholetou tradicí, jako jedna z prvních forem seniorského vzdělávání. Podobně jako VU3V se snaží poskytovat vzdělávání seniorům v regionech ČR, kde významně absentuje nabídka seniorského vzdělávání. Jejím hlavním specifikem je obsah výuky, který vytvořený dle konkrétních potřeb účastníků daného kurzu. Primárně se zaměřuje na rozvoj seniorů a samotné vzdělávání zde sekundárně podporuje tento záměr. Z tohoto důvodu zde nejsou žádné specifické podmínky k přijetí ani ukončení studia. Na základě těchto hlavních charakteristik lze usuzovat, že se fungování A3V ve FR se v mnohém shodují s Kluby stáří (viz podkapitola 5.2.2). Inspirativní zde pro FR však můžou být knihovny, které se řadí mezi nejčastější zřizovatele A3V v ČR. Ve FR zatím totiž nenašly jednoznačný potenciál jako vzdělávací místo pro seniory (viz dokument *Les bibliothèques et l'accès des « seniors » et des personnes âgées à la lecture (Knihovny a přístup „seniorů“ a „starších lidí“ ke čtení, více v podkapitole 5.2.2).*

5.3.5 Základní umělecké školy

ZUŠ ve spolupráci s vedením hlavního města Prahy založila Akademie umění a kultury pro seniory, která je výjimečná tím, že se vyskytuje pouze v hlavním městě ČR (ŠHMP, 2022, nestránkováno). Jejím hlavním specifikem je výuka ve čtyřech uměleckých oborech, tj. „hudební“, „výtvarný“, „taneční“ a „literárně-dramatický“, které je realizováno v celkem 16

pražských ZUŠ (tamtéž, nestránkováno). V současné době by organizace umělecky zaměřené výuky touto institucí ve FR byla značně složitá, protože české ZUŠ nemají paralelu ve francouzském vzdělávání. Avšak samotná myšlenka založit ve FR instituci věnující se vzdělávání v podobě Akademie umění a kultury pro seniory by byla realizovatelná. Jako argument se nabízí fakt, že v současné době lze ve FR nalézt snahu o umělecký rozvoj starších lidí v určité neinstitucionalizované podobě. Příkladem je např. projekt s názvem *Mémo – Choses dont il faut se rappeler* (Memo – věci k zapamatování), který pomáhá předávat paměti seniorů v domovech seniorů nové generaci prostřednictvím tvorby „nástěnné malby“ nebo „knihy spojující výtvořiny obyvatel“ (ACS, 2022, nestránkováno).

5.3.6 Université ouverte (Otevřená univerzita)

UO je specifickou vzdělávací institucí zaštiťovanou UTA ve FR, jež nemá paralelu v ČR. Navazuje na celosvětový koncept této myšlenky, která vznikla 1969 ve VB za účelem snížit vzdělávací nerovnosti tehdejší společnosti. Hlavním specifickým UO ve FR je její zaměření na popularizaci vědy a výzkumu široké veřejnosti. Výjimečná je zde rovněž rozsáhlá škála témat ze 30 oborů. V neposlední řadě dává prostor diskusi na téma problémů současné společnosti (viz podkapitola 5.2.3). Ve srovnání s ČR lze konstatovat, že myšlenku poskytnout široké veřejnosti vzdělání v různých oborech bez podmínek, které se jim z různých důvodů nedostalo, již zajišťují Univerzity volného času (viz podkapitola 5.1.7). Ovšem realizace UO zajišťující vzdělávání především v oblasti nejnovějších výzkumů a vědy by byla v ČR inspirativní, protože v současné době lze již identifikovat snahu o popularizaci, např. prostřednictvím formátu *Hydepark Civilizace*, kde probíhají „interaktivní rozhovory se světovými odborníky“, ve kterých je prostor pro „... otázky a komentáře“ diváků (ČT, 2022, nestránkováno).

5.3.7 Univerzity volného času / Université du temps libre

V neposlední řadě lze analyzovat určitou podobnost v obou zemích v případě univerzit volného času v ČR a *Université de la culture et des loisirs* (Univerzity volného času), které jsou součástí *Université de Tous ges* (Univerzita všech věků). Jedná se o instituce, které jsou otevřené pro všechny věkové kategorie, mezi jednu z jejích nejpočetnějších skupin patří senioři. Mají rovněž minimální vstupní podmínky, neposkytují žádné osvědčení. Avšak hlavním rozdílem je propojení s univerzitou ve FR, na rozdíl od ČR. Mezi další rozdíly patří témata, na která se obě instituce zaměřují. Zatímco v ČR se UVC zaměřuje především na těchto 6 vzdělávacích oblastí, tj. hudba, psychologie, geografie, historie, dějiny a umění, tak ve FR je hlavním cílem UTL

„... šíření vědecké a technické kultury“ prostřednictvím témat, jako např. literatura a umění, astronomie, věda a historie, enologie nebo nově digitální technologie a cizí jazyky (Steinová, 2022c, nestránkováno; UTLT, 2022, nestránkováno).

5.3.8 Lidové školy/Université Populaire

V případě Université Populaire (Lidových univerzit) ve FR a Lidových škol, které existovaly v ČR již na začátku 19. století (Trnka, 1970, s. 207; Škoda, 1968, s. 29). Následně však byly Komunistickou stranou Československa zideologizovány a po roce 1989 zanikly (Palán, 2003, s. 46). UP ve FR jsou specifické svou dlouholetou tradicí dělnického hnutí, která trvá až do současné doby (na rozdíl od ČR). Mezi jejich primární cíl patří poskytnout vzdělávání těm osobám, kteří „nemají přístup k vysokoškolskému vzdělání“ (UPHS, 2022, nestránkováno). Specifikem francouzské UP je snaha pěstovat a udržovat společné hodnoty společnosti prostřednictvím kritické (sebe)reflexi občanů ve vzájemném dialogu. Sdílení a diskuse společenských (národních) hodnot jsou pevnou součástí francouzského vzdělávacího systému již od nejnižších stupňů na základě *Rapport Debray* (Rousset, 2021, nestránkováno). Podle Soukupové (2015, s. 81) se myšlenka obnovit fungování lidové školy nebo univerzity v ČR „... jeví jako dosti ambiciózní“ a „... je nutné vzít v potaz i historický kontext země, kdy podoba české společnosti bude jistě ovlivněna politickou situací před rokem 1989 a následným obdobím rané demokracie“. Dle mého názoru v současné době chybí v ČR kvalitní dlouhodobé podoby vzdělávání, které tyto instituce právě nabízely.

5.3.9 Experimentální univerzita pro prarodiče a vnoučata / Université Inter-âges

V neposlední řadě lze identifikovat podobnost názvu české instituce Experimentální univerzita pro prarodiče a vnoučata a francouzské instituce Université Inter-âges (Mezigenerační univerzita), ovšem z hlediska zejména jejich cílové skupiny a zaměření se tyto instituce značně liší. Jediné, co obě instituce spojuje je jejich propojení s akademickým prostředím, konkrétně EUPV je propojena vždy s danou VŠ nebo univerzitou a UIA zaštituje UTA. Cílová skupina pro EUPV je dvojice prarodič a vnouče (6–12 let), zatímco UIA je primárně pro dospělé s nejpočetnější skupinou seniorů. EUPV se zaměřuje na mezigenerační učení v akademickém prostředí v různých oborech, naopak UIA si klade za cíl usnadnit a pomoci účastníkům pochopit a reflektovat současná témata a problémy ve společnosti (SU, 2022, nestránkováno).

Výše uvedená kapitola nejdříve analyzovala a komparovala veřejně veřejné vzdělávací instituce poskytující seniorské vzdělávání v obou zemích z hlediska kompatibility v totožném typu instituce a vzdělávání. Mezi tyto instituce patří Univerzita třetího věku a kluby stáří. Byly zde zjištěny značné odlišnosti mezi ČR a FR zejména v podobě a podmínkách vzdělávání. Naopak v případě klubů stáří byly identifikovány mezi oběma zeměmi výrazné shodné charakteristiky. Sekundárně byla pozornost následně věnována veřejným vzdělávacím institucím specifickým pro danou zemi, které se zaměřují na seniory nebo na dospělé a nemají paralelu v druhé zemi. V této části byl identifikován nejvýraznější rozdíl v typu vzdělávacích institucí. Zvláštní pozornost pak byla věnována veřejným vzdělávacím institucím, které ačkoli mají jiný název, může se jednat o systémově totožný nebo podobný typ instituce a vzdělávání. Zde se většinou případů jedná pouze o podobný název, avšak s rozdílnou podobou vzdělávání. Detailněji budou tyto a další faktory analyzovány a diskutovány v následující kapitole.

6 PARTICIPACE SENIORŮ NA VZDĚLÁVÁNÍ V ČESKÉ REPUBLICE A VE FRANCII

Na základě předchozí kapitoly je zřejmé, že v mezinárodním měřítku nelze analyzovat ucelený systém vzdělávání seniorů. Je to především z důvodu roztržitosti a legislativní neukotvenosti politiky stárnutí, které reflektují tradici nebo politický systém jednotlivých zemí. Tato nejednotnost a operativní řízení celé oblasti se rovněž projevují i v absenci komplexních výzkumů týkajících se participace seniorů na vzdělávání v ČR i ve FR. Je důležité rovněž konstatovat, že i v této diplomové práci absence takovýchto výzkumů významně limituje jak výstup analýzy, tak následné komparace participace seniorů na vzdělávání v obou daných zemích. Absence komplexní statistiky může být způsobena na jedné straně nedostatkem kvalitních a relevantních zdrojů, ale také nepřítomností konsensuální metodiky včetně jednotných parametrů (Šerák, Vidovičová a Wija, 2019, s. 79).

Z tohoto důvodu bude tato kapitola při analýze a komparaci účasti seniorů na edukačních aktivitách nejdříve vycházet z komplexních mezinárodních výzkumů od evropského statistického úřadu Eurostat. Pro relevantnost této diplomové práce budou představeny objektivní metodiky, které se používají se jako hlavní statistický zdroj pro statistiku EU v oblasti celoživotního učení. Jedná se o Adult Education Survey (dále jen AES) a EU Labour Force Survey (dále jen LFS), které se primárně zaměřují na celou dospělou populaci, avšak lze z nich limitovaně vyčíst pro ilustraci údaje týkající se cílové skupiny seniorů a jejich vzdělávání.

AES zkoumá „úcast dospělých ve vzdělávání a odborné přípravě (formální, neformální a informální vzdělávání)“ v rozmezí věku 25–64 let (Eurostat, 2022a, nestránkováno). Míra účasti dospělých osob na vzdělávání je analyzována na základě jejich participace na vzdělávacích aktivitách v posledních 12 měsících vzhledem k datu šetření (tamtéž, nestránkováno). Tento výzkum se provádí každých pět let ve „všech členských státech EU“, poslední byl proveden v roce 2016. Z hlediska metodiky se data za účelem zpracování sbírají od „národních statistických úřadů“, které používají zpravidla „vícestupňový stratifikovaný náhodný výběr“ pro obyvatelstvo ve věku 25–64 let (tamtéž, nestránkováno). AES definuje dospělého minimální věkovou hranicí 25 let, vzdělávání je zde vymezeno jako „vzdělávací činnost po ukončení počátečního vzdělávání“ (tamtéž, nestránkováno). Dále AES rozděluje vzdělávání na „formální vzdělávání a odbornou přípravu“ („institucionalizované, záměrné a plánované prostřednictvím veřejných organizací“), „neformální vzdělávání a odbornou

přípravu“ – („institucionalizované, záměrné a plánované poskytovatelem vzdělávání“) a „neformální učení“ („záměrné nebo záměrné, ale není institucionalizované“) (tamtéž, nestránkováno). Výstupy z výzkumu AES lze nalézt v souhrnné databázi Eurostatu. ČR rovněž disponuje svou výzkumnou zprávou od ČSÚ.

LFS lze definovat jako „rozsáhlé výběrové šetření domácností, které poskytuje čtvrtletní výsledky o účasti na trhu práce osob ve věku 15 a více let a rovněž o osobách mimo pracovní sílu“ (Eurostat, 2022b, nestránkováno). Cílovou skupinou LFS je populace v rozmezí věku 25–74 let, která je rozdělena do tří skupin, tj. na „zaměstnané osoby, nezaměstnané osoby (oba dohromady tvoří tzv. „pracovní sílu“) a obyvatelstvo mimo pracovní sílu (např. studenti, důchodci, ...)“ (Eurostat, 2022d, nestránkováno). Míra účasti dospělých osob na vzdělávání je zpracována podle jejich účasti na vzdělávacích aktivitách v posledních čtyřech týdnech vzhledem k datu šetření (tamtéž, nestránkováno). Tento výzkum „poskytuje čtvrtletní a roční údaje“ ze „všech členských států Evropské unie, 4 kandidátských zemích EU a 3 zemích Evropského sdružení volného obchodu (ESVO)“ (Eurostat, 2022b, nestránkováno). Jednotlivé země z hlediska metodiky „poskytují Eurostatu údaje ze svých národních šetření pracovních sil“ (Eurostat, 2022d, nestránkováno). Využívají zde zejména rozhovorů a dotazníků (tamtéž, nestránkováno). Podle LFS „... účast na vzdělávání a odborné přípravě zahrnuje účast na formálním a neformálním vzdělávání a odborné přípravě“ (Eurostat, 2022e, nestránkováno).

Za účelem komparace participace seniorů na vzdělávání v obou zemích budou v této kapitole analyzovány celkové statistiky U3V, doplněné o dílčí výzkumy U3V obou zemí, v nichž lze nalézt kompatibilní metodiku. Cílem této kapitoly je analýza a následná komparace participace seniorů na vzdělávání v ČR a ve FR se zaměřením na neformální vzdělávání seniorů, které je klíčové pro významné dokumenty politiky stárnutí ČR i FR, charakterizované v předchozí kapitole.

6.1 Participace seniorů na vzdělávání v České republice

Obecně lze konstatovat, že účast dospělých osob na vzdělávání s rostoucím věkem jedince klesá. Důkazem jsou statistické údaje ze šetření Adult Education Survey (dále jen AES): podle výsledků z posledního provedeného výzkumu AES v roce 2016 se v ČR do formálního a neformálního vzdělávání zapojilo celkem 48,1 % dospělých osob ve věku 25–64 let. Z toho nejvíce (51,9 %) věková kategorie 25–34 let a nejméně (49,3%) kategorie 45–54 let (Eurostat, 2021a, nestránkováno). Výsledky rovněž ukázaly, že pouze neformálního vzdělávání se za posledních 12 měsíců zúčastnilo 46,6 % respondentů ve věku 25–64 let (tamtéž,

nestránkováno). Podrobnější údaje zde lze nalézt v české zprávě AES s názvem *Šetření o vzdělávání dospělých* (ČSÚ, 2016, nestránkováno). AES se kromě dospělých zaměřuje i na starší osoby, které definuje jako specifickou cílovou skupinu v rozmezí věku 55–64 let, a specificky rovněž analyzuje i cílovou skupinu v rozmezí věku 65–69 let (tamtéž, nestránkováno). V kontextu tématu a cíle této diplomové práce se tato podkapitola bude zabývat neformálním vzděláváním, specificky se zaměří na mimopracovní důvody účasti starších osob v tomto typu vzdělávání, protože tvoří primární sféru pro vzdělávání seniorů v ČR.

Z výzkumu AES vyplývá, že se neformálního vzdělávání zúčastnilo celkem 29 % osob ve věku 55–64 let, z toho 9 % osob se zúčastnilo z mimopracovních důvodů. Z hlediska pohlaví se jednalo o zastoupení 27 % žen a 3 % mužů (tamtéž, s. 38). Ve věkové kategorii 65–69 let se neformálního vzdělávání zúčastnilo celkem 9 % osob, z toho konkrétně 6 % mimopracovních důvodů. Z hlediska pohlaví byla jejich účast zastoupena 8 % žen a 1 % mužů. (tamtéž, tabulka 3a; s. 28, 38, 54). Z výsledků AES lze kromě samotné participace analyzovat i faktory ovlivňující účast na neformálním mimopracovním vzdělávání, ty se dají u starších osob z důvodu obecného trendu předpokládat, ačkoli se samozřejmě týkají celé populace. Jedná se např. o výši dosaženého vzdělání, u níž podle výzkumu „platí, že s vyšším dosaženým vzděláním roste přímo úměrně míra účasti v neformálním vzdělávání, a to jak pracovně, tak mimopracovně orientovaného“ (tamtéž, s. 29). Z hlediska pohlaví je míra zapojení žen s vysokoškolským vzděláním „... až pětkrát vyšší...“ než se základním (tamtéž, s. 29). Oblasti či témata vzdělávání, které jsou nejvíce zastoupeny, jsou „... dle počtu strávených hodin...“ umění a humanitní vědy a „... dle počtu aktivit...“ kurzy s praktickým využitím, např. sport nebo vaření (tamtéž, s. 39).

S rostoucím věkem klesající účast dospělých osob na vzdělávání zobrazuje i LFS, tedy EU Labour Force Survey (Eurostat, 2022b, nestránkováno). Na základě aktuálních dat z roku 2021 se v ČR do formálního a neformálního vzdělávání zapojilo celkem 5,8 % osob ve věku 25–64 let (Eurostat, 2022c, nestránkováno). Z toho se konkrétně poslední čtyři týdny zapojilo nejvíce osob (9,7 %) v rozmezí 25–34 let a nejméně (4,8 %) v rozmezí věku 45–54 let (tamtéž, nestránkováno). Pouze neformálního vzdělávání se zúčastnilo 4,5 % osob ve věku 25–64 let, z toho 0,5 % byla jejich účast z mimopracovních důvodů (tamtéž, nestránkováno).

LFS se kromě dospělých rovněž zaměřuje i na starší osoby, které vymezuje věkem 55–74 let (tamtéž, nestránkováno). Jejich „... celková účast na formálním a neformálním vzdělávání v posledních 4 týdnech“ činí 1,9 %, z toho účast pouze na neformálním vzdělávání tvořila 1,9 %.

Mimopracovní důvody zde zaujímaly 0,2% účast. Z hlediska pohlaví se jedná o 0,3% zastoupení žen a 0,1% zastoupení mužů (Eurostat, 2022f, nestránkováno). Co se týká faktoru výše dosaženého vzdělání, zúčastnilo se neformálního vzdělávání v posledních čtyřech týdnech 0 % osob se základním vzděláním, 3,6 % se středoškolským vzděláním a 4,7 % s vysokoškolským vzděláním. Konkrétně z hlediska pohlaví bylo motivováno k účasti 5,7 % žen a 3,9 % mužů s vysokoškolským vzděláním a 3,9 % žen a 3,1 % mužů se středoškolským vzděláním (Eurostat, 2022c, nestránkováno).

Kromě předchozích výzkumů oblasti vzdělávání dospělých nejsou v ČR k dispozici žádné reprezentativní statistiky nebo longitudinální výzkumy, které by ilustrovaly komplexně realitu participace seniorů na vzdělávacích aktivitách (Šerák, 2018, nestránkováno). Zpravidla se v ČR jedná o výzkumy nebo šetření zabývající se vzděláváním dospělých, v jejichž rámci seniori tvoří hlavní cílovou skupinu, jsou pouze součástí dospělé populace. Případně se jedná o výzkumy v kontextu pouze formálního vzdělávání nebo odborné přípravy dospělých. Mezi hlavní zdroje relevantních dat v této oblasti patří Český statistický úřad (dále jen ČSÚ), který komplexně zpracovává statistická data o vzdělávání dospělých, včetně starších osob, a doplňuje zmíněný mezinárodní výzkum AES v oblasti formálního, neformálního a informálního vzdělávání (ČSÚ, 2016, nestránkováno).

Dlouhodobou absenci výzkumů věnujících se vzděláváním v ČR zmiňuje i odborná literatura. Poukazuje se především na obecný „... nedostatek relevantních zdrojů informací, které by ilustrovaly zapojení obyvatelstva do vzdělávacích aktivit“ v ČR, kde konkrétně vzdělávání seniorů není prioritní cílovou skupinou a často je z výzkumu vynecháno (Šerák, 2013, s. 30). Převážně se tak jedná o individuální aktivitu v podobě dílčích výzkumů nebo studií jednotlivých odborných autorů, jednotlivých vzdělávacích institucí, případně studentů vysokých škol v rámci zpracovávání závěrečných prací. Tyto aktivity však mají často rozdílnou metodiku, a nelze je mezi sebou z tohoto důvodu validně komparovat. To dokládá sociolog Čepelka (2019, s. 23), podle kterého „... seniorů přibývá i v České republice a vysoké školy a další vzdělávací instituce tomu vycházejí vstříc. Reprezentativní průzkumy se však vzdělávání seniorů téměř nevěnují...“. Z tohoto důvodu je komplikované získat data o participaci seniorů. Je nezbytné kontaktovat příslušné autory, jednotlivé vzdělávací instituce a požádat o poskytnutí konkrétních údajů týkajících se participace seniorů na vzdělávacích aktivitách.

Výzkumy konkrétně zaměřené na participaci seniorů na vzdělávání si zajišťují zpravidla přímo již zmíněné jednotlivé vzdělávací instituce, které mají však rozdílnou metodiku a validitu dat.

Jedinou oblastí, kde jsou dostupná jasná a přesná čísla, je oblast vzdělávání na U3V, protože je to nejrozšířenější a nejnavštěvovanější vzdělávací instituce s dlouholetou tradicí, která může využít možnosti financování od MŠMT, které závisí na počtu účastníků a realizovaných kurzů. Rovněž jsou U3V v ČR jako jedny z mála sdružovány v asociaci, která je zastupuje nejen v otázce financování, ale i v komunikaci se zahraničními partnery, a proto disponuje komplexními statistikami ze všech U3V v ČR (detailně popsáno v podkapitole 5.1.1 o U3V v ČR). Proto budou v následujících odstavcích představeny hlavní statistiky účasti na U3V získané od AU3V v ČR včetně vybraných dílčích kvantitativních šetření z jednotlivých U3V v ČR.

Členem AU3V v ČR je celkem 24 univerzit / vysokých škol, které organizují U3V v rámci svých fakult na 56 pobočkách, kde se výuka U3V uskutečňuje. Účast seniorů na vzdělávacích aktivitách U3V v ČR představovala podle AU3V (2022b, nestránkováno) za rok 2020/2021 celkem 35 tisíc účastníků (1,6 % z celkového počtu seniorů v ČR) v celkovém počtu 1500 kurzů. Míra účasti byla výrazně ovlivněna pandemickou situací covid-19, protože za rok 2019/2020 celkový počet účastníků tvořil až 65 tisíc (2,8 % z celkového počtu seniorů) v téměř 9000 kurzech (tamtéž, nestránkováno).

Pro ilustraci tato podkapitola představí dílčí kvantitativní výzkumy v rámci akademických prací, které byly realizovány na U3V v ČR. Mezi ně lze zařadit výzkum s názvem *Bariéry ve vzdělávání seniorů* s cílem „zjistit, jaké spektrum lidí v postproduktivním věku si zvolí cestu dalšího vzdělávání na univerzitách třetího věku“ (Bělková, 2021, s. 43). Celkový vzorek zde tvořilo 260 seniorů, z toho 79,6 % žen a 20,4 % mužů průřezově ze 14 krajů ČR (tamtéž, s. 45–46, 48). Z hlediska věku se jedná o nejpočetnější skupinu v rozmezí 66–70 let (34,6 %). V případě dosaženého vzdělání bylo nejvíce motivováno 53 % seniorů s vysokoškolským vzděláním společně s 40 % seniorů se středoškolským vzděláním (tamtéž, s. 49, 50). Dále vyplývá, že největší zastoupení seniorů mají kurzy, které se zaměřují na obory „společenských a humanitních věd“ (57,3 %) a „lékařských a biologických věd“ (13,5 %). (tamtéž, s. 52).

Podobným výzkumem je i *Motivace seniorů ke studiu na Univerzitách třetího věku* realizovaný průřezově na 12 fakultách Univerzity Karlovy. Celkem se zúčastnilo 855 respondentů a cílem bylo „zjistit motivaci seniorů ke studiu na U3V“ (Věříšová, 2018, s. 30). Jednalo se o 85,25 % žen a 14,74 % mužů (tamtéž, s. 33). Nejpočetnější skupinou byli účastníci ve věku 61–70 let, jejichž podíl tvořil 59,96 % (tamtéž, s. 35). Z hlediska výše dosaženého vzdělání převažovali

senioři s vysokoškolským titulem (39,18 %). V oblasti témat byla nejvyšší účast na kurzech „historie“ (58,48 %), „umění“ (39,06 %) a „psychologie“ (23,86 %) (tamtéž, s. 37, 40).

Za účelem ilustrace účasti seniorů na vzdělávání v ČR lze již výše popsané doplnit nereprezentativním výzkumem realizovaným v knihovnách ČR, které kromě běžných knihovnických služeb poskytují prostor pro realizaci seniorského vzdělávání v rámci U3V, A3V a ostatních „volných vzdělávacích přednáškových tematických cyklů“ (Novotná, 2016, s. 54). Tento výzkum byl iniciován v rámci dokumentu Active Ageing, konkrétně autory ze sekce 60+, kteří jsou součástí SKIP. Z tohoto výzkumu v rámci vzdělávání seniorů v knihovnách ČR z roku 2015 vyplývá, že nejvíce reprezentovanou skupinou v knihovnách jsou senioři ve věku 60–69 let. Z hlediska pohlaví se jedná o 83 % žen a 17 % mužů (tamtéž, s. 54). A rovněž, že nejvyšší procentuální zastoupení (59 %) mají senioři se středoškolským vzděláním (tamtéž, s. 54).

Dále by se v kontextu ČR daly ještě analyzovat mnohé výzkumy, které zkoumají jednotlivé faktory ovlivňující participaci seniorů na vzdělávání, ať už v rámci samotné participace na U3V, či v kontextu dalších jednotlivých institucí poskytující seniorské vzdělávání v ČR. Pro ilustraci situace a za účelem využití kompatibilní metodiky byly vybrány klíčové výzkumy z U3V, které zastupují tuto oblast a které byly doplněny o dílčí výzkumy z této oblasti. Z dostupných analyzovaných statistik a výzkumů týkajících se participace vzdělávání seniorů lze konstatovat shodné a odlišné charakteristiky vzdělávání seniorů v ČR.

Mezi hlavní odlišnou charakteristiku těchto výše uvedených výzkumů patří cílová skupina, včetně věkového vymezení seniorů. Typickým příkladem jsou výzkumy AES nebo LFS, v nichž starší osoby tvoří pouze součást dospělé populace. Konkrétně podle AES se dlouhodobě nejvíce účastní „neformálního vzdělávání starší osoby ve věku 55–64 let (29 %)“ než ve věku 65–69 let (9 %), které však k účasti více ovlivňují mimopracovní (6 %) než pracovní důvody (3 %). Naopak podle LSF starší osoby ve věku 55–74 let, které participují na neformálním vzdělávání, ke studiu motivují spíše pracovní (1,7 %) než mimopracovní (0,2 %) důvody. Na základě ostatních výzkumů, které jsou specifické pro danou oblast U3V a senioři jsou zde hlavní cílová skupina, lze analyzovat, že nejčastěji se vzdělávají senioři ve věkovém rozmezí 60–70 let. Konkrétně nejnižší min. hranice se pohybuje od 60 let (v případě výzkumu U3V v knihovnách) a horní hranice 65 let se objevuje např. ve výzkumu na U3V na univerzitách či vysokých školách ve 14 krajích ČR.

Naopak mezi shodné charakteristiky všech předchozích analyzovaných výzkumů lze zařadit procentuálně vyšší účast žen nad muži. Příkladem jsou AES: 27 % žen oproti 3 % mužů v rozmezí věku 55–64 let a 8 % žen oproti 1 % mužů v rozmezí věku 65–69 let. Lze to doložit i výzkumy, které se primárně zaměřují seniory, např. v případě výzkumu na U3V na Univerzitě Karlově (85,25 % žen oproti 14,74 % mužů). Rovněž lze z výsledků výzkumů analyzovat korelaci v případě výše dosaženého vzdělání a účasti na vzdělávání. Nejčastěji je v AES shodně zastoupeno vysokoškolské vzdělání (5krát vyšší účast) a v případě LFS je to nejvíce vysokoškolské (4,7 %) společně se středoškolským (3,6 %). Podobně je to u výzkumů na U3V, např. ve výzkumu na U3V na univerzitách / vysokých školách ve 14 krajích ČR převažuje vysokoškolské vzdělání (53 %) se středoškolským (40 %). To, v čem se výzkumy a studie mohou mírně odlišovat, jsou preferované oblasti vzdělávání seniorů, protože jednotlivé U3V mají odlišné zaměření, zahrnující společenské a humanitní vědy, lékařské vědy, historii, umění nebo např. psychologii.

Na základě předchozího lze typického vzdělávajícího se seniora v ČR charakterizovat jako osobu ženského pohlaví v rozmezí 60–70 let s vysokoškolským nebo středoškolským vzděláním se zájmem o vzdělávání ve společenských, humanitních či lékařských vědách.

6.2 Participace seniorů na vzdělávání ve Francii

Trend klesající účasti s rostoucím věkem dospělých osob lze zaznamenat i ve FR. Na základě statistických dat výzkumu AES provedeného ve FR v roce 2016 se formálního a neformálního vzdělávání zúčastnilo celkem 51,3 % osob ve věku 25–64 let. Z toho nejvíce (61,1 %) ve věku 25–34 let a nejméně (50 %) ve věku 45–54 let věku (Eurostat, 2021a, nestránkováno). Výsledky také ukázaly, že pouze neformálního vzdělávání se zúčastnilo 50 % dospělých (tamtéž, nestránkováno). AES se podobně jako vědci v ČR kromě dospělých zaměřuje i na starší osoby, které však definuje jako specifickou cílovou skupinu v rozmezí věku 55–64 let (tamtéž, nestránkováno). V kontextu tématu a cíle této diplomové práce se tato podkapitola bude primárně zabývat účastí starších osob na neformálním vzdělávání. Z výzkumu AES vyplývá, že se neformálního vzdělávání v roce 2016 ve FR zúčastnilo celkem 34,9 % osob ve věku 55–64 let (tamtéž, nestránkováno).

Bohužel FR dále nedisponuje podrobným šetřením, které by se týkalo skupiny seniorů, jako ČR od ČSÚ, a proto budou dále charakterizovány pouze obecné trendy vzdělávání seniorů, které lze ilustrovat na neformálním vzdělávání dospělých. Z hlediska pohlaví převažuje účast

žen (52,1 %) nad muži (47,7 %) v neformálním vzdělávání (Eurostat, 2021d, nestránkováno). Z hlediska výše dosaženého vzdělání převažuje (70,2 %) vysokoškolské, následuje (46,1 %) středoškolské a nejnižší (24,7 %) je účast osob se základním vzděláním (Eurostat, 2021e, nestránkováno).

S rostoucím věkem klesající účast dospělých osob na vzdělávání rovněž zobrazuje LFS, podle kterého se v roce 2021 ve FR zapojilo do formálního a neformálního vzdělávání v posledních čtyřech týdnech od uskutečnění průzkumu celkem 22,6 % osob ve věku 25–64 let (Eurostat, 2022c, nestránkováno). Jejich účast poté klesá kontinuálně s věkem, což potvrzuje nejvyšší účast osob (72,1 %) ve věku 15–24 let a nejnižší (10,3 %) u osob ve věku 45–54 let (tamtéž, nestránkováno). Konkrétně neformálního vzdělávání se celkem v posledních čtyřech týdnech zúčastnilo 3,8 % osob ve věku 25–64 let. Starší osoby (v rozmezí 55–74 let) v posledních čtyřech týdnech participovaly na neformálním i formálním vzdělávání v míře 4,8 %, z toho 3 % tvořila pouze účast na neformálních vzdělávacích aktivitách. Z hlediska pohlaví se jedná o 3,7 % účast žen a o 2,1 % mužů na neformálním vzdělávání (tamtéž, nestránkováno). Z hlediska dalších faktorů, jako je např. korelace výše dosaženého vzdělání a účasti na neformálním vzdělávání, se v posledních čtyřech týdnech vzdělávání zúčastnily 2 % starších osob se základním vzděláním, 10,4 % starších osob se středoškolským vzděláním a 10,1 % s vysokoškolským vzděláním. V případě pohlaví byly ke studiu motivovány 2,3 % žen a 1,5 % mužů se základním vzděláním, 12,5 % žen a 7,9 % mužů se středoškolským vzděláním a 11,4 % žen a 8,6 % mužů s vysokoškolským vzděláním (Eurostat, 2022g, nestránkováno).

Kromě evropských výzkumů neexistuje ve Francii jediná instituce, která by prováděla výzkum na vzdělávání seniorů. Dostupné výzkumy nebo šetření jsou buď zaměřené na jiná témata a vzdělávání je jenom jednou ze součástí, nebo naopak senioři netvoří hlavní cílovou skupinu a jsou součástí celé populace dospělých. Hlavním zdrojem dat znázorňujících realitu vzdělávání dospělých ve Francii jsou především vládní instituce. To dokládají ve své komparativní analýze Šerák, Vidovičová a Wija (2019, s. 18) tvrzením, že ve Francii existuje „... aktivní podpora monitoringu vzdělávání dospělých...“ ze strany státu, avšak „naprostá většina aktivit je směřována do sféry odborného vzdělávání“.

Mezi hlavní instituce, které provádějí tyto výzkumy, patří L'Institut National de la Statistique et des Études Économiques Collecte (Národní statistický úřad), který zpracovává data v oblasti formálního i neformálního vzdělávání a poskytuje je v rámci zmíněného mezinárodního výzkumu AES (Insee, 2016a, nestránkováno). Dále se mezi tyto hlavní instituce řadí např.

Institut National d'Études Démographiques (Národní úřad pro demografické studie; INED, 2022, nestránkováno). Významné postavení patří rovněž Fondation Nationale de Gérontologie (Národní gerontologický fond; FNG, 2022, nestránkováno).

Absenci výzkumů charakterizujících oblast vzdělávání seniorů rovněž popisuje francouzská odborná literatura (Kern, 2016, s. 126). Upozorňuje se především na absentující systematizaci výzkumů v této oblasti, protože realizované výzkumy v rámci univerzit / vysokých škol se zaměřují hlavně na zdravotní přínosy (Béland a Viriot Durandal 2013, nestránkováno). Téma medicínské oblasti preferují i další instituce, např. Société Française de Gériatrie et de Gérontologie (Francouzská geriatrická a gerontologická společnost; SFGG, 2022, nestránkováno). Z tohoto důvodu je komplikované získat a analyzovat data, protože je třeba oslovovat osobně nebo korespondenčně francouzská ministerstva, odborníky na danou oblast nebo přímo konkrétní vzdělávací instituce za účelem získání konkrétních statistik týkajících se vzdělávání seniorů.

Podobně jako v ČR je L'Université du troisième âge (Univerzita třetího věku, dále jen U3A) ve FR nejrozšířenější a nejnavštěvovanější vzdělávací instituce s dlouholetou tradicí. Z tohoto důvodu by měla mít stanovenou jasnou a přesnou metodiku, co se týká statistiky účasti seniorů na U3A. Avšak analyzovat přesnou metodiku v rámci U3A ve FR je komplikované, protože na rozdíl od ČR nemá U3V jednotnou podobu. Na základě rozvoje konceptu celoživotního učení v 90. letech se ve FR vyvinul nový přístup, jehož hlavní myšlenkou bylo poskytovat vzdělávání všem bez omezení věku. Z tohoto důvodu se původní U3A přetransformovala do nové podoby Université de Tous Âges (Univerzita všech věků, dále jen UTA), která se pod různými názvy konstituovala do několika podob (Chamahian, 2010, s. 2–3). Tento vývoj je podrobně popsán v předcházející kapitole (podrovněji viz podkapitola 5.2.1). Ačkoli všechny tyto podoby UTA zastřešuje Francouzský svaz univerzit všech věkových kategorií (dále jen UFUTA), nedisponují komplexními statistikami o počtu kurzů nebo počtu aktivních hodin výuky, protože statistiky účasti si každá univerzita / vysoká škola řídí sama (Veyrent, 2022, ústně; Chamahian, 2013, nestránkováno).

Mezi hlavní dostupné statistiky UFUTA týkající se U3A ve FR patří pouze celkový počet univerzit / vysokých škol, kterých je 45, včetně 250 poboček, kde se realizuje samotná výuka. A rovněž celkový počet studentů za rok 2020/2021, který činil 40 tisíc, což tvoří 0,3 % z celkového počtu seniorů ve FR (Sciara-David, 2022, ústně). Tento rok byl ovlivněn stejně jako v ČR pandemickou situací covid-19, protože prezenční výuka byla značně omezena,

případně přesunuta do online prostředí. V roce 2019/2020 tvořil celkový počet studentů téměř 70 tisíc, což bylo 0,5 % z celkového počtu seniorů ve FR (tamtéž, ústně).

Co se týká dílčích výzkumů realizovaných na UTA ve FR, aktuálně neexistuje komplexní výzkum nebo jiné systematizované statistiky, které by kvantitativně postihovaly oblast vzdělávání seniorů na UTA (Chamahian, 2010, nestránkováno). Za účelem ilustrace tato podkapitola uvede nejkompexnější dílčí výzkum s názvem *Vieillir et se former à l'Université et dans les Universités tous âges* (Stárnutí a vzdělávání na Univerzitě a na Univerzitách všech věkových kategorií), který byl realizován socioložkou stáří Chamahian (2012, nestránkováno) na celkem pěti francouzských univerzitách – Université du troisième âge na Lille 3 Aix-Marseille 1 a na Universités tous âges v Lille, Lyonu a Nice. Jeho cílem je „odhalit, do jaké míry jsou stárnoucí lidé na univerzitě málo viditelní...“ ve FR (Chamahian, 2012, nestránkováno). Celkem se zúčastnilo 69 seniorů ve věkovém rozmezí 57–92 let.

Z této analýzy vyplývá, že na UTA studuje 1 % z celkového počtu seniorů ve FR. Konkrétně se jedná o 0,7% podíl seniorů studujících např. v případě Université du troisième âge v Lille 3 z celkového počtu seniorů ve FR (tamtéž, nestránkováno). Z hlediska pohlaví převažují ženy (70 %) nad muži (30 %). V případě výše dosaženého vzdělání převládá vysokoškolské, konkrétně 54 % má min. bakalářský titul, a dále 30 % má středoškolské vzdělání. Z hlediska zájmu nejvíce převažují „cizí jazyky a literatura“ (44 %), „dějiny umění a archeologie“ (25 %), staré jazyky a literatura (22 %) a historie (11 %) (tamtéž, nestránkováno).

Dále je možné uvést dílčí výzkum od stejné autorky, který byl realizován na Université du troisième âge (dále jen U3A) v Provence v roce 2004. Hlavním cílem bylo analyzovat účast seniorů na vzdělávání na této U3A. Z výsledků vyplývá, že celkem tuto U3A navštěvují senioři ve věkovém rozmezí 57–75 let, kteří tvoří celkem 0,9 % z celkového počtu seniorů ve FR (Chamahian, 2013, nestránkováno). Konkrétně je to 32 % seniorů ve věku 55–64 let a 24 % seniorů ve věku 65 let a více. Z hlediska pohlaví mají ženy vyšší zastoupení (57 %), muži pak nižší (43 %). Co se týká výše dosaženého vzdělávání, nejvíce seniorů (77 %) má vysokoškolský titul (tamtéž, nestránkováno).

Jako doplňkový nereprezentativní výzkum, který by ilustroval realitu vzdělávání seniorů ve Francii, lze uvést *Taux d'adhésion aux associations selon différentes caractéristiques* (Míra členství v asociacích podle různých charakteristik) z roku 2016. Tento výzkum se zabývá populací ve věku 15–64 let a analyzuje participaci těchto osob na volnočasových aktivitách

realizovaných různými typy asociací. Zvláštní kategorií jsou zde vzdělávací kurzy v rámci klubů třetího věku a dalších podobných institucí, kde byla celková účast seniorů ve věku 50–64 let v roce 2016 1,8 % a ve věku 65 let a více to bylo 13,1 % z celkového počtu seniorů ve FR (Insee, 2018, nestránkováno).

V případě participace seniorů ve FR z důvodu absence výzkumů, které by se zaměřovaly konkrétně na vzdělávání seniorů, byly analyzovány z důvodu kompatibilní metodiky jen ojedinělé výzkumy z U3A. A pro ilustraci situace jsou doplněny dílčí nereprezentativní statistikou v celém segmentu. Na základě této analýzy lze identifikovat shodné a odlišné charakteristiky vzdělávání seniorů ve FR.

Jako hlavní odlišnou charakteristiku těchto výše uvedených výzkumů lze identifikovat zejména jejich cílovou skupinu, včetně věkového vymezení seniorů. Jako v případě ČR i ve FR chybějí z důvodu absence podrobnější vlastní výzkumné zprávy detailnější statistiky. Příkladem jsou výzkumy AES a LFS, které primárně cílí na dospělou populaci, a tak jsou starší osoby pouze její součástí. Podle AES účast starších osob (vymezení věkem 55–64 let) na neformálním vzdělávání v posledních 12 měsících tvořila 34,9 %. AES dále nespecifikuje, zda byly motivací k účasti pracovní nebo mimopracovní důvody. Podle LFS byly v krátkodobém horizontu čtyř týdnů motivovány k neformálnímu vzdělávání 3 % starších osob (vymezení věkem 55–74 let). V případě ostatních výzkumů na U3A, kde senioři tvoří primární cílovou skupinu, lze analyzovat široké věkové rozpětí seniorů. Nelze tak konstatovat, v jakém věku se senioři nejčastěji vzdělávají. Min. hranice zde začíná na 50 letech (viz výzkum účasti na spolkových vzdělávacích aktivitách) a končí kolem 90 let (viz výzkum na pěti francouzských U3A). Zpravidla se senioři dále rozdělují na skupinu ve věku 55–64 let a na skupinu ve věku 65 let a více (viz výzkum na francouzské U3A v Provence).

Naopak mezi shodné charakteristiky všech předchozích analyzovaných výzkumů lze zařadit vyšší zastoupení žen než mužů, avšak není mezi nimi tak markantní rozdíl. Důkazem je např. výzkum AES (52,1 % žen oproti 47,7 % mužů) nebo LFS (3,7 % žen oproti 2,1 % mužů). Dokládají to i výzkumy týkající se přímo seniorů studujících na U3A. Např. výzkum na U3A v Provence měl 57% zastoupení žen a 43% zastoupení mužů. Rovněž lze z předchozích výzkumů analyzovat korelaci mezi výší dosaženého vzdělání a účastí na neformálním vzdělávání. Při dlouhodobé účasti na neformálním vzdělávání (AES) lze ve FR identifikovat výraznou převahu studujících seniorů s vysokoškolským vzděláním (70,2 %). Naopak v případě krátkodobé účasti na neformálním vzdělávání (LFS) jsou téměř shodně zastoupeni účastníci se

středoškolským (10,4 %) a vysokoškolským vzděláním (10,1 %). Podobně je to v případě výzkumů na U3V. Např. ve výzkumu na pěti francouzských U3A min. 50 % osob má alespoň bakalářský titul. Shodně lze rovněž konstatovat, že nejvíce preferované oblasti vzdělávání na U3A jsou jazyky, literatury, dějiny, umění a historie.

Na základě předchozího lze konstatovat, že se ve FR nejčastěji vzdělává senior, který je v rozmezí věku 55–92 let. Z hlediska pohlaví to bude spíše žena s vysokoškolským nebo středoškolským vzděláním, jež má široké spektrum zájmů od jazyků a literatury přes dějiny až po umění.

6.3 Komparace participace seniorů na vzdělávání v České republice a ve Francii

Cílem této podkapitoly je na základě předchozí analýzy komparovat participaci seniorů na vzdělávání v ČR a FR se zaměřením na neformální vzdělávání, které je součástí významných dokumentů politiky stárnutí obou zemí. Komparace v této oblasti je velmi komplikovaná, protože absence výzkumů zaměřujících se na seniory ve vzdělávání nebo absence kompatibilní metodiky v již existujících výzkumech neumožňuje validní srovnání dat v komplexní rovině. Je možné identifikovat pouze obecné aspekty v rámci evropských objektivních dat nebo individuální charakteristiky z dílčích nereprezentativních dat v rámci jednotlivé země. Z důvodu nejnižší procentuální účasti na vzdělávání totiž senioři představují nereprezentativní vzorek v rámci výzkumů.

Na úvod se tato komparace zaměří na evropské výzkumy AES a LFS. Neformální vzdělávání je v obou těchto výzkumech shodně definováno jako „jakákoliv organizovaná a soustavná vzdělávací činnost mimo formální vzdělávací systém“ (Eurostat, 2021b, nestránkováno). Avšak mezi hlavní odlišnou charakteristiku těchto výše uvedených výzkumů patří jejich zaměření včetně referenčního období a vymezení cílové skupiny. AES se primárně zaměřuje na dlouhodobé vzdělávání dospělých (formální, neformální a informální) v posledních 12 měsících, zatímco LFS cílí zejména na vzdělávání (formální a neformální) v kontextu trhu práce a pracovní síly za poslední čtyři týdny. Z toho je patrné, že se tyto výzkumy zaměřují převážně na dospělé, nikoli pouze na seniory. Ti jsou v případě AES v obou zemích vymezeni jako cílová skupina starších osob v rozmezí 55–64 let. V ČR je k dispozici navíc podrobnější šetření AES od ČSÚ, kde je doplněna skupina starších osob v rozmezí věku 65–69 let (ČSÚ, 2016, nestránkováno). V případě LFS jsou shodně vymezeni v obou zemích jako skupina starších osob v rozmezí 55–74 let. Z těchto důvodů, především pak z nekompatibilního a často

nelogického definování seniorů, není možné tyto výzkumy mezi sebou zcela relevantně komparovat.

Na základě předchozí analýzy dat výzkumu AES lze konstatovat podobné procentuální zastoupení celkové účasti dospělých na neformálním vzdělávání v obou zemích za posledních 12 měsíců. Konkrétně v ČR je to účast 46,6 % a ve FR 50 %, což přesahuje 41,1% evropskou průměrnou účast dospělých na tomto vzdělávání. Vyšší míru participace dospělých v obou zemích lze odůvodnit obecným faktorem, že čím vyšší úroveň vzdělání, tím vyšší účast na vzdělávání. Dokládá to např. výzkumná zpráva OECD (2021, nestránkováno), podle které je „... u dospělých s nízkou úrovní dosaženého vzdělání (tj. nezískali vyšší sekundární kvalifikaci) třikrát menší pravděpodobnost účasti na vzdělávání dospělých“ (tamtéž, nestránkováno). Konkrétně v případě skupiny starších osob (v rozmezí věku 55–64 let) lze analyzovat vyšší míru participace na neformálním vzdělávání v posledních 12 měsících ve FR (34,9 %) než v ČR (29 %). Může to být způsobené např. podle Eurostatu (2021c, nestránkováno) procentuálně větší nabídkou poskytovaných neformálních vzdělávacích aktivit v rámci seniorských vzdělávacích institucí, která tvoří ve FR 6,7 % a v ČR 6,3 %. V ČR jsou v rámci výzkumu AES (ČSÚ, 2016, nestránkováno) nad rámec specifikovány konkrétní důvody účasti starších osob na neformálním vzdělávání. U věkové skupiny 55–64 let převažují pracovní důvody (20 %) nad mimopracovními (9 %), naopak u věkové skupiny 65–69 let převažují mimopracovní (6 %) důvody nad pracovními (3 %). Může to být z důvodu odchodu z pracovního režimu do starobního důchodu, který se v ČR pohybuje mezi 60 a 65 lety (podrobně popsáno v podkapitole 2.2).

V rámci výzkumu LFS v případě participace dospělých osob na vzdělávání lze analyzovat podobné výstupy jako v případě výzkumu AES. Na základě předchozí analýzy dat je celková účast na neformálním vzdělávání u dospělých osob za poslední čtyři týdny vyšší ve FR (3,8 %) než v ČR (0,7 %). Může to být např. z důvodu přístupu FR, kde je neformálního vzdělávání větší měrou legislativně zakotveno. Důkazem je studie s názvem France (country report), která konkrétně vyzdvihuje zmínku v zákoně Validation des Acquis de l'Expérience, podle kterého si každá osoba může oficiálně validovat svoje neformálně získané kompetence (Michel a Looney, 2015, s. 15). Konkrétně v případě starších osob (v rozmezí věku 55–74 let) je opět míra participace na neformálním vzdělávání vyšší ve FR (3,0 %) než v ČR (1,9 %). Jedním z důvodů může být lepší finanční podpora vzdělávacích aktivit ze strany FR, protože jak je popsáno v předchozí kapitole, významnou roli zde hrají penzijní fondy, které se angažují ve vzdělávání a rozvoji problematiky stárnutí a stáří (MGEN, 2022, nestránkováno). Dokládá to

rovněž např. Šerák, Vidovičová a Wija (2019, s. 19) ve své komparativní analýze v kapitole o možnostech financování nabídky vzdělávání seniorů ve FR.

Mezi další podobné faktory v obou těchto výzkumech, lze řadit vyšší účast žen než mužů na neformálním vzdělávání, které se však procentuálně liší v obou zemích. Podle AES lze konstatovat vyšší rozdíl účasti v případě dlouhodobého neformálního vzdělávání mezi ženami (27 %) a muži (3%) v ČR než ženami (52,1 %) a muži (47,7 %) ve FR. To potvrzuje např. Šerák (2009, s. 113) tvrzením, že většiny vzdělávacích aktivit se v ČR zúčastňují ženy, obzvláště pokud se jedná o seniorské vzdělávání institucionálního typu, např. U3V. Naopak v případě krátkodobého neformálního vzdělávání v LFS lze sledovat vyšší rozdíl účasti mezi ženami (3,7 %) a muži (2,1) ve FR než mezi ženami (0,3%) a muži (0,1 %) v ČR. To může souviset s faktem, že účast na neformálním vzdělávání v rámci LFS zpravidla souvisí s aktuální situací na trhu práce společně s potřebou vzdělávání, která se odvíjí od zastoupení jednotlivých pohlaví v různě kvalifikovaných profesích (Eurostat, 2022b, nestránkováno). Sekundárně zde může hrát roli fakt, že podle Insee (2022, nestránkováno) ve FR muži odcházejí do důchodu později než ženy, případně i faktor vzdělání, kdy jsou ženy ve FR více „diplomované“ než muži (Insee, 2022, nestránkováno). Mezi další hlavní faktory se řadí i korelace mezi dosaženým vzděláním a účastí na neformálním vzdělávání. Shodně lze analyzovat, že v případě dlouhodobého neformálního vzdělávání (AES) převažuje v obou zemích nejvyšší účast osob s vysokoškolským vzděláním, naopak v případě krátkodobého neformálního vzdělávání (LFS) je nejvíce zastoupené vysokoškolské vzdělání společně se středoškolským vzděláním. Procentuálně vyšší míru dosaženého vzdělání (např. AES – 70 % VŠ, LFS – ø 10 % SŠ) lze nalézt ve FR, protože svou 43,6% mírou absolventů VŠ v roce 2020 byla nad 40% evropským průměrem ve vzdělanostní úrovni (ANCT, 2022, nestránkováno).

Co se týká výstupu participace seniorů konkrétně v ČR a FR, je v prvé řadě nutné konstatovat, že je to oblast, která není přesně podchycená. Ačkoli existují konkrétní čísla nebo statistiky, problémem je především jejich validita. K dispozici jsou tak převážně nereprezentativní šetření včetně celkových odhadů, kolik se souhrnně vzdělává seniorů. Jediná oblast, kde lze analyzovat kompatibilní a validní metodiku, jsou U3V. V obou zemích je to především z důvodu financování (v ČR – MŠMT, ve FR – UFUTA), jehož podmínkou je reportovat data o účasti na U3V (MŠMT, 2008, s. 7; UFUTA, 2021b, s. 10) Přesto je obtížné získat komplexní statistiky U3V z důvodu jejich nejednotnosti a rozdílnosti (především ve FR), proto za účelem komparace bude v následujícím odstavci tato podkapitola srovnávat pouze obecná čísla, týkající se celkové

účasti seniorů nebo počtu kurzů, získaná od AU3V v ČR z webové stránky a ve FR ústní formou od UFUTA.

Na základě analýzy hlavních statistik U3V v ČR a ve FR lze konstatovat, že ve FR je vyšší celkový počet U3V zastoupený 45 univerzitami / vysokými školami s celkem 250 pobočkami, zatímco v ČR pouze 24 univerzitami / vysokými školami s 56 pobočkami. Tento rozdíl lze vysvětlit legislativou, protože v ČR je U3V dle zákona č. 111/1998 *Sb. o vysokých školách* spojena s konkrétní univerzitou / vysokou školou, naopak ve FR na základě zákona *Loi du 1er juillet 1901 relative au contrat d'association* funguje U3V jako spolek, který nemá tak striktní podmínky nebo pravidla zakládání (Francie, 1901, nestránkováno; více v podkapitole 5.2.1). Dále lze rovněž komparovat celkovou účast seniorů na U3V v ČR a ve FR, která byla vyšší v období 2019/2020 v ČR (2,8 %) než ve FR (0,5 %). Platí to i pro aktuální období 2020/2021 (ČR 1,6 %, FR 0,3 %), které bylo ovlivněno pandemickou situací covid-19 a během něhož mohla být ČR ve výhodě z důvodu možnosti výuky na VU3V (viz podkapitola 5.2.3).

Obecně lze však konstatovat, že komparovat tato data je velmi problematické z důvodu mnoha faktorů jako např. celkový počet seniorů, celková nabídka institucí, finanční podmínky. Potenciálním vysvětlením zde může být v ČR její historie, protože dříve bylo vzdělávání bráno jako záležitost pouze pro vybrané jedince. V ČR U3V zaručuje kvalitu a odbornost univerzitního prostředí, kde určitým motivačním prvkem může být prestiž a zakončení slavnostním formálním aktem – předání osvědčení. Z hlediska historického totiž univerzity v ČR podle Kellera fungovaly jako tzv. chrám, protože k němu měl přístup pouze omezený počet lidí. Ve FR to lze naopak vysvětlit větší preferencí účasti ve spolku, která vyplývá z tradice země a charakteristiky francouzské společnosti. Dlouhodobý zájem seniorů o členství ve spolcích dokládá např. průzkum „*Vie associative*“ (Insee, 2016b, nestránkováno), podle kterého až 70,3 % seniorů ve věku 60 let a více je členem spolku poskytujícího seniorské vzdělávání.

Kromě toho jsou za účelem komparace v této kapitole rovněž uvedeny statistiky dílčích výzkumů U3V v obou zemích, ve kterých lze analyzovat obecné aspekty, které taktéž reflektují rozdílná specifika obou zemí. Nejvýraznějším aspektem je zde nejednotné věkové vymezení seniorů. Ačkoli se tyto výzkumy primárně zaměřují na seniory, nelze ani v jedné zemi analyzovat, ani komparovat jasně vymezenou věkovou skupinu. Je to především způsobené tím, že Francie nemá, podobně jako ČR, jasně vymezené věkové zařazení seniora. Věková hranice se pohybuje od min. hranice 50 let v kontextu práce až po např. 65 let v případě starobního

důchodu (podrobněji popsáno v podkapitole 2.2). Obecně lze konstatovat, že se v obou zemích nejčastěji vzdělávají senioři na přelomu konce pracovního období a začátku důchodu (ve FR min. 55 let, v ČR min. 60 let) a s rostoucím věkem klesá jejich účast. Ve francouzské odborné literatuře tento fenomén zdůvodňuje Chamahian (2013, nestránkováno) tím, že tito senioři mají vyšší motivaci zajistit si program ihned po skončení pracovního procesu nebo naopak jsou více motivováni se vzdělávat s cílem udržet se déle na pracovním trhu (Chamahian, 2013, nestránkováno). Rovněž tento fenomén v rámci české odborné literatury dokládá svým vlastním šetřením a následným tvrzením např. Rabušic a Rabušicová (2008, s. 87), že se jedná o dobu nastupující po konci ekonomicky produktivního období a nabízí se zvýšená motivace pokračovat v aktivním stylu života nebo vyrovnání se s přechodem do důchodu.

Mezi shodné faktory těchto dílčích výzkumů se řadí vyšší účast žen na U3V, které tvoří v ČR 82,6 % oproti 52,14 % mužů. Podobně je na tom FR se 70% účastí žen a 31% účastí mužů. Za hlavní důvod v obou zemích lze považovat vyšší naději dožití žen než mužů, v čemž dokonce FR drží evropské prvenství (více v podkapitole 3.2; 3.3). Specificky to lze doložit odbornou literaturou, v ČR např. podle Šeráka (2009, s. 113) se většiny vzdělávacích aktivit zúčastňují ženy, obzvláště pokud se jedná o seniorské vzdělávání institucionálního typu, např. U3V. Důvodem nižšího zastoupení mužů může být jejich statisticky vyšší motivace a účast na vzdělávání z pracovních důvodů, ať už ve formálním nebo neformálním vzdělávání (ČSÚ, 2016, s. 17). V případě FR lze tento faktor vysvětlit zejména vyšší vzdělanostní úrovní žen než mužů, kde podle Insee (2022, nestránkováno) mělo v roce 2020 až 53 % žen ve věku 25–34 let vysokoškolský titul oproti 46 % mužů. S vyšší úrovní dosaženého vzdělání je totiž větší předpoklad účasti na vzdělávání. Ukazují to rovněž již předchozí uvedené výzkumy AES, LFS nebo výše uvedené dílčí výzkumy z U3V, kde lze konstatovat nejvyšší zastoupení seniorů na U3V s min. středoškolským nebo vysokoškolským vzděláním. V české odborné literatuře tento trend dokládá např. tvrzení Hastrmanové, Havrdové a Bočkové (2011, s. 94), „... že lidé s vyšším vzděláním mají celoživotně větší ambice dále si rozšiřovat své znalosti“. V neposlední řadě se výzkumy shodují v tom, že mezi nejčastější vzdělávací témata na U3V v obou zemích patří humanitní a lékařské vědy, cizí jazyky, literatura, historie, umění nebo psychologie. Tento tvrzení lze odůvodnit zaměřením jednotlivých univerzit / vysokých škol, na nichž se U3V organizuje.

7 SYSTEMATIZACE INSTITUCIONALIZACE VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ V ČESKÉ REPUBLICE A VE FRANCII

V této kapitole budou nejdříve shrnuty a vyzdvihnuty hlavní poznatky ze všech předchozích kapitol diplomové práce. Největší důraz zde bude kladen na téma dokumentů veřejných politik týkajících se vzdělávání seniorů, institucionalizace vzdělávání seniorů a participace seniorů na vzdělávání. Následně se tato kapitola bude věnovat konkrétním specifickým obou zemí v kontextu samotné institucionalizace vzdělávání seniorů, přičemž výstupem bude návrh doporučení nebo příležitostí k rozvoji pro obě země, včetně identifikace příkladů dobré praxe.

7.1 Shrnutí komparace

7.1.1 Demografická situace v ČR a ve FR ve srovnání s EU

Na úvod lze obecně konstatovat, že se České republiky i Francie, stejně jako většiny vyspělých zemí, dotýká jev stárnoucí společnosti, tedy že roste podíl starších osob na celkovém počtu obyvatel. Jedná se o dlouhodobý trend, jenž se projednává jak na národní, tak nadnárodní úrovni (tématu se věnují mezinárodní a světové organizace jako např. Evropská komise, UNESCO, WHO nebo OSN). Hlavní příčinou je především zvyšující se věk dožití, klesající míra porodnosti a úbytek ekonomicky aktivních obyvatel. V důsledku těchto příčin podle aktuální demografické situace WHO očekává, že „... v roce 2030 bude 1 ze 6 lidí na světě starší 60 let“ (WHO, 2021, nestránkováno).

Dlouhodobě tento trend potvrzují s výhledem do budoucna i ČR a FR (viz ČSÚ 2021b, nestránkováno; Insee, 2022, nestránkováno; více v podkapitolách 3.1, 3.3) Lze konstatovat, že mezi jejich hlavní společný faktor ovlivňující demografickou situaci patří nárůst počtu starších osob ve věku 65 let a více, protože již společně přesáhly 20% podílu těchto osob na celkovém počtu obyvatelstva. Příčinou nárůstu počtu starších obyvatel a proměny demografické situace v obou zemích je především přesun silných generačních ročníků do vyšší věkové kategorie (ČSÚ, 2019, s. 9; Insee, 2013a, nestránkováno; podrobně i v podkapitolách 3.2, 3.3) v důsledku proměnlivých vln míry porodnosti a zvýšení naděje dožití. V té drží FR se svými 79,3 lety pro muže a 85,4 lety pro ženy dokonce evropské prvenství (Insee, 2021a, nestránkováno; viz podkapitola 3.3). V důsledku těchto vlivů klesá taktéž v obou zemích podíl ekonomicky produktivních obyvatel, který je v ČR nepatrně vyšší (63,5 %) než ve FR (55,2 %). Mimo jiné lze vysledovat v obou zemích zvyšující se podíl starších osob v poměru k dětské složce, kdy ČR (126 starších osob na 100 dětí) rovněž převyšuje FR (116 starších osob na 100 dětí). Za

podmínky, že by populační vývoj postupoval dle současných tendencí, v obou zemích lze sledovat shodu i v případě demografické predikce. Konkrétně se jedná o výrazný růst starších osob ve věku 65 let a více, které budou v obou zemích tvořit identicky 29% podíl na celkovém počtu obyvatelstva (ČSÚ, 2018, str. 11; RF, 2021, nestránkováno; viz podkapitola 3.2, 3.3).

Výše uvedená demografická klíčová data v obou zemích jsou graficky znázorněna v následující přehledové tabulce.

Tabulka č. 4: Demografické faktory obou zemí

Demografický faktor	ČR	FR
Aktuální podíl starších osob 65 let a více	20,1 %	21 %
Aktuální naděje dožití	82,8 (ženy); 78,1 (muži)	79,3 (ženy); 85,4 (muži)
Podíl ekonomicky produktivních obyvatel	63,5 %	55,2 %
Podíl starších osob v poměru k dětské složce	126/100	116/100
Podíl starších osob 65 let a více v budoucnu	29 %	29 %

Zdroj: ČSÚ, 2018, str. 11; ČSÚ, 2019, s. 9; Insee, 2013a, nestránkováno; Insee, 2021a, nestránkováno; RF, 2021, nestránkováno

7.1.2 Problematika věkové hranice seniorů v ČR a ve FR ve srovnání s EU

V souvislosti s tímto demografickým vývojem souvisí i hranice stáří, která se pohybuje v mezinárodním měřítku od 60 let (viz definice (OSN – UN 2019, nestránkováno) po 65 let (viz vymezení WHO – Eurostat, 2019 s. 8). Hlavním rozdílem je zde faktor, podle kterého je pojem senior definován: může se jednat o hranici 60 let dle chronologického věku nebo hranici 65 let podle věku odchodu do důchodu (více v podkapitole 2.2). V obou analyzovaných zemích lze identifikovat absenci věkové definice seniora včetně legislativního ukotvení.

V ČR se využívá zpravidla mezinárodní hranice 65 let, např. v demografických nebo ekonomických statistikách (viz ČSÚ, 2012, nestránkováno; podkapitola 2.1). Dále existuje věková hranice kolem 50 let a více v rámci jednotlivých vzdělávacích institucí. Příkladem může být VU3V, která si stanovila věkovou hranici 55 let věku (VU3V, 2021, nestránkováno; viz podkapitola 2.1). Ve Francii se rovněž využívá mezinárodní hranice 65 let převážně ve statistikách (Eurostat, 2019 s. 8; více v podkapitole 2.1). Nadto si Francie určila svou vlastní věkovou kategorii 50–60 let a více pro trh práce (Insee, 2020, s. 1; viz podkapitola 2.1).

V neposlední řadě také používá věkovou hranici 62 let pro administrativní činnost, např. v případě dávek důchodového pojištění (Cleiss, 2021, nestránkováno, viz podkapitola 2.1).

7.1.3 Veřejné politiky týkající se vzdělávání seniorů v ČR a ve FR

V důsledku vypořádání se obou zemí se zmíněným trendem stárnoucí populace lze analyzovat snahu jejich vlád zlepšit kvalitu života seniorů, včetně jejich integrace do společnosti, a to prostřednictvím vládních dokumentů a strategií v rámci politiky stárnutí. Vzdělávání seniorů zde funguje jako jeden z prostředků k prosazení tohoto cíle v rámci konceptu aktivního stárnutí. Přístup obou zemí a podoba jejich politiky stárnutí je výsledkem vlivu jejich tradice, historie, ale i evropské politiky stárnutí. Mezi hlavní znaky politiky stárnutí ČR a FR se řadí neukotvenost politiky stárnutí, která se vyznačuje marginálním zastoupením vzdělávání seniorů v legislativě. Příkladem zastoupení je pouze zákon o vysokých školách, viz v ČR zákon č. 111/1998 *Sb., o vysokých školách*, ve FR Loi n°2013-660 du 22 juillet 2013, *Article 123-3* (Česko, 1998, § 60 odst. 1; Francie, 2013, nestránkováno; více v podkapitole 4.1, 4.2).

Rovněž v důsledku nesystémovosti a neujasněných kompetencí v oblasti vzdělávání seniorů, spadá tato problematika v obou zemích do pravomocí několika různých ministerstev (viz podkapitoly 4.1.1, 4.2.1). Od toho se odvíjí i fakt, že samotné vzdělávání seniorů tvoří výraznou menšinu obsahu dokumentů, které se zabývají politikou stárnutí. Převážně se tyto dokumenty zaměřují všeobecně na problematiku stáří a stárnutí v kontextu ekonomickém nebo sociálním na úrovni jedince a celé společnosti. Z pohledu hlavních témat a cílů těchto dokumentů v obou zemích lze konstatovat, že zde existuje i vliv EU a mezinárodních dokumentů na jejich konkrétní podobu. Je to z toho důvodu, že mnohdy podobná problematika stáří a stárnutí se objevuje na národní i nadnárodní úrovni (UN, 1991, nestránkováno; WHO, 2002, s. 47–52; Evropská komise, 1999, s. 4; MPSV, 2002a, s. 4, 16, 2; více v úvodu 3. kapitoly).

Tento vliv EU a mezinárodních dokumentů je více patrný v ČR, která je charakteristická pravidelným vydáváním politických dokumentů s aktuálními tématy na daná období. Příkladem je *Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008–2012*, jehož hlavní témata (solidarita a mezigenerační soudržnost) se objevují v mezinárodních dokumentech, jako např. *Towards a Europe for All Ages – Promoting Prosperity* (MPSV, 2008, nestránkováno; WHO, 2002, s. 47–52; Evropská komise, 1999, s. 4; více v podkapitolách 4.1, 4.2). V případě FR má specificky větší vliv na podobu dokumentů historický kontext FR a legislativa, jelikož

průřezovým tématem FR se stal kontinuální boj proti ztrátě autonomie starších osob a vzdělávání seniorů za účelem zlepšení situace na trhu práce (viz zákon *Loi n° 2004-391 du 4 mai 2004 relative à la formation professionnelle tout au long de la vie et au dialogue social*, Francie, 2004, nestránkováno; více podkapitole 4.3).

7.1.4 Institucionalizace vzdělávání seniorů

V případě institucionalizace je v první řadě třeba konstatovat, že na mezinárodním poli neexistuje jednotný komplexní institucionální systém vzdělávání seniorů. Odlišnosti jednotlivých systémů vycházejí ze specifík dané země, tj. historického, politického nebo kulturního kontextu. Z toho lze vyvodit, že v České republice a ve Francii existují různé typy a podoby vzdělávacích institucí, jejichž odlišnosti vycházejí z rozdílnosti české a francouzské kultury, administrativní struktury nebo důrazu, který daná země na oblast vzdělávání seniorů klade. V obou zemích lze pozorovat existenci vzdělávacích institucí, které se na skupinu seniorů zaměřují primárně a které se soustředí na jejich specifika, bariéry ve vzdělávání apod. Dále lze identifikovat instituce, které se orientují zejména na dospělé osoby, avšak hlavní cílovou skupinu zde tvoří právě senioři (Špatenková a Smékalová, 2015, s. 89, Chamahian, 2010, s. 3, více v úvodu 4. kapitoly).

Samotné instituce zaměřené na seniorské vzdělávání mají v obou zemích dlouholetou tradici. V ČSR již v roce 1978 vznikl Klub aktivního stáří, který hned v roce 1983 následovala Akademie třetího věku (Šolc, Adamec a Kryštof, 2011, s. 17–18; Šipr, 1997, s. 11, více v podkapitole 5.1). Obdobně je tomu ve FR, kde byl v roce 1955 založen první klub seniorů a v roce 1973 první Univerzita třetího věku (AF, 2022, nestránkováno; Vellas, Ali Ahmad a Boer, 2015, více v podkapitole 5.2).

Na základě zjištěných dat lze souhrnně konstatovat, že z pohledu kompatibility mezi totožné instituce v obou zemích patří Univerzita třetího věku (U3V) a kluby stáří (KLAS). Jejich shodným znakem je, že mají podobné legislativní ukotvení, které nelze považovat za dostačující z důvodu absence souborného legislativního zastřešení. Důkazem je např. neexistence zákona o vzdělávání dospělých, popř. konkrétně zákona o vzdělávání seniorů v obou zemích (více v podkapitole 4.1.2, 4.2.2). Dále lze identifikovat v obou zemích podobné vícezdrojové financování. Finance do těchto dvou institucí přicházejí zejména ze členských příspěvků, dále díky finanční podpoře samotných institucí, asociací a v neposlední řadě také zásluhou iniciativy místní samosprávy nebo ministerstev (více v podkapitolách 5.3.1, 5.3.2). V tomto případě lze velmi pozitivně vyzdvihnout francouzský důraz na finanční podporu vzdělávání

prostřednictvím státních penzijních fondů u KLAS (nejstarší je Mutuelle Générale de l'Éducation Nationale – Penzijní fond zaměstnanců národního vzdělávacího systému, dále jen MGEN). Tyto fondy jsou specifické pouze pro FR, kde mají dlouholetou tradici a staly se nejvýznamnějším iniciátorem vzdělávacích akcí pro seniory (více v podkapitole 5.2.2).

Jinak je u těchto dvou institucí pojímána cílová skupina. Zatímco KLAS se v obou zemích primárně orientují na seniory (popř. starší osoby pobírající důchod), zásadní rozdíl je možné zaznamenat v případě U3V (více v podkapitolách 5.1.3, 5.2.2). Ty se v ČR specializují přímo na seniory v penzi (výjimkou jsou např. invalidní důchodci nebo váleční veteráni). Ve FR jsou naopak určeny všem bez věkového omezení (více v podkapitole 5.3.1). Zajímavým faktem je rovněž vyšší požadovaná úroveň vzdělání uchazečů o studium na U3V a větší nároky na praxi nebo zkušenost se vzděláváním lektorů U3V v ČR než ve FR (více v podkapitole 5.3.1). Specifikum FR je historie spolků a aktivní role francouzského státu v asociační politice, jejímž důsledkem je výrazně vyšší počet KLAS ve FR než v ČR (více v podkapitole 5.3.2).

Dále z hlediska kompatibility lze taktéž identifikovat instituce, které nemají v druhé zemi paralelu. V ČR lze konkrétně jmenovat Virtuální Univerzitu třetího věku (dále jen VU3V), akademie třetího věku (dále jen A3V) a základní umělecké školy (dále jen ZUŠ). Ve FR lze obdobně uvést Université ouverte (Otevřená univerzita, dále jen UO) nebo Université de la culture et des loisirs (Univerzita kultury a volného času, dále jen UCL). Společným znakem těchto institucí je jejich liberálnost, protože nestanovují pro účastníky téměř žádné podmínky k přijetí nebo k ukončení tohoto typu vzdělávání. Sekundárně se tyto instituce snaží nabídnout vzdělávání paralelně k U3V, např. v menších regionech, kde není tak rozmanitá nabídka vzdělávání. Za pozoruhodný fakt lze považovat unikátní existenci VU3V v ČR, která je specifická svým stylem výuky kombinující prezenční studium a moderní technologie (více v podkapitole 5.3.3). Rovněž je třeba zmínit české specifikum v podobě českých knihoven, které jsou z hlediska historie ČR seniorům známy jako zdroj informací a vzdělávání a které se v současné době využívají zejména pro realizaci výuky A3V (více v podkapitole 5.3.4). Naopak ve FR se klade důraz zejména na humanismus a rozvoj vzdělávání osob (nejen) v oblasti kultury. Důsledkem je právě existence UO nebo UCL, které se snaží šířit zajímavé nejnovější poznatky mezi širokou veřejností v oblasti vědy, výzkumu nebo sociologických problémů současné společnosti (více v podkapitole 5.3.6).

V neposlední řadě je třeba zmínit existenci institucí, které vykazují částečnou podobnost svým názvem, ale může se institucionálně jednat o odlišné typy. Konkrétně sem patří v ČR Univerzita

volného času a ve FR L'Université du Temps Libre (Univerzita volného času). Jejich hlavním shodným znakem je skutečnost, že i přes otevřenost všem věkovým kategoriím tvoří nejpočetnější skupinu posluchačů právě senioři. Zásadním rozdílem je propojení UTL s univerzitou, zatímco české univerzity volného času se na univerzity nevážou (více v podkapitole 5.3.7). Do této skupiny lze zařadit i lidové školy v ČR a Université Populaire (Lidové školy) ve FR. Tyto instituce mají společnou dlouholetou tradici napojenou na dělnické hnutí v obou zemích, avšak z důvodu ideologizace Komunistickou stranou Československa byly po roce 1989 v ČR zrušeny (více v podkapitole 5.3.8). Ve FR mají tyto instituce stále vysokou prestiž zásluhou francouzské kultury a důrazu na sdílení včetně diskuse společenských (národních) hodnot ve vzdělávacích školních systémech (více v podkapitole 5.2.6).

Výše uvedené rozdělení těchto institucí je znázorněno v následující přehledové tabulce č.5:

Tabulka č. 5: Komparace veřejných vzdělávacích institucí v obou zemích

Typ instituce	ČR	FR
Kompatibilní instituce	Univerzita třetího věku Klub stáří	L'Université du troisième âge (Univerzita třetího věku) Les clubs du 3ème âge (Kluby třetího věku)
Instituce bez paralely v druhé zemi	Virtuální Univerzita třetího věku Akademie třetího věku Základní umělecké školy	Université Ouverte (Otevřená univerzita, dále jen UO) Université Populaire (Lidové univerzity)
Podobné instituce	Univerzita volného času Experimentální univerzita pro prarodiče a vnoučata	L'Université du Temps Libre (Univerzita volného času) Université inter-âges (Mezigenerační univerzita)

Zdroj: vlastní zpracování

7.1.5 Participace seniorů na vzdělávání v České republice a ve Francii

V případě účasti seniorů na vzdělávání je důležité nejprve poznamenat, že z mezinárodního hlediska nelze identifikovat komplexní systém vzdělávání seniorů. Hlavním důvodem je

nejednotnost a operativní řízení celé oblasti vzdělávání seniorů (podrobněji popsáno v předchozích podkapitolách), jehož důsledkem je absence komplexních statistik nebo výzkumů týkající se participace seniorů v ČR nebo ve FR (Šerák, Vidovičová a Wija, 2019, s. 79). Je to zároveň jeden z největších limitujících faktorů, protože ovlivňuje samotnou analýzu i následnou komparaci těchto dat. Z tohoto důvodu tato práce nejdříve vychází z komplexních mezinárodních výzkumů Eurostat. Konkrétně se jedná o z Adult Education Survey (dále jen AES) a EU Labour Force Survey (dále jen LFS), které se zaměřují primárně na dospělou populaci, avšak lze z nich vyčíst i údaje týkající se přímo cílové skupiny seniorů (více v úvodu 5. kapitoly). Tyto údaje budou doplněné o celkové statistiky U3V, včetně dílčích výzkumů U3V obou zemí, v nichž lze nalézt kompatibilitu za účelem srovnání.

Na základě analýzy dat AES vyplývá, že v ČR (46,6 %) i ve FR (50 %) dlouhodobá účast dospělých (25–64 let, viz Eurostat, 2022a, nestránkováno, více v úvodu 5. kapitoly) na neformálním vzdělávání za posledních 12 měsíců přesahuje hranici evropského průměru 41,1 % (Eurostat, 2021a, nestránkováno, více v podkapitolách 6.1, 6.2). Jedním z důvodů může být přímá úměrnost účasti na vzdělávání a výše dosaženého vzdělání (OECD, 2021, nestránkováno, více v podkapitole 5.3). V případě krátkodobé účasti dospělých na neformálním vzdělávání v LFS (25–74 let, viz Eurostat, 2022b, nestránkováno, více v úvodu 5. kapitoly) lze pozorovat vyšší účast ve FR (3,8 %) než v ČR (0,7 %). Možným důvodem zde může být francouzská legislativa, která umožňuje každé osobě si oficiálně uznat svoje neformálně získané kompetence (Michel a Looney, 2015, s. 15, více v podkapitole 5.3).

Co se týká specificky přímo cílové skupiny seniorů, ti jsou v těchto výzkumech definováni jako starší dospělí s různým věkovým rozpětím a z tohoto důvodu není možné tyto výzkumy zcela objektivně mezi sebou komparovat. Konkrétně v případě AES jsou tyto osoby vymezeny věkovou hranicí 55–64 let (Eurostat, 2021a, nestránkováno, více v podkapitolách 6.1, 6.2). Jejich účast v dlouhodobém neformálním vzdělávání za posledních 12 měsíců byla ve FR 34,9 % a v ČR 29 % (Eurostat, 2021a, nestránkováno; ČSÚ, 2016, s. 38; více v podkapitole 6.1). Jedním z důvodů vyššího procentuálního zastoupení ve FR může být lepší nabídka poskytovaných aktivit (Eurostat, 2021c, nestránkováno; více v podkapitole 5.3). V případě LFS jsou starší osoby definovány věkem 55–74 let (Eurostat, 2022c, nestránkováno, více v podkapitolách 6.1, 6.2). Z hlediska jejich účasti na krátkodobém neformálním vzdělávání lze konstatovat opět vyšší procentuální zastoupení ve FR (3 %) než v ČR (1,9 %). Jako zdůvodnění se zde nabízí např. lepší finanční podpora vzdělávacích aktivit pro seniory ve FR (MGEN, 2022, nestránkováno; více v podkapitole 5.2).

Další faktory ovlivňující participaci seniorů na neformálním vzdělávání v rámci těchto výzkumů, tj. AES nebo LFS, lze kvůli absenci komplexních statistik ilustrovat pouze obecně na celé dospělé populaci (bez vyčlenění starších osob, které jsou uvedeny výše). Mezi hlavní činitel patří vyšší účast žen než mužů, který se potvrzuje v obou výzkumech, tj. AES i LFS. Specifikem je zde vyšší procentuální rozdíl účasti žen a mužů. V případě dlouhodobého neformálního vzdělávání za posledních 12 měsíců převyšuje ČR (ženy 27 % a muži 3 %) FR (ženy 52,1 % a muži 47,7 %). Jako možné vysvětlení se nabízí, že v případě dlouhodobých vzdělávacích aktivit, obzvláště institucionálního typu, dlouhodobě převažuje participace žen (Šerák, 2009, s. 113; více v podkapitole 6.1).

Naopak je to v případě LFS, kde lze zaznamenat vyšší rozdíl účasti žen a mužů na krátkodobém neformálním vzdělávání za poslední čtyři týdny ve FR (ženy 3,7 %, muži 2,1 %) než v ČR (ženy 0,3 %, muži 0,1 %). Hlavním důvodem může být zejména charakter LFS, který se zaměřuje primárně na profesní vzdělávání týkající se trhu práce (Eurostat, 2022b, nestránkováno; více v úvodu 5. kapitoly). Další možnou příčinou může být ve FR pozdější odchod žen do důchodu nebo faktor jejich vyššího dosaženého vzdělání než mužů (viz Insee, 2022, nestránkováno; viz podkapitola 5.3). Mezi další hlavní faktory účasti dospělé populace na neformálním vzdělávání, jak vyplývá z těchto dvou výzkumů, patří i výše dosaženého vzdělání. V obou zemích v případě dlouhodobého vzdělávání (AES) převažují účastníci s vysokoškolským vzděláním, v případě krátkodobého (LFS) jsou hned po vysokoškolácích nejvíce zastoupeni středoškoláci. Na základě komparace lze konstatovat, že vyšší míru dosaženého vzdělání má FR (AES 70 % VŠ, LFS 10 % SŠ) z možného důvodu většího množství absolventů vyššího vzdělání obecně (viz ANCT, 2022, nestránkováno; více podkapitole 5.3).

Kromě výzkumů od Eurostatu jsou dále k dispozici jednotlivé statistiky nebo výzkumy týkající se vzdělávání seniorů v obou zemích. Jak již bylo zmíněno, tato oblast není přesně podchycená, tj. absentuje zde konsenzuální metodika nebo validita těchto dat. Na základě tohoto faktu tak lze komparovat pouze jediná disponibilní čísla účasti, tj. z U3V. Hlavním důvodem je konkrétně v ČR požadavek reportovat data o účasti MŠMT, které je jedním z hlavních zdrojů financování (MŠMT, 2008, s. 7, více v podkapitole 5.1). Ve FR je to naopak UFUTA, která U3V ve FR zastřešuje a tato data vyžaduje rovněž z důvodu jejího financování (UFUTA, 2021b, s. 10, více v podkapitole 5.2.1).

Na základě analýzy statistik od asociací U3V v obou zemích lze konstatovat, že ve FR je celkově vyšší počet U3V (na 45 univerzitách nebo VŠ s celkově 250 pobočkami) než v ČR (na 24 univerzitách nebo VŠ s celkově 56 pobočkami), a z důvodu možnosti legislativního zřízení

U3V ve FR jako spolku (detailněji popsáno v podkapitole 5.2), což v ČR možné není (viz zákon č. 111/1998 *Sb. o vysokých školách*; více v podkapitole 4.1). Konkrétně U3V v ČR měly účast 2,8 % seniorů v akademickém roce 2019/2020 a účast 1,6 % v akademickém 2020/2021 (AU3V, 2022c, nestránkováno). Naopak FR měla v akademickém roce 2019/2020 účast 0,5 % a v akademickém roce 2020/2021 účast pouze 0,3 % (Sciara-David, 2022, ústně). Obecně lze konstatovat, že poslední období bylo ovlivněno pandemickou situací covid-19 a ČR zde mohla být ve výhodě z důvodu možnosti výuky v rámci VU3V (viz podkapitola 5.2.3). Samotná komparace těchto dat je však velmi problematická, protože zde hraje roli mnoho faktorů jako celkový počet seniorů, celková nabídka institucí, finanční podmínky apod. Možným subjektivním vysvětlením situace v ČR může být historický vývoj univerzitního vzdělávání, tedy že dříve bylo univerzitní studium prestižní záležitostí jen pro vybrané jedince (více v podkapitole 5.3). Nižší účast ve FR lze vysvětlit vyšším zájem seniorů o účast ve spolcích (příkladem je rozšířená podoba UTA) než o samotnou účast na U3V (viz Insee, 2016b, nestránkováno; více v podkapitole 5.3).

V neposlední řadě jsou k dispozici dílčí výzkumy U3V v obou zemích, v nichž lze nalézt kompatibilitu za účelem srovnání. V ČR se jedná o dílčí kvantitativní výzkumy, které byly realizovány na U3V v ČR. Většina z nich je součástí akademických závěrečných prací, kde hlavním cílem bylo především zjistit, jaká cílová skupina seniorů navštěvuje studium na U3V. Sekundárním cílem bylo analyzovat motivaci těchto seniorů k tomuto studiu. Ve FR jsou to výzkumy, které realizovala socioložka stáří Aline Chamahian na celkem šesti francouzských univerzitách v rámci své akademické práce. Cílem bylo zmapovat účast a věkové rozmezí seniorů na vzdělávání na U3V.

Hlavním omezujícím faktorem interpretace těchto výzkumů je nejednotnost věkového vymezení seniorů v obou zemích. Z tohoto důvodu je mezi sebou nelze objektivně porovnat. Tato odlišná věková hranice vychází primárně z toho, že obě země nemají jasně definovaného seniora a jeho věková hranice se v případě účasti na vzdělávacích aktivitách pohybuje od min. hranice 50 let v ČR (VU3V, 2021, nestránkováno; viz podkapitola 1.) nebo v případě FR min. hranice 50–60 let (Insee, 2020, s. 1; viz podkapitola 2.1). Sekundárně je to rovněž dané rozdílnými věkovými podmínkami, které si jednotlivé U3V v obou zemích stanovují (více v podkapitolách 5.1.1, 5.2.1).

Mezi hlavní zjištění těchto výzkumů se řadí shodně vyšší účast žen než mužů na U3V v ČR (ženy 82,6 %, muži 52,14 %) i ve FR (ženy 70 %, muži 31 %). V obou zemích tento fakt lze obecně vysvětlit vyšší nadějí dožití žen než mužů, v čemž FR dokonce drží evropské prvenství

(více v podkapitolách 3.2, 3.3). Specificky v případě ČR to lze doložit i odbornou literaturou, podle Šeráka (2009) lze pozorovat vyšší účast žen zejména na dlouhodobých neformálních vzdělávacích aktivitách institucionálního typu. Oproti tomu muži v ČR více preferují vzdělávání z pracovních důvodů před neformálním, jako např. U3V (viz ČSÚ, 2018, více v podkapitole 5.3). Ve FR se jako možný specifický důvod nabízí vyšší vzdělanostní úroveň žen než mužů (Insee, 2022, podkapitola 5.3). Další faktory vyplývající z těchto výzkumů U3V, jako je např. korelace mezi účastí na U3V a výší dosaženého vzdělání nebo hlavní témata na U3V, se v obou zemích převážně shodují a nelze konstatovat významná specifika.

7.2 Diskuse

Na první pohled se ČR a FR mohou zdát jako odlišné země, přesto na základě předchozího shrnutí komparace lze identifikovat hodně společných charakteristik. Avšak tyto charakteristiky reflektují rozdílná specifika, vycházející z tradice, historie, legislativy, způsobu financování nebo současné situace obou zemí. V následujících odstavcích budou představena doporučení nebo příležitosti k rozvoji pro ČR a FR. Jejich řazení bude reflektovat hlavní obsahovou strukturu v diplomové práci, tj. na základě dokumentů týkajících se vzdělávání seniorů, samotné institucionalizace vzdělávání seniorů a participace seniorů na vzdělávání v obou zemích.

V oblasti dokumentů veřejných politik týkajících se vzdělávání seniorů obě země vykazují v první řadě absenci legislativního ukotvení, včetně neujasnění a roztržité kompetencí mezi jednotlivá ministerstva (V ČR viz zákon č. 2/1969 *Sb., České národní rady o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České socialistické republiky*; ve FR viz MENJS, 2022, nestránkováno; MSS, 2022, nestránkováno; MTEI, 2022, nestránkováno, více v podkapitolách 4.1.2, 4.2.2). Nejsou zde vymezeny role ani obsah pravomocí ostatních vládních i nevládních aktérů v kontextu jejich spolupráce a aktivit v oblasti vzdělávání seniorů (viz podkapitola 4.3). Rovněž to platí pro celou oblast vzdělávání dospělých (viz podkapitola 4.3). FR a ČR se v tomto ohledu liší od ostatních vyspělých zemí, které disponují platným zákonem, který komplexně zastřešuje danou oblast (FDV, 2015, s. 46).

Na základě výše uvedeného textu lze doporučit oběma zemím vytvoření politického a legislativního rámce pro celou oblast dalšího vzdělávání dospělých, který by byl sjednocený a umožnil by integrovat i samotnou oblast vzdělávání seniorů (Šerák, Vidovičová a Wija, 2019, s. 81). Jako nejvhodnější řešení podle Vychové (2008, s. 82) se nabízí vytvořit buď „... speciální zákon pokrývající celou oblast vzdělávání dospělých...“ nebo „... speciální zákon týkající se pouze neformálního vzdělávání dospělých...“. Tento zákon by měl konkrétně

obsahovat základní vymezení rozsahu oblasti vzdělávání dospělých včetně sjednocení jeho terminologie. Dále by bylo vhodné stanovit např. kritéria kvality nebo odpovědnosti aktérů v celé oblasti (Šerák, 2016, s. 134). Podle Vychové (2008, s. 83) je rovněž nutné vymezit práva a povinnosti účastníků nebo vytvořit strukturu financování vzdělávacích aktivit.

Na podobném principu by mohla být ošetřena samotná oblast vzdělávání seniorů, která by byla integrovanou součástí této oblasti. Pozornost by zde měla být nejvíce zaměřena primárně na propojení „kompetencí na národní úrovni“ a na „nižší správní úrovni (místní vlády, obce) a ostatních vládních institucí“, protože to umožňuje „... efektivněji přizpůsobovat konkrétní činnosti specifickým požadavkům“ (tamtéž, s. 82). S tím souvisí i skutečnost, že samotná tematika vzdělávání seniorů v České republice i ve Francii rovněž absentuje v obsahu dokumentů veřejných politik týkajících se politiky stárnutí nebo je v nich zastoupena pouze v okrajově (více v podkapitole 4.3). Výše zmíněné legislativní nebo politické ukotvení otázky stárnutí a stáří by otevřelo dveře snazšímu uchopení problematiky vzdělávání seniorů jako důležitého faktoru tzv. aktivního stáří. V této oblasti by rovněž bylo přínosné, kdyby instituce poskytující seniorské vzdělávání nebo jejich zastřešující asociace více navzájem spolupracovaly ve snaze sladit společné cíle, což by vedlo k jednoduššímu dosažení těchto cílů, ale i snazší implementaci dílších opatření.

Jako příklad dobré praxe z ČR lze vyzdvihnout knihovny, které mimo své tradiční služby (vypůjčnické, informační aj.) poskytují seniorské vzdělávání, např. A3V. Knihovny správně odhalily seniory jako svou početnou cílovou skupinu. Na základě tohoto zjištění se dnes snaží inspirovat a hledat cesty k odstraňování bariér, aby mohly poskytovat seniorské vzdělávání buď formou svých vlastních kurzů, nebo ve spolupráci s U3V nebo A3V. Přenositelnost této praxe, atraktivita knihoven a jejich pozice a aktivity ve vzdělávání seniorů do FR je z důvodu kulturních specifik komplikovaná. Ovšem vzhledem k přeměně, k níž dochází v poslední době, francouzských knihoven na mediátéky, které mají za cíl inspirovat a aktivizovat společnost ke čtení a vzdělávání, by přece jen mohla česká knihovnická praxe v otázce vzdělávání seniorů, dle mého názoru, být francouzským mediátékám či knihovnám inspirací (více v podkapitole 5.2.2).

V případě samotné institucionalizace lze identifikovat příklady dobré praxe ve FR i v ČR, co se nabídky institucí poskytujících seniorské vzdělávání, které nemají v druhé zemi paralelu, týče. Zajímavým příkladem může být VU3V, která má v ČR za cíl rozšířit možnost U3V i do nejmenších regionů republiky, a překonat tak některé z bariér potenciálních účastníků U3V (více v podkapitole 5.1.2). Kromě toho byla VU3V v období pandemie covid-19 výborným

nástrojem pro realizaci samotné výuky a zajištění kontaktu mezi seniory (byť pouze digitální formou). Dle mého názoru by na jednu stranu byla realizace VU3V ve FR poněkud zbytečná, protože rozšíření výuky do všech regionů již zajišťuje Université de Tous Âges (Univerzita všech věků), která se komunitním vzděláváním snaží pokrýt všechny regiony FR (více v podkapitole 5.2.1). Ovšem neustále se zlepšující technologie a snazší přístup k nim v osobním i pracovním prostředí a hrozba další pandemie by pro FR mohly být podnětem, proč alespoň zkusit pilovat verzi VU3V.

Rovněž se FR může v českém prostředí inspirovat např. Akademií umění a kultury pro seniory, která je specifická vzděláváním ve čtyřech uměleckých oborech, tj. „hudební“, „výtvarný“, „taneční“ a „literárně-dramatický“ v celkem 16 pražských ZUŠ (Dvořák, 2022, nestránkováno; více v podkapitole 5.1.5). Přenesení této zkušenosti do francouzského prostředí by byla velmi komplikovaná záležitost, protože české ZUŠ nemají ve FR paralelu. Avšak jejich roli by mohly převzít tzv. École des beaux-arts – vysoké umělecké školy (BA, 2022, nestránkováno).

Naopak pro ČR existuje ve FR inspirativní podnět v podobě dlouholeté tradice instituce Université Populaire (Lidové univerzity), jejichž hlavním specifikem je snaha pěstovat a udržovat společné hodnoty společnosti prostřednictvím kritické (sebe)reflexe občanů ve vzájemném dialogu (více v podkapitole 5.2.6). Lidové školy měly v ČR rovněž dlouhou tradici, avšak nejčastěji jsou spojovány s ideologií KSČM, což vedlo i k jejich následnému zániku po roce 1989 (Palán, 2003, s. 46, více v podkapitole 5.3.7). Avšak na základě analýzy současného stavu občanského vzdělávání v ČR by tyto lidové školy mohly vytvářet dnes absentující rovnoměrné příležitosti v regionech pro rozvoj demokratických dovedností dospělých různých věkových kategorií (Smékal et al., 2010, s. 90–94) a zároveň přispívat k rozvoji koncepce občanského vzdělávání v ČR, které je v současné době legislativně neukotvené, roztržité nebo zaměřené zejména na základní nebo střední školy (tamtéž, 2010, s. s. 90–94). Tato snaha by rovněž mohla naplnit jeden z bodů *Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+*, tj. „podpořit rozvoj občanských kompetencí“ (MŠMT, 2020, s. 33).

V neposlední řadě lze poukázat na inspirativní postoj ze strany vlády FR v případě financování samotné institucionalizace. Příkladem jsou penzijní fondy (např. již zmíněný MGEN, viz podkapitoly 5.2.2, 5.3.2), které jsou nenahraditelné v otázce financování vzdělávacích aktivit ve FR. Primárně se zaměřují na výzkum v oblasti problematiky stáří a stárnutí a sekundárně podporují vzdělávací a rozvojové aktivity pro seniory (Kern, 2016, s. 15). Konkrétním příkladem může být spolupráce Mutuelle Sociale Agricole (Zemědělský penzijní

fond) s Fondation Nationale de Gérontologie (Národní gerontologická nadace) na podporu mozkové aktivity seniorů (Kern, 2016, s. 126).

V případě participace seniorů na vzdělávání lze v první řadě v obou zemích konstatovat již zmíněnou klíčovou absenci komplexních výzkumů, které by se zaměřovaly explicitně na oblast vzdělávání seniorů (více v 5. kapitole). A v případě existujících dílčích výzkumů nebo statistik lze zaznamenat nejednotnou metodiku, např. rozdílné parametry nebo nízkou validitu dat (Šerák, Vidovičová a Wija, 2019, s. 79). Podobně je tomu i v případě evropských výzkumů na téma účasti dospělých na vzdělávání (příkladem je AES nebo LFS), v nichž jsou senioři zahrnuti do celé skupiny dospělých (více v 5. kapitole). Z tohoto důvodu by primárně bylo žádoucí, aby se (nejen tyto) obě země zaměřily na provedení řady systematických výzkumů v oblasti vzdělávání seniorů za účelem zjištění validních dat. Dle odborných autorů (např. Schmidt, Formosa a Krasová, 2019, s. 3) se o této problematice diskutuje již dlouhodobě, avšak z přání snaze výzkumy realizovat mohou výzkumníci narazit na několik bariér. Za jednu z hlavních lze považovat „pouze minimální množství integrujících a zobecnitelných aspektů“ v jednotlivých zemích, které by se daly standardizovat (Šerák, Vidovičová a Wija, 2019, s. 5). Konkrétním příkladem je odlišné věkové vymezení seniora v jednotlivých zemích (více v podkapitolách 2.1, 5.3).

Inspirací pro ČR v této oblasti může alespoň z části ČR, která pravidelně rozpracovává evropský výzkum AES, v jehož rámci se snaží podrobněji zaměřit na problematiku vzdělávání dospělých a starších dospělých a rozeznat česká specifika (ČSÚ, 2016, nestránkováno). V neposlední řadě dle mého názoru je v oblasti participace seniorů na vzdělávání velmi překvapivým faktem roztržitost a nesystematičnost výzkumů a statistik U3V ve FR, ačkoliv zde idea U3V vznikla a její francouzský koncept funguje po celém světě. Příkladem jsou pouze dva dílčí validní výzkumy od francouzské socioložky Chamahian. V tomto směru může jít příkladem ČR, kde AU3V společně s ostatními jednotlivými U3V disponuje alespoň souhrnnými základními statistikami. Dílčí výzkumy jsou převážně součástí akademických prací (více v podkapitolách 6.1, 6.2, 6.3).

8 ZÁVĚR

Cílem této diplomové práce bylo analyzovat a komparovat institucionalizovanou podobu vzdělávání seniorů v České republice a ve Francii. Za účelem dosažení tohoto cíle byla využita komparativní analýza. Mezi hlavní komparované oblasti patřily demografická situace, dokumenty veřejných politik týkající se vzdělávání seniorů, institucionalizace vzdělávání seniorů a participace seniorů na vzdělávání. Práce se snažila komplexně analyzovat oblast vzdělávání seniorů za účelem dosažení kvalitativního charakteru komparace. Nejvíce se proto zaměřila na postavení seniorů v oblasti politiky stárnutí obou zemí a zejména na samotnou institucionalizovanou nabídku vzdělávání seniorů a jejich participace na vzdělávání.

První kapitola uvedla oblast vzdělávání seniorů do konceptu celoživotního učení a následně charakterizovala význam, specifika a funkce vzdělávání seniorů z pohledu významných odborných autorů České republiky a Francie. Druhá kapitola nejdříve analyzovala a následně srovnala demografickou situaci v Evropské unii se situací v obou zemích. Důraz zde byl kladen zejména na podíl hlavních věkových složek populace, klíčové demografické faktory: natalita, mortalita, naděje dožití a přirozený přírůstek a demografické projekce. Třetí kapitola reflektovala přístup státu ve vzdělávání seniorů v kontextu dokumentů veřejných politik týkajících se vzdělávání seniorů v obou zemích, srovnala jejich cíle, priority a obsahové zaměření včetně vlivu EU nebo dalších mezinárodních organizací. Čtvrtá kapitola se zaměřovala na hlavní cíl celé diplomové práce, tj. analyzovala a komparovala institucionalizovanou podobu vzdělávání seniorů v obou zemích. Pozornost byla věnována především shodným a odlišným znakům stejných institucí v obou zemích a zároveň i specifickým institucím zajišťujícím vzdělávání seniorů, které nemají v druhé zemi paralelu. Pátá kapitola charakterizovala a srovnala nejdříve účast dospělých včetně seniorů na neformálním vzdělávání v AES, LFS. Následně se zabývala účastí seniorů na vzdělávání na U3V z pohledu dílčích statistik obou zemí. Šestá kapitola zrekapitulovala zásadní poznatky ze všech kapitol diplomové práce a dále navrhla doporučení pro jejich rozvoj.

Mezi hlavní příležitosti rozvoje obou zemí se řadí zejména vytvoření politického a legislativního rámce pro celou oblast dalšího vzdělávání dospělých, včetně oblasti vzdělávání seniorů. Dále by měla být v obou zemích zaměřena pozornost na propojení kompetencí aktérů na nižší správní úrovni s aktéry na národní úrovni za účelem lepší kooperace, efektivity a flexibility vzdělávacích požadavků. Rovněž by bylo přínosné, kdyby samotná tematika vzdělávání seniorů v obou zemích měla klíčovou pozici v dokumentech veřejných politik týkajících se politiky stárnutí. V případě samotné institucionalizace mohou být pro Francii

inspirací veřejné vzdělávací instituce v ČR, jakými jsou např. Virtuální Univerzita třetího věku, základní umělecké školy nebo Experimentální univerzita pro prarodiče a vnoučata. Naopak ČR by se mohla inspirovat francouzskými Université Populaire (Lidové univerzity) nebo Université de la culture et des loisirs (Univerzita kultury a volného času). Dalším příkladem dobré praxe ve FR je role penzijních fondů v otázce finanční podpory vzdělávacích aktivit a výzkumů problematiky stáří. V neposlední řadě lze doporučit oběma zemím zaměřit se na systematické výzkumy v oblasti vzdělávání seniorů za účelem získání validních dat, které prozatím chybí.

Vzhledem k obsahové šíři tohoto tématu byla nevyhnutelná redukce některých témat, konkrétně se jednalo např. o analýzu se zaměřením na pouze neformální charakter vzdělávacích aktivit, zvláště z mimopracovních důvodů, které tvoří většinu ve vzdělávání seniorů. Rovněž v případě komparace institucionalizované nabídky vzdělávání seniorů byly pro účely komparace nejpodrobněji charakterizovány instituce, které jsou v obou zemích stejné nebo podobné. Zvláštní pozornost pak byla věnována institucím, které nemají v druhé zemi ekvivalent. V neposlední řadě je zapotřebí konstatovat, že jsem v průběhu psaní této práce narazila na několik překážek, které mohou výstupy práce limitovat. Jedná se především o získávání statistických dat a jiných údajů týkajících se účasti seniorů na vzdělávání nebo počtu vzdělávacích institucí, a to z důvodu absence transparentních údajů nebo výzkumů v této oblasti.

V průběhu psaní této diplomové práce rovněž vyvstaly některá další témata nebo otázky, které by mohly být potenciálně podrobně analyzovány a prozkoumány např. v budoucích akademických pracích. Bylo by velmi přínosné se zaměřit na téma účasti seniorů na vzdělávání v obou zemích nejen z hlediska procentuální účasti, ale zejména za účelem sledování důvodů účasti a neúčasti seniorů v kontextu jejich motivace nebo možných bariér. Zjištění těchto důvodů by pomohlo blíže charakterizovat oblast vzdělávání seniorů. Inspirativní by taktéž mohlo být prozkoumat podrobně jednu vybranou oblast vzdělávání seniorů nebo instituci, např. pouze U3V v ČR a ve FR. V neposlední řadě bude u obou komparovaných zemí velmi zajímavé pozorovat jejich přístup v kontextu vývoje demografie, konkrétně stárnutí společnosti.

9 SOUPIS BIBLIOGRAFICKÝCH CITACÍ

ACS. *Mémo – choses dont il faut se rappeler* [online]. Arts, Culture & Santé, 2022 [vid. 2022–10–09]. Dostupné z: <https://takeitarty.com/memo-chose-dont-il-faut-se-rappeler/>.

ADAMEC, Petr a David KRYŠTOF. Úvod. In: ADAMEC, Petr a David KRYŠTOF, eds. *Univerzity třetího věku na vysokých školách*. Brno: Asociace univerzit třetího věku České republiky, 2011, s. 11–19. ISBN 978-80-210-5640-4.

ADLEROVÁ, Zdeňka et al. *Rovný přístup: knihovna přátelská k seniorům* [online]. Praha: Národní knihovna České republiky - Knihovnický institut, 2016 [vid. 2022-02-19]. ISBN 978-80-7050-674-5. Dostupné z: <https://ipk.nkp.cz/docs/rovny-pristup-knihovna-pratelaska-k-seniorum/view>.

AF. *Mutuelle générale de l'éducation nationale / MGEN* [online]. Assurance France, 2022 [vid. 2022–05–10]. Dostupné z: http://www.assufrance.com/mutuelle_generale_de_l_education_nationale.php.

AIUTA. *A propos l'AIUTA* [online]. Toulouse, 2015 [vid. 2019-04-10]. Dostupné z: <https://www.aiu3a.org/about-fr.html>.

AIUTA. *The role of institutions in the development of the universities of third age* [online]. Bogota: l'Association Internationale des Universités du Troisième Age, 2018[vid. 2022-04-23]. ISBN nevedeno. Dostupné z: <https://www.aiu3a.org/pdf/Paper9.pdf>.

AIUTA. *A propos l'AIUTA* [online]. Toulouse, 2022 [vid. 2022-04-15]. Dostupné z: <https://www.aiu3a.org/about-fr.html>.

ANCT. *Géographie des niveaux d'éducation et de diplôme dans les pays européens* [online]. L'Agence nationale de la cohésion des territoires, 2022 [vid. 2022–06–10]. Dostupné z: <https://www.observatoire-des-territoires.gouv.fr/kiosque/2017-educsup-01-geographie-des-niveaux-deducation-et-de-diplome-dans-les-pays-europeens>.

AQUINO, Jean-Piere. *COMITE AVANCEE EN AGE PREVENTION ET QUALITE DE VIE: Anticiper pour une autonomie préservée : un enjeu de société* [online]. Ministère des Solidarités et de la Santé, 2013 [vid. 2022-03-02]. ISBN nevedeno. Dostupné z: https://solidarites-sante.gouv.fr/IMG/pdf/Rapport_Aquino.pdf.

ASSOCIATHÉQUE. *Chiffres clés et histoire du secteur associatif* [online]. Associathèque, 2022 [vid. 2022–05–25]. Dostupné z: <https://www.associatheque.fr/fr/creer-association/chiffres-cles.html>.

AU3V. *Dlouhodobý záměr Asociace univerzit třetího věku České republiky, z.s. pro období 2021-2025*. Praha, 2021. *Interní materiál*.

AU3V. *O nás* [online]. Asociace univerzit třetího věku, 2022a [vid. 2022-05-10]. Dostupné z: <https://www.au3v.cz/>.

AU3V. *Poslání a vize* [online]. Asociace univerzit třetího věku, 2022b [vid. 2022-05-10]. Dostupné z: <https://www.au3v.cz/>.

AU3V. *Historie AU3V* [online]. Asociace univerzit třetího věku, 2022c [vid. 2022-05-18]. Dostupné z: <https://www.au3v.cz/historie-au3v>.

AUPF. *Qui sommes-nous?* [online]. L'Association des Universités Populaires de France, 2022 [vid. 2022-04-15]. Dostupné z: <https://www.universitespopulairesdefrance.fr/qui-sommes-nous.html>.

BA. *BEAUX-ARTS DE PARIS* [online]. Paris, 2022 [vid. 2022-10-30]. Dostupné z: <https://www.beauxartsparis.fr/fr>.

BALTES, B. Paul. Stáří a stárnutí jako oslava rovnováhy: mezi pokrokem a důstojností. In: SIMONOVÁ, Lucie a Peter GRUSS. *Perspektivy stárnutí z pohledu psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Portál, 2009, s. 11–36. ISBN 978-80-7367-605-6.

BASS, Philippe. *PLAN SOLIDARITE – GRAND AGE* [online]. Ministre délégué à la Sécurité sociale, aux Personnes âgées, aux Personnes handicapées et à la Famille, 2006 [vid. 2022-03-02]. ISBN neuvedeno. Dostupné z: https://www.cnsa.fr/documentation/plan_solidarite_grand_age_2008.pdf.

BÉLAND, Daniel a Jean-Philippe VIRIOT DURANDAL. Aging in France. Population Trends, Policy Issues, and Research Institutions [online]. *The Gerontologist*. 2013, 53(2), s. 191–197 [vid. 2022-05-10]. ISSN 1758-5341. Dostupné z: doi: <https://doi.org/10.1093/geront/gns149>.

BĚLKOVÁ, Veronika. *Bariéry ve vzdělávání seniorů*. Praha, 2021. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta. Vedoucí práce: Ivan PAVLOV. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/125940/120385275.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

BENEŠ, Milan. *Andragogika*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-4824-5.

BEREDAY, George, Z.F. *Comparative method of education* [online]. United states of America: Holt, Rinehart & Winston, 1964 [vid. 2022-10-07]. ISBN 978-00-3044-500-2. Dostupné z:

<http://125.22.75.155:8080/view/web/viewer.html?file=/bitstream/123456789/8361/1/Comparative%20Method%20In%20Education.pdf>.

BOČKOVÁ, Lenka, Šárka HASTRMANOVÁ a Egle HAVRDOVÁ. *50+ aktivně: fakta, inspirace a rady do druhé poloviny života*. Praha: Respekt institut, 2011. ISBN 978-80-904153-2-4.

BREUIL, Sabine. *Ústní sdělení*. Université Toulouse, Formation continue. Praha 11.10.2022.

CAU-BAREILLE, Dominique. *Y a-t-il des spécificités d'apprentissage des seniors?* [online]. Lyon: SUD éducation, 2013 [vid. 2021-11-25]. ISSN neuvedeno. Dostupné z: http://sudeducation37.fr/IMG/article_PDF/Y-a-t-il-des-sp-cificit-s-d-apprentissage-des-seniors-Dominique-Cau-Bareille_a2035.pdf.

CARRÉ, Philippe. *Gérontagogie ou éducation permanente intégrale? Retraite et formation III* [online]. *Apprentissâges scientifiques et techniques: Education Permanente Paris*. 1981, 61(4), s. 107–125 [vid. 2021-11-25]. ISSN neuvedeno. Dostupné z: <http://www.education-permanente.fr/pdf/rYkVERqznTsSSf0K>.

CLEISS. *III - Retraite* [online]. *Centre des liaisons européennes*, 2021 [vid. 2021-11-15]. Dostupné z: https://www.cleiss.fr/docs/regimes/regime_france3.html.

CORBO, Claude. *La démocratisation de l'éducation*. In: CORBO, Claude. *L'éducation pour tous : Une anthologie du Rapport Parent* [online]. Montréal: Presses de l'Université de Montréal, 2002 [vid. 2022-10-11]. ISBN 979-10-365-0462-4. Dostupné z doi: <https://doi.org/10.4000/books.pum.13295>.

COS. *Vieillessement : ce qui nous attend d'ici 2070* [online]. Centre d'observation de la société, 2019 [vid. 2021-12-20]. Dostupné z: <https://www.observationsociete.fr/âges/vieillessement-2070.html>.

COS. *Espérance de vie : l'impact du coronavirus déjà effacé* [online]. Centre d'observation de la société, 2022 [vid. 2022-03-07]. Dostupné z: <https://www.observationsociete.fr/population/donneesgeneralespopulation/evolution-esperance-de-vie/>.

ČEPELKA, Oldřich. *Satisfakční a stimulační efekty organizovaného vzdělávání seniorů* [online]. *Lifelong Learning – celoživotní vzdělávání*. 2019, 9(3), s. 23–42. ISSN 1804-526X [vid. 2022-06-01]. Dostupné z: https://lifelonglearning.mendelu.cz/media/pdf/LLL_20190903023.pdf.

ČESKOSLOVENSKO. Zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů. In: *Sbírka zákonů* [online]. Praha, 1990 [vid. 2022-04-10]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1990-83>.

ČESKO. Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách). In: *Sbírka zákonů* [online]. Praha, roč. 1998, č. 111 [vid. 2022-04-10]. ISSN 1211-1244. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vyzkum-a-vyvoj-2/zakon-c-111-1998-sb-o-vysokych-skolach>.

ČESKO. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů* [online]. Praha, 2012 [vid. 2022-04-10]. ISSN neuvedeno. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>.

ČEVELA, Rostislav, Zdeněk KALVACH a Libuše ČELEDVÁ. *Sociální gerontologie: úvod do problematiky*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3901-4.

ČEVELA, Rostislav, Zdeněk KALVACH a Libuše ČELEDVÁ. Existenciální gramotnost. In: ČEVELA, Rostislav a kol. *Sociální gerontologie: východiska ke zdravotní politice a podpoře zdraví ve stáří* [online]. Praha: Grada, 2014, s. 123–153 [vid. 2021-11-25]. ISBN 978-80-247-4544-2. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/e-kniha/socialni-gerontologie-740412/>.

ČEVELA, Rostislav, Zdeněk KALVACH a Libuše ČELEDVÁ. *Úvod do gerontologie*. [online]. Karolinum, 2016 [vid. 2021-11-01]. ISBN 978-80-246-3405-0. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/e-kniha/uvod-do-gerontologie-738762/>.

ČGGS. *Společnost* [online]. Česká gerontologická a geriatriká společnost, 2022 [vid. 2022-05-01]. Dostupné z: <https://www.cggs.cz/>

ČSR. Zákon č. 68/1951 Sb., Zákon o dobrovolných organizacích a shromážděních. In: *Sbírka zákonů a nařízení státu Československého* [online]. Praha, roč. 1951, č. 68 [vid. 2022-04-23]. ISSN neuvedeno. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1951-68#f3280171>.

ČSSR. Zákon č. 2/1969 Sb., Zákon České národní rady o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České socialistické republiky. In: *Sbírka zákonů a nařízení státu Československého* [online]. Praha, roč. 1969, č. 2 [vid. 2022-04-23]. ISSN neuvedeno. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1969-2>.

ČSÚ. *Průručka demografické statistiky, narození* [online]. Praha: ČSÚ, 2001 [vid. 2022-01-27]. Dostupné z: <https://web.natur.cuni.cz/~mak/gos/demmetodika/www.czso.cz/cz/cisla/0/02/020100/narozeni.htm>.

ČSÚ. *ČSÚ statistiky nezkrsluje* [online]. Český statistický úřad, 2012 [vid. 2021-11-01]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/csu_statistiky_nezkrsluje20121001.

ČSÚ. *Žijeme déle a zdravěji?* [online]. Praha: ČSÚ, 2014 [vid. 2022-03-05]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/6b004993a7>.

ČSÚ. *Výběrové šetření o vzdělávání dospělých v České republice – Adult Education Survey 2016* [online]. Praha, ČSÚ: 2016 [vid. 2022-05-10]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/76208655/23005318.pdf/9fe2d063-88e8-4205-b643-eac62bb481af?version=1.6>.

ČSÚ. *Projekce obyvatelstva České republiky - 2018 - 2100* [online]. Praha: ČSÚ, 2018 [vid. 2021-12-14]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/61566242/13013918u.pdf/6e70728f-c460-4a82-b096-3e73776d0950?version=1.2>.

ČSÚ. *Proměny věkového složení obyvatelstva* [online]. Praha: ČSÚ, 2019 [vid. 2021-12-14]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/92011146/13015819a.pdf/1ef6814b-50bc-47d2-a63b-4781849d9e83?version=1.2>.

ČSÚ. *Demografická ročenka České republiky, Metodické poznámky Demographic Yearbook of the Czech Republic, Methodological notes* [online]. Praha: ČSÚ, 2020 [vid. 2022-01-27]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/142756966/13005521m.pdf/0372cd3c-1417-448e-940e-1f4ae5a7ede6?version=1.1>.

ČSÚ. *Obyvatelstvo* [online]. Praha: ČSÚ, 2021a [vid. 2021-12-13]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_lide.

ČSÚ. *Aktuální populační vývoj v kostce* [online]. Praha: ČSÚ, 2021b [vid. 2021-12-13]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/aktualni-populacni-vyvoj-v-kostce>.

ČSÚ. *Věkové složení obyvatel - jednotky věku* [online]. Praha: ČSÚ, 2021c [vid. 2021-12-14]. Dostupné z: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=DEMD001>.

ČSÚ. *Naděje dožití a pravděpodobnost úmrtí* [online]. Praha: ČSÚ, 2022 [vid. 2022-03-05]. Dostupné z: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=DEMD002KR&skupId=1289>.

ČT. *Hyde park Civilizace* [online]. Praha: Česká televize, 2022 [vid. 2022-04-10]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10441294653-hyde-park-civilizace/>.

DVOŘÁKOVÁ, Miroslava. Vznik a vývoj andragogiky. In: DVOŘÁKOVÁ, Miroslava a Michal ŠERÁK. *Andragogika a vzdělávání dospělých: vybrané kapitoly*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2016, s. 22–53. ISBN 978-80-7308-694-7.

DVOŘÁK, Pavel. *Akademie umění a kultury pro seniory* [online]. Praha: Školství Hlavního Města Prahy, 2022 [vid. 2022-05-21]. Dostupné z: https://skoly.praha.eu/88217_AKADEMIE-UMENI-A-KULTURY-PRO-SENIORY-HMP.

EATOCK, David. *Demographic outlook for the European Union* [online]. European University Institute, 2017 [vid. 2021-12-17]. Dostupné z:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/614646/EPRS_IDA\(2017\)61464_6_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/614646/EPRS_IDA(2017)61464_6_EN.pdf).

ESFCR. *Age management - podpora a rozvoj našich zkušených kolegů* [online]. Evropský sociální fond v ČR, 2022 [vid. 2022-03-21]. Dostupné z: https://www.esfcr.cz/projekty-opz/-/asset_publisher/ODuZumtPTtTa/content/age-management-podpora-a-rozvoj-nasich-zkusenych-kolegu?inheritRedirect=false.

EU. *Aging Europe* [online]. Evropská unie, 2019 [vid. 2022-03-21]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/10166544/KS-02-19%E2%80%91EN-N.pdf/c701972f-6b4e-b432-57d2-91898ca94893>.

EU. *Action by topic* [online]. Evropská unie, 2022 [vid. 2022-03-21]. Dostupné z: https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/actions-topic_en.

EUROSTAT. *Ageing Europe: Ageing Europe LOOKING AT THE LIVES OF OLDER PEOPLE IN THE EU* [online]. Eurostat, 2019 [vid. 2021-11-01]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/10166544/KS-02-19%E2%80%91EN-N.pdf/c701972f-6b4e-b432-57d2-91898ca94893>.

EUROSTAT. *Ageing Europe - statistics on population developments* [online]. Eurostat, 2020a [vid. 2021-12-17]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Ageing_Europe_-_statistics_on_population_developments#Older_people_.E2.80.94_population_overview.

EUROSTAT. *Being young in Europe today - demographic trends* [online]. Eurostat, 2020b [vid. 2021-12-17]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Being_young_in_Europe_today_-_demographic_trends&oldid=575085.

EUROSTAT. *Population structure and ageing* [online]. Eurostat, 2021a [vid. 2021-12-17]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Population_structure_and_ageing.

EUROSTAT. *Fertility statistics* [online]. Eurostat, 2021b [vid. 2021-12-20]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00198/default/table?lang=fr>.

EUROSTAT. *Mortality and life expectancy statistics* [online]. Eurostat, 2021c [vid. 2022-03-05]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Mortality_and_life_expectancy_statistics#Life_expectancy_at_birth.

EUROSTAT. *Participation rate in education and training by age* [online]. Eurostat, 2021d [vid. 2022-05-02]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/TRNG_AES_101_custom_2627527/default/table?lang=en.

EUROSTAT. *Participation rate in education and training by age* [online]. Eurostat, 2021e [vid. 2022-05-02]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/TRNG_AES_101_custom_2627527/default/table?lang=en.

EUROSTAT. *Adult Education Survey* [online]. Eurostat, 2022a [vid. 2022-05-02]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/trng_aes_12m0_esms.htm.

EUROSTAT. *European Union Labour Force Survey* [online]. Eurostat, 2022b [vid. 2022-05-02]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/microdata/european-union-labour-force-survey>.

EUROSTAT. *Participation rate in education and training (last 4 weeks) by type, sex and age[trng_lfs_09]* [online]. Eurostat, 2022c [vid. 2022-05-02]. Dostupné z: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=trng_lfs_09&lang=en.

EUROSTAT. *Employment and unemployment (LFS) – Overview* [online]. Eurostat, 2022d [vid. 2022-05-30]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/lfs/overview>.

EUROSTAT. *EU labour force survey - methodology*[online]. Eurostat, 2022e [vid. 2022-05-30]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_labour_force_survey_-_methodology.

EUROSTAT. *Participation rate in education and training (last 4 weeks) by sex, age and educational attainment level* [online]. Eurostat, 2022f [vid. 2022-05-30]. Dostupné z: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>.

EUROSTAT. *Participation rate in education and training (last 4 weeks) by sex, age and educational attainment level[trng_lfs_02]* [online]. Eurostat, 2022g [vid. 2022-05-30]. Dostupné z: <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>.

EURYDICE. *Česká-republika: Obyvatelstvo: Demografická situace, jazyky a náboženství* [online]. Evropská komise, 2021 [vid. 2022-01-30]. Dostupné z: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/population-demographic-situation-languages-and-religions-21_cs.

EVROPSKÁ KOMISE. *Towards a Europe for All Ages - Promoting Prosperity and Intergenerational Solidarity*[online]. Evropská komise, 1999 [vid. 2022-03-21]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/employment_social/social_situation/docs/com221_en.pdf.

EVROPSKÁ KOMISE. *Memorandum o celoživotním učení* [online]. Evropská komise, 2000 [vid. 2021-11-01]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/uploads/Periodika/ZPRAVODAJ/2001/ZP01PIIa.pdf>.

EVROPSKÁ KOMISE. *Making a European area of lifelong learning a reality* [online]. Brusel: Evropská komise, 2001 [vid. 2022-03-21]. Dostupné z: http://aei.pitt.edu/42878/1/com2001_0678.pdf.

EVROPSKÁ KOMISE. *The demographic future of Europe – from challenge to opportunity* [online]. Evropská komise, 2006 [vid. 2021-11-01]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52006DC0571>.

EVROPSKÁ KOMISE. *Action plan on adult learning: it is always a good time to learn* [online]. Evropská komise, 2007 [vid. 2021-11-01]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0558:FIN:EN:PDF>.

EVROPSKÁ KOMISE. *Adult learning: It is never too late to learn* [online]. Evropská komise, 2008 [vid. 2021-11-01]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52006DC0614&from=EN>.

EVROPSKÁ KOMISE. *Ageing Policy* [online]. Evropská komise, 2011 [vid. 2021-11-01]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/employment_social/soc-prot/ageing/intro_en.htm.

EVROPSKÁ KOMISE. *European Commission Report on the Impact of Demographic Change* [online]. Evropská komise, 2020 [vid. 2021-12-17]. Dostupné z:

https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/demography_report_2020_n.pdf.

EVROPSKÝ PARLAMENT. *Rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady č. 940/2011/EU ze dne 14. září 2011 o Evropském roku aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity (2012) Text s významem pro EHP* [online]. Evropský parlament, 2011 [vid. 2022-03-21]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/pravoEU/dokument?celex=32011D0940>.

FAURE, Edgar et al. *Learning to be: the world of education today and tomorrow* [online]. London: UNESCO, 1972 [vid. 2021-11-01]. ISBN 92-3-101017-4. Dostupné z: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000001801>.

FDV. *Komparace systémů dalšího profesního vzdělávání v ČR a ve vybraných zemích EU* [online]. Praha: Fond dalšího vzdělávání, 2015 [vid. 2022-10-25]. Dostupné z: <https://edunews.cz/koopolis-komparace-systemu-dalsiho-profesniho-vzdelavani-v-cr-a-ve-vybranych-zemich-eu/>.

FDVA. *Le Fonds pour le Développement de la Vie Associative (FDVA)* [online]. Paris: Secrétaire d'État chargée de l'économie sociale et solidaire et de la vie associative, 2022 [vid. 2022-05-20]. Dostupné z: <https://www.associations.gouv.fr/FDVA.html>.

FF UK. *Pravidla pro studium v rámci Univerzity třetího věku na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze pro akademický rok 2015/2016* [online]. Praha: Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, 2022 [vid. 2022-10-04]. Dostupné z: <https://www.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/2014/04/Pravidla-U3V-20151.pdf>.

FNG. *Recherche* [online]. Fondation nationale de gérontologie, 2022 [vid. 2022-05-10]. Dostupné z: <https://www.fonda.asso.fr/recherche>.

FORMOSA, Marvin. Learning across generations: Lifelong learning in learning life. In: FINDSEN, Brian a Marvin FORMOSA. *Lifelong learning in later life: a handbook on older adult learning* [online]. Rotterdam: Sense Publishers, 2012 [vid. 2021-11-01]. ISBN 978-94-6091-649-6. Dostupné z: [Learning across Generations in Europe: Contemporary Issues in Older Adult Education \(open.org\)](#). Dostupné také z doi: 10.1007/978-94-6209-902-9.

FORMOSA, Marvin. *The University of the Third Age and Active Ageing European and Asian-Pacific Perspectives* [online] Cham: Springer International Publishing, 2019 [vid. 2021-11-01]. ISBN 978-30-3021-514-9. Dostupné z: <https://sci->

[hub.ru/https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-3-030-21515-6.pdf](https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-3-030-21515-6.pdf). Dostupné také z: doi:10.1007/978-3-030-21515-6.

FORQUIN, JEAN-CLAUDE. L'idée d'éducation permanente et son expression internationale depuis les années 1960 [online]. *Savoirs*, 2004, 6(3), s. 9-44 [vid. 2021-11-25]. ISSN 1763-4229. Dostupné z: <https://www.cairn.info/revue-savoirs-2004-3-page-9.htm>. Dostupné také z doi: DOI : 10.3917/savo.006.0009.

FRANCIE. Loi n° 71-575 du 16 juillet 1971 portant organisation de la formation professionnelle continue dans le cadre de l'éducation permanente In: *Legifrance* [online]. Paris, 1971 [vid. 2022-03-21]. ISSN neuvedeno. Dostupné z: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGITEXT000006068411/>.

FRANCIE. *Loi du 1er juillet 1901 relative au contrat d'association* [online]. Paris, 1901 [vid. 2022-04-15]. ISSN neuvedeno. Dostupné z: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGITEXT000006069570>.

FRANCIE. *Loi n°68-978 du 12 novembre 1968 d'orientation de l'enseignement supérieur* In: *Legifrance* [online]. Paris, 1968 [vid. 2022-04-15]. ISSN neuvedeno. Dostupné z: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000693185/>.

FRANCIE. Loi n° 2004-391 du 4 mai 2004 relative à la formation professionnelle tout au long de la vie et au dialogue social. In: *Legifrance* [online]. Paris, 2004 [vid. 2022-05-01]. ISSN neuvedeno. Dostupné z: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000613810/>.

FRANCIE. Loi n° 2013-660 du 22 juillet 2013 relative à l'enseignement supérieur et à la recherche. In: *Legifrance* [online]. Paris, 2013 [vid. 2022-03-21]. ISSN neuvedeno. Dostupné z: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071191/2022-03-21/

GM. *Une présence territoriale* [online]. Générations Mouvement- Les Aînés ruraux, 2022 [vid. 2022-05-20]. Dostupné z: <https://www.generations-mouvement.org/les-federations-departementales/>.

GRACOVÁ, Drahomíra a Erik SELECKÝ. *Vývojové trendy edukácie seniorov na univerzitách tretieho veku v Európe*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Pedagogická fakulta, 2017. ISBN 978-80-557-1378-6.

HARTL, Pavel. *Kompendium pedagogické psychologie dospělých*. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-841-7.

HAFFORD-LETCHFIELD, Trish. Critical educational gerontology: what has it got to offer social work with older people? [online]. *European journal of social work*. Routledge, 2014, 17(3), s. 433–446 [vid. 2022-01-20]. ISSN 1369-1457. Dostupné z: doi:10.1080/13691457.2014.885881.

HAŠKOVCOVÁ, Helena. Fenomén stáří. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. ISBN 978-80-87109-19-9.

HELAN, Pavel. *Ústní sdělení*. Univerzita Karlova, Husitsko-Teologická Fakulta. Praha 4.10.2022.

HROCH, Miroslav. *Úvod do studia dějepisu IV.: Metody historikovy práce* [online]. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983 [vid. 2022-10-07]. ISBN neuvedeno. Dostupné z: https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/1075799/mod_resource/content/1/Hroch%20-%20komparativni%20metoda.pdf.

HUANG, Chin-Shan. The University of the Third Age in the UK: An interpretative and critical study [online]. *Educational Gerontology*, 2006, 32(10), s. 825–842 [vid. 2019-04-09]. ISSN 0360-1277. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03601270600846428>.

CHAMAHIAN, Aline. Vieillesse active et enjeux de la formation dans le temps de retraite. Active aging and education in retirement [online]. *Lien social et Politiques*. 2010, 62 (1), s. 59–69 [vid. 2022-05-10]. ISSN neuvedeno. Dostupné z: <https://www.erudit.org/fr/revues/lsp/2009-n62-lsp3629/039314ar/>.

CHAMAHIAN Aline. Approches politique, institutionnelle et individuelle de l'engagement en formation à la retraite [online]. *Savoirs*. 2012, 28(1), s. 69–91. Dostupné z: <https://www.cairn.info/revue-savoirs-2012-1-page-69.htm>

CHAMAHIAN Aline. Se former dans le temps de retraite. Analyse sociologique des parcours de vie en formation [online]. *Retraite et société*, 2013, 65(2), s. 81–100 [vid. 2022-05-10]. ISSN neuvedeno. Dostupné z: <https://www.cairn.info/revue-retraite-et-societe1-2013-2-page-81.htm>.

IGAENR. *Rapport: Le situation financière des universités* [online]. Inspection générale de l'administration de l'éducation nationale et de la Recherche, 2015 [vid. 2022-05-22]. Dostupné z: https://cache.media.enseignementsup-recherche.gouv.fr/file/2015/56/1/Rapport_Situation_financiere_Universites_517561.pdf.

ILC-BRAZIL. *ACTIVE AGEING: A Policy Framework in Response to the Longevity Revolution* [online]. International Longevity Centre Brazil, 2015 [vid. 2021-11-01]. ISBN 978-85-69483-00-7. Dostupné z:

<https://www.matiainstituto.net/en/publicaciones/active-ageing-policy-framework-response-longevity-revolution>.

INED. *Axes de recherche* [online]. Institut national d'études démographiques, 2022, nestránkováno [vid. 2022-05-10]. Dostupné z: <https://www.ined.fr/fr/recherche/projets-recherche/#theme-7>.

INSEE. *Baby-boom et allongement de la durée de vie : quelles contributions au vieillissement ?* [online]. Institut national de la statistique et des études économiques, 2013a [vid. 2022-01-30]. Dostupné z: <https://www.insee.fr/fr/statistiques/1521327>.

INSEE. *Observation sociale des territoires - Creuse* [online]. Institut national de la statistique et des études économiques, 2013b [vid. 2021-12-20]. Dostupné z: <https://www.insee.fr/fr/statistiques/1291690>.

INSEE. *Enquête sur la formation des adultes: AES* [online]. Paris: L'Institut national de la statistique et des études économiques collecte, 2016a [vid. 2022-05-10]. Dostupné z: <https://www.insee.fr/fr/metadonnees/source/serie/s1192>.

INSEE. *Trente ans de vie associative. Une participation stable mais davantage féminine* [online]. Paris: L'Institut national de la statistique et des études économiques collecte, 2016b [vid. 2022-05-13]. Dostupné z: <https://www.insee.fr/fr/statistiques/1908144>.

INSEE. *Taux d'adhésion aux associations selon différentes caractéristiques. Données annuelles 2013 et 2016* [online]. Paris: L'Institut national de la statistique et des études économiques collecte, 2018 [vid. 2022-05-10]. Dostupné z: <https://www.insee.fr/fr/statistiques/2406371>.

INSEE. *France, portrait social: Édition 2019* [online]. Institut national de la statistique et des études économiques, 2019 [vid. 2022-01-30]. Dostupné z: <https://www.insee.fr/fr/statistiques/4238437?sommaire=4238781>.

INSEE. *Insee Analyses Grand Est: Les seniors, plus nombreux et beaucoup plus souvent en emploi* [online]. Strasbourg: Institut national de la statistique et des études économiques, 2020 [vid. 2021-11-15]. ISSN: 2492-4547. Dostupné z: <https://www.insee.fr/fr/statistiques/4985478>.

INSEE. *Bilan démographique 2020* [online]. Institut national de la statistique et des études économiques, 2021a [vid. 2021-12-20]. Dostupné z: <https://www.insee.fr/fr/statistiques/5012724>.

INSEE. *Tableaux de l'économie française - Édition 2018* [online]. Institut national de la statistique et des études économiques, 2021b [vid. 2021-12-20]. Dostupné z: <https://www.insee.fr/fr/statistiques/3303333?sommaire=3353488>.

INSEE. *Les projections de population - Outils pédagogiques - Population - Estimations et projections de population* [online]. Institut national de la statistique et des études économiques, 2021c [vid. 2021-12-20]. Dostupné z: <https://www.insee.fr/fr/information/2546485>.

INSEE. *En 2019, le niveau de vie médian augmente nettement et le taux de pauvreté diminue* [online]. Institut national de la statistique et des études économiques, 2021d [vid. 2022-03-07]. Dostupné z: <https://www.insee.fr/fr/statistiques/5431993>.

INSEE. *Bilan démographique 2021: La fécondité se maintient malgré la pandémie de Covid-19* [online]. Institut national de la statistique et des études économiques, 2022 [vid. 2022-01-30]. Dostupné z: <https://www.insee.fr/fr/statistiques/6024136>.

ITEV. *Qui sommes-nous?* [online]. Institut transdisciplinaire d'étude du vieillissement, 2022 [vid. 2022-03-02]. Dostupné z: (<https://itev.ephe.psl.eu/qui-sommes-nous/>).

KERN, Dominique. Chapter 11. France. In: FINDSEN, Brian a Marvin. FORMOSA. *International Perspectives on Older Adult Education Research, Policies and Practice* [online]. Cham: Springer International Publishing, 2016 [vid. 2022-05-10]. ISBN 978-3-31924939-1. Dostupné z: doi:10.1007/978-3-319-24939-1.

KLEVETOVÁ, Dana. *Změny ve stáří*. In: KLEVETOVÁ, Dana a Irena DLABALOVÁ. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2169-9.

KLEVETOVÁ, Dana. *Motivační prvky při práci se seniory* [online]. Praha: Grada, 2017 [vid. 2022-05-10]. ISBN 978-80-271-9567-1. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/e-kniha/motivacni-prvky-pri-praci-se-seniory-840502/>.

LAROQUE, Pierre. *Politique de la vieillesse : rapport de la Commission d'étude des problèmes de la vieillesse* [online]. Paris, 1962 [vid. 2022-03-02]. ISBN nevedeno. Dostupné z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k3345593b/f9.item>.

LE GOFF, Armelle. *Les clubs du 3ème âge* [online]. Le Journal de seniors, 2020 [vid. 2022-04-15]. Dostupné z: <https://journaldesseniors.20minutes.fr/loisirs/clubs-troisieme-age>.

LIVEČKA, Emil. *Úvod do gerontopedagogiky*. Praha: Ústav školských informací při ministerstvu školství ČSR, 1979. *Výchova a vzdělávání dospělých*. ISBN 80-210-3345-2.

MAGINESS, Tess. *Enhancing the wellbeing and wisdom of older learners: a co-research paradigm* [online]. London: Routledge, 2017 [vid. 2021-11-01]. ISBN 1-315-67662-1.

Dostupné z: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/reader.action?docID=4556470#>
Dostupné z: doi:10.4324/9781315676623.

MARGARAS, Vasilis. *Demographic trends in EU regions* [online]. European Union, 2019 [vid. 2021-12-17]. Dostupné z:

<https://ec.europa.eu/futurium/en/system/files/ged/eprs-briefing-633160-demographic-trends-eu-regions-final.pdf>.

MAURICE, Arreckx. L'amélioration de la qualité de vie des personnes âgées dépendantes [online]. *Population*, 1981, 36, 4(5), s. 961–962 [vid. 2022-03-02]. ISSN neuvedeno. Dostupné z: https://www.persee.fr/docAsPDF/pop_0032-4663_1981_num_36_4_17233.pdf.

MCC. *Les bibliothèques et l'accès des « seniors » et des personnes âgées à la lecture* [online]. Ministère de la Culture et de la Communication, 2012 [vid. 2022-03-02]. ISBN neuvedeno.

Dostupné z: <https://www.culture.gouv.fr/Thematiques/Livre-et-lecture/Documentation/Publications/Rapports-de-l-IGB/Les-bibliotheques-et-l-acces-des-seniors-et-des-personnes-agees-a-la-lecture>.

MENJS. *La retraite des personnels de l'éducation nationale* [online]. Ministre de l'Éducation nationale, de la Jeunesse et des Sports, 2022 [vid. 2022-03-02]. Dostupné z: <https://www.education.gouv.fr/la-retraite-des-personnels-de-l-education-nationale-41489>.

MGEN. *Que sont les Clubs Santé Séniors MGEN ?* [online]. Mutuelle générale de l'Éducation nationale, 2022 [vid. 2022-04-15]. Dostupné z: <https://www.mgen.fr/faq/question/que-sont-les-clubs-sante-seniors-mgen-535/>.

MI. *Service civique en police et gendarmerie nationales* [online]. Ministère de l'Intérieur, 2022 [vid. 2022-03-02]. Dostupné z: <https://www.interieur.gouv.fr/A-votre-service/Le-ministere-recrute/Service-civique>.

MICHEL, Alain a Janet LOONEY. *How informal and non-formal learning is recognised in Europe France – country report* [online]. BertelsmannStiftung, 2015 [vid. 2022-05-13].

Dostupné z: <https://www.bertelsmann->

[stiftung.de/fileadmin/files/BSt/Publikationen/GrauePublikationen/LL_France_FINAL_Web.pdf](https://www.stiftung.de/fileadmin/files/BSt/Publikationen/GrauePublikationen/LL_France_FINAL_Web.pdf).

MÍKU. *Akademie umění a kultury pro seniory se rozšíří* [online]. Praha: Místní kultura, 2016 [vid. 2022-05-21]. Dostupné z: <https://www.mistnikultura.cz/akademie-umeni-a-kultury-pro-seniory-se-rozsiri>.

MMR. *Vzdělávání seniorů 65+ v oblasti digitální gramotnosti* [online]. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj, 2022 [vid. 2022-02-19]. Dostupné z: <https://www.centralbohemia.cz/dre-cs/3181-vzdelavani-senioru-65-v-oblasti-digitalni-gramotnosti.html>.

MONNIER, Alain. Le baby-boom : suite et fin. *Population et sociétés* [online]. 2007, 431(2), s. 1–4 [vid. 2022-01-30]. ISSN 0184-7783. Dostupné z: https://www.ined.fr/fichier/s_rubrique/19099/431.fr.pdf. Dostupné také z: doi:10.3917/popsoc.431.0001.

MPSV. *Madridský mezinárodní akční plán pro problematiku stárnutí 2002* [online]. Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2002a [vid. 2022-02-19]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/372805/madrid.pdf/bd37397e-d804-a44c-d69a-5d27882c252b>.

MPSV. *Návrh základních principů Národního programu přípravy na stárnutí populace na období let 2003 až 2007* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2002b [vid. 2022-02-19]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/navrh-zakladnich-principu-narodniho-programu-pripravy-na-starnuti-populace-na-obdobi-let-2003-az-2007>.

MPSV. *Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012 (Kvalita života ve stáří)* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2008 [vid. 2022-02-19]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/narodni-program-pripravy-na-starnuti-na-obdobi-let-2008-az-2012-kvalita-zivota-ve-stari-#sp>.

MPSV. *Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2014 [vid. 2022-02-19]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/372809/NAP_311214.pdf/0cc270fa-dbf9-fcd5-93d6-5e7b0e9376b2.

MPSV. *Zpráva o plnění Národního akčního plánu podporujícího pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017“ za rok 2016* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2017 [vid. 2022-02-19]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/372809/Zprava_o_plneni_Narodniho_akcniho_planu

[podporujiciho pozitivni starnuti za rok 2016.pdf/8126225e-be1b-9d9a-86fb-2c957b2831e6](https://www.mpsv.cz/narodni-akcni-plan-podporujici-pozitivni-starnuti).

MPSV. *Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí. Příprava na stárnutí v České republice* [online]. Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2021a [vid. 2022-03-21]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/narodni-akcni-plan-podporujici-pozitivni-starnuti>.

MPSV. *Strategický rámec přípravy na stárnutí společnosti 2021-2025* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2021b [vid. 2022-02-19]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/372809/Strategicky_ramec_pripravy_na_starnuti_spolecnosti_2021-2025.pdf/99bc6a48-abcfe555-c291-1005da36d02e.

MPSV. *ESF projekt Politika stárnutí na krajích* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2021c [vid. 2022-03-25]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/esf-projekt-politika-starnuti-na-krajich>.

MPSV. *Senioři a politika stárnutí: Příprava na stárnutí v České republice* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2022a [vid. 2022-02-19]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/seniori-a-politika-starnuti>.

MPSV. *Rada vlády pro seniory a stárnutí populace* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2022b [vid. 2022-02-19]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/rada-vlady-pro-seniory-a-starnuti-populace>.

MSS. *PLAN NATIONAL “BIEN VIEILLIR” 2007 – 2009* [online]. Ministère des Solidarités et de la Santé, 2007 [vid. 2022-03-02]. ISBN neuvedeno. Dostupné z: [Mise en page 1 \(travail-emploi.gouv.fr\)](https://travail-emploi.gouv.fr).

MSS. *Grand âge et autonomie: Vieillir en bonne santé* [online]. Ministère des Solidarités et de la Santé, 2020 [vid. 2022-03-02]. ISBN neuvedeno. Dostupné z: https://solidarites-sante.gouv.fr/IMG/pdf/dossier_de_presse_vieillir_en_bonne_sante_2020-2022.pdf.

MSS. *Les bénéficiaires de l'allocation personnalisée d'autonomie (APA) / La grille « AGGIR »* [online]. Ministère des Solidarités et de la Santé, 2022 [vid. 2022-03-02]. Dostupné z: <https://solidarites-sante.gouv.fr/affaires-sociales/personnes-agees/droits-et-aides/apa-allocation-personnalisee-d-autonomie/article/les-beneficiaires-de-l-allocation-personnalisee-d-autonomie-apa-la-grille-aggir>.

MŠMT. *Strategie celoživotního učení ČR* [online]. MŠMT, 2007 [vid. 2021-11-01]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/dalsi-vzdelavani/strategie-celozivotniho-uceni-cr>.

MŠMT. *Dlouhodobý záměr seniorského vzdělávání na vysokých školách na období 2008-2015* [online]. MŠMT: Brno, 2008 [vid. 2022-05-28]. Dostupné z: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:zssTczWWEpgJ:au3v.vutbr.cz/soubory/DZ_AU3V_CR.doc+&cd=1&hl=fr&ct=clnk&gl=fr.

MŠMT. Dodatek č. 1 k „*Pravidlům pro poskytování příspěvku a dotací veřejným vysokým školám Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, č. j. 2 434/2011- 33 ze dne 28. ledna 2011*“, *specifikující financování programů celoživotního vzdělávání seniorů (č.j. 32 602/2011-33)* [online]. MŠMT: Praha, 2011[vid. 2022-05-28]. Dostupné z: www.msmt.cz/file/18716/download/.

MŠMT. Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+ [online]. Praha: Ministerstvo školství a mládeže, 2020 [vid. 2022-05-17]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/strategie-2030>.

MŠMT. *Pravidla pro poskytování příspěvku a dotací veřejným vysokým školám Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy pro rok 2022* [online]. Praha: Ministerstvo školství a mládeže, 2022 [vid. 2022-05-17]. Dostupné z: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:dNbD2a11ktgJ:https://www.msmt.cz/file/57378_1_1/+&cd=1&hl=cs&ct=clnk&gl=fr.

MTEI. *Plan national d'action concerté pour l'emploi des seniors 2006-2010* [online]. Ministère du Travail, de l'Emploi et de l'Insertion, 2006 [vid. 2022-03-02]. ISBN neuvedeno. Dostupné z: <https://www.capitalrh.fr/attachment/120089/>.

MTEI. *Recourir à la formation professionnelle continue* [online]. Ministère du Travail, de l'Emploi et de l'Insertion, 2022 [vid. 2022-03-02]. Dostupné z: <https://travail-emploi.gouv.fr/emploi-et-insertion/tpe-pme/gerer-mes-ressources-humaines/article/recourir-a-la-formation-professionnelle-continue>.

MÜHLPACHR, Pavel. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004. ISBN 978-80-210-5029-7.

MUTKA-ALA, Kirsti, Norbert MALANO, Yves PUNIE a Marcelino CABRERA. *Active Ageing and the Potential of ICT for Learning* [online]. Seville: Evropská komise, 2008 [vid. 2021-11-01]. ISBN 978-92-79-09452-1. Dostupné z: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC45209>.

MV. *Mezioborovým vzděláváním ke zvýšení bezpečnosti seniorů* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra, 2021 [vid. 2022-02-19]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/mezioborovym-vzdelavanim-ke-zvyseni-bezpecnosti-senioru.as>.

MVS. *L'Université Inter-Âges Melun Val de Seine* [online]. Melun: L'Université Inter-Âges, 2022 [vid. 2022-07-02]. Dostupné z: <https://www.melunvaldeseine.fr/envie-de-bouger/luniversite-inter-ages-melun-val-de-seine>.

NARUSHIMA, Miya, Jian LIU a Naomi DIESTELKAMP. Lifelong learning in active ageing discourse: its conserving effect on wellbeing, health and vulnerability. *Ageing and Society* [online]. 2018, 38(4), s. 651–675 [vid. 2021-11-01]. ISSN 0144-686X. Dostupné z: <https://www.cambridge.org/core/journals/ageing-and-society/article/lifelong-learning-in-active-ageing-discourse-its-conserving-effect-on-wellbeing-health-and-vulnerability/11AFC1CEF86DE712513A97FC9FDF2D63>. Dostupné také z doi:10.1017/s0144686x16001136.

NEČASOVÁ Barbora. *Vzdělávání seniorů ve vybraných zemích EU ve srovnávacím pohledu*. Brno, 2011. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Vedoucí práce: prof. PhDr. Milada RABUŠICOVÁ, Dr. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/mw1ig/>.

NEHODOVÁ, Klára. *10 let Virtuální Univerzity třetího věku: zájmového vysokoškolského vzdělávání pro seniory v regionech*. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2018. ISBN 978-80-213-2856-3.

NOVOTNÁ, Iveta. Role knihoven ve vzdělávání seniorů. In: NÁRODNÍ INFORMAČNÍ A PORADENSKÉ STŘEDISKO PRO KULTURU. *Active ageing: jako výzva pro kulturu v ČR = Culture opportunity for active ageing: in the Czech republic* [online]. Praha: Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, 2016, s. 183–186 [vid. 2019-06-25]. ISBN 978-80-7068-312-5. Dostupné z: <https://invenio.nusl.cz/record/358312>.

OECD. *Demographic trends* [online]. OECD, 2019 [vid. 2021-12-13]. Dostupné z: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/c05578aa-en/index.html?itemId=/content/component/c05578aa-en>.

OECD. *Demographic trends* [online]. OECD, 2021 [vid. 2021-12-13]. Dostupné z: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/9989e95c-en/index.html?itemId=/content/component/9989e95c-en>.

OKUN, A. Morris. Implications of Geropsychological Research for the Instruction of Older Adults. *Adult Education* [online]. 2016, 27(3), s. 139–155 [vid. 2021-11-25]. ISSN 0001-8481. Dostupné z: [Sci-Hub | Implications of Geropsychological Research for the Instruction of Older Adults. Adult Education, 27\(3\), 139–155 | 10.1177/074171367702700301](#). Dostupné také z doi: 10.1177/074171367702700301.

PALÁN, Zdeněk. *Vzdělávací politika* In: Andromedia.cz. [online]. Asociace institucí vzdělávání dospělých ČR, o.s., 2002 [vid. 2022-02-19]. Dostupné z: <http://www.andromedia.cz/andragogicky-slovník/vzdelavaci-politika>.

PALÁN, Zdeněk. *Základy andragogiky*. Praha: Vysoká škola J. A. Komenského, 2003. ISBN 80-86723-03-8.

PALÁN, Zdeněk. *Vzděla(va)telnost dospělých*. In: Andromedia.cz. [online]. Asociace institucí vzdělávání dospělých ČR, o.s., 2007 [vid. 2021-11-25]. Dostupné z: <http://www.andromedia.cz/andragogicky-slovník/vzdelavatelnost-dospelych>.

PETŘKOVÁ, Anna. Vzdělávání seniorů jako aktuální problém vzdělávání dospělých. In BOČKOVÁ, Věra a kol. *Aktuální problémy výchovy a vzdělávání dospělých*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1994. ISBN 80-7067-358-3.

PETŘKOVÁ, Anna a Rozálie ČORNANIČOVÁ. *Gerontagogika: Úvod do teorie a praxe edukace seniorů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. ISBN 978-80-244-0879-8.

PIAGET, Jean. *La psychologie de l'intelligence*. Paris: Colin, 1967. ISBN 978-22-003-2149-9.

PISON, Gilles. Pourquoi l'espérance de vie augmente-t-elle moins vite en France ?. [online]. *Population et sociétés*. 2019, 564(3), s.1–4 [cit. 2022-03-07]. ISSN 0184-7783. Dostupné z: <https://www.cairn.info/revue-population-et-societes-2019-3-page-1.htm?contenu=article>.

PRÁGLOVÁ, Hana. *Klub ponožka* [online]. Bohumín: Hodinový vnuk, 2022[vid. 2022-10-08]. Dostupné z: <http://www.hodinovyvnuk.cz/cs/index.php/pâges/pricing-plans-2>.

PRO-SEN. *Klub seniorů* [online]. Rychnov nad Kněžnou, 2022 [vid. 2022-05-20] Dostupné z: <http://www.pro-sen.eu/poskytovane-sluzby/klub-senioru/>.

PRŮCHA, Jan. *Srovnávací pedagogika*. Praha: Portál, 2006. ISBN 978-80-7367-155-6.

PRŮCHA, Jan. Srovnávací pedagogika. In: PRŮCHA, Jan, Tomáš JANÍK a Milada RABUŠICOVÁ. *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009, 686–690. ISBN 978-80-7367-546-2.

PRŮCHA, Jan a Jaroslav VETEŠKA. *Andragogický slovník*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4748-4.

RABUŠICOVÁ, Milada a Ladislav RABUŠIC. Dospělí a informální učení. In: RABUŠICOVÁ, Milada, eds. *Učíme se po celý život?: o vzdělávání dospělých v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 77–96. ISBN 978-80-210-4779-2.

RABUŠICOVÁ, Milada a Klára ZÁLESKÁ. Metodologické otázky srovnávací pedagogiky: podněty pro koncipování komparativních studií. *Pedagogická orientace*, 2016, 26(3), s. 346–378. ISSN 1805-9511. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/pedor/article/view/6131>.

RADA EVROPSKÉ UNIE. *Council Resolution of 27 June 2002 on lifelong learning* [online]. Rada Evropské unie, 2002 [vid. 2021-11-25]. Dostupné z: [Council Resolution of 27 June 2002 on lifelong learning - Publications Office of the EU \(europa.eu\)](https://publications.ec.europa.eu/publication-detail/-/publication/11111111-1111-1111-1111-111111111111).

REICHSMANN, Jost. Comparative Adult Education: Arguments, Typology, Difficulties. In: REICHSMANN, Jost a Michał BRON. *Comparative adult education 2008: experiences and examples* [online]. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2008, s. 19–32 [vid. 2022-11-12]. ISBN 978-3-631-58235-0. Dostupné z: <http://www.iscae.org/08-Reischmann-Bron-Comparative-Adult-Education2008Intro.pdf>. RF. *Population française : 68,1 millions d'habitants en 2070* [online]. République française - Vie Publique, 2021 [vid. 2022-01-30]. Dostupné z: <https://www.vie-publique.fr/en-bref/282705-population-francaise-un- vieillissement-dici-2070>.

RF. *Bilan démographique 2021 : des naissances en hausse et une mortalité en baisse* [online]. République française - Vie Publique, 2022 [vid. 2022-01-30]. Dostupné z: <https://www.vie-publique.fr/en-bref/283319-bilan-demographique-2021-naissances-en-hausse-et-mortalite-en-baisse>.

RINFRET, Sara, Denise SCHEBERIE, a Michelle PAUTZ. Public Policy: A Concise Introduction [online]. *CQ Press*. 2018(47), s. 19–44 [vid. 2022-02-19]. ISSN 2372-3424. Dostupné z: <https://us.sagepub.com/en-us/nam/public-policy/book268261>.

ROUSSET, Marion. L'éducation, matrice de la citoyenneté [online]. *Les Grands Dossiers des Sciences Humaines*. 2021, 62 (3), s. 14. ISBN nevedeno. Dostupné z:

<https://www.cairn.info/magazine-les-grands-dossiers-des-sciences-humaines-2021-3-page-14.htm>.

ROWE, John W. a Robert L. KAHN. Successful Aging [online]. *The Gerontologist*. 1997, 37(4), s. 433–440 [vid. 2021-11-25]. ISSN neuvedeno. Dostupné z: <https://academic.oup.com/gerontologist/article/37/4/433/611033>.

RS ČR. Vedení RS ČR [online]. Praha: Rada seniorů České republiky, 2022 [vid. 2022-05-01]. Dostupné z: <http://www.rscr.cz/vedeni-rscr/>.

ŘÍHOVÁ, Hana a Marta SALAVOVÁ. *Další vzdělávání pod lupou: - co přináší DV monitor* [online]. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2012 [cit. 2021-12-21]. ISBN 978-80-87652-85-5. Dostupné z: <http://archiv-nuv.npi.cz/uploads/KONCEPT/publikace/1DV.pdf>.

SCIARA-DAVID, Françoise. Ústní sdělení. Mluvčí UFUTA. Praha 10.5. 2022.

SELECKÝ, Erik. *Universities of the third age in Europe-Best practice* [online]. Zvolen: Technical University, 2017 [vid. 2022-05-10]. ISBN 978-80-228-2960-1. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/323604446_UNIVERSITIES_OF_THE_THIRD_AGE_IN_EUROPE-BEST_PRACTICE.

SFGG. *Recherche de Retraits* [online]. Société Française de Gériatrie et Gériologie, 2022 [vid. 2022-05-10]. Dostupné z: <https://sfgg.org/?s=retraites&scope=contents>.

SCHMIDT-HERTHA, Bernhard, Marvin FORMOSA a Sabina Jelenc KRASOVEC. Introduction: Older Adult Education and Intergenerational Learning. In: SCHMIDT-HERTHA, Bernhard, Marvin FORMOSA a Sabina Jelenc KRASOVEC, eds. *Learning across generations in Europe: Contemporary Issues in Older Adult Education* [online]. Rotterdam: Sense Publishers, 2019, s. 1–10 [vid. 2022-10-31]. ISBN 978-94-6209-902-9. Dostupné z: https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/38032/9789462099029_webready_content_text.pdf?sequence=1.

SKIP. *Sekce 60+. Hlavní cíle sekce* [online]. Praha: Svaz knihovníků a informačních pracovníků Národní knihovny ČR, 2021 [vid. 2022-03-21]. Dostupné z: <https://www.skipcr.cz/odborne-organy/sekce/sekce-60-plus>.

SMĚKAL, Vladimír et al. *Analýza občanského vzdělávání dospělých* [online]. Brno, Masarykova univerzita: Centrum občanského vzdělávání, 2010 [vid. 2022-10-31]. Dostupné z: [Občanské vzdělávání dospělých, MŠMT ČR \(msmt.cz\)](https://www.msmt.cz).

SOUKUPOVÁ, Markéta. *Lidové vysoké školy a potenciál jejich rozvoje v rámci soudobého českého vzdělávání dospělých*. Praha, 2015. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Fakulta filozofická. Vedoucí práce: PhDr. Martin KOPECKÝ, Ph.D. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/83570/DPTX_2012_2_11210_0_38182_8_0_140215.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

SSFG. *Qui-sommes nous?* [online]. Société Française de Gériatrie et Gérologie, 2022 [vid. 2022-05-01]. Dostupné z: <https://sfgg.org/la-sfgg/qui-sommes-nous/presentation/>.

STATISTA. *Nombre de femmes au sein de la population française de 2004 à 2021* [online]. Statista, 2022a [vid. 2022-01-30]. Dostupné z <https://fr.statista.com/statistiques/472123/nombre-femme-population-france/>.

STATISTA. *Nombre de hommes au sein de la population française de 2004 à 2021* [online]. Statista, 2022b [vid. 2022-01-30]. Dostupné z: <https://fr.statista.com/statistiques/472093/nombre-hommes-population-france/>.

STEINOVÁ, Dana. *Klub aktivního stáří* [online]. Praha: Aktivní stáří EU, 2022a [vid. 2022-05-18]. Dostupné z: <https://www.aktivnistari.eu/59-klub-aktivniho-stari>.

STEINOVÁ, Dana. *Experimentální univerzita pro prarodiče a vnoučata* [online]. Praha: Aktivní stáří EU, 2022b [vid. 2022-05-20]. Dostupné z: <https://www.aktivnistari.eu/57-experimentalni-univerzita-pro-prarodice-a-vnoucata>.

STEINOVÁ, Dana. *Centrum celoživotního vzdělávání (CCV)* [online]. Praha: Aktivní stáří EU, 2022c [vid. 2022-05-20]. Dostupné z: <https://www.aktivnistari.eu/56-centrum-celozivotniho-vzdelavani-ccv>.

SU. *Université inter-âges* [online]. Paris: Faculté des Lettres de Sorbonne Université, 2022 [vid. 2022-07-02]. Dostupné z: <https://lettres.sorbonne-universite.fr/formation/ftlv/universite-inter-ages>.

SWINDELL, Richard a Jean THOMPSON. U3V historical paper: An International Perspective of Univeristy of the Third Age. *Educational Gerontology* [online]. 1995, 21, s. 429–447. ISSN 0360-1277 [vid. 2019-04-09]. Dostupné z: <https://www.u3aonline.org.au/content/international-perspective-university-third-age>.

ŠATIENĚ, Saloméja. Learning in Later Life: The Perspective of Successful Ageing [online]. *Applied Research In Health And Social Sciences: Interface And Interaction* [online]. 2015,

12(1), s. 11-23 [vid. 2022-01-21]. ISSN 1822-3338. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/291011556_Learning_in_Later_Life_The_Perspecti-ve_of_Successful_Ageing. Dostupné také z doi:10.1515/arhss-2015-0003.

ŠERÁK, Michal. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-551-6.

ŠERÁK, Michal. Mění se role vzdělávání seniorů v akcelerujícím světě. In: WALOTEK-ŚCIAŃSKA, Katarzyna, Michal ŠERÁK, Michał SZYSKA a Łukasz TOMCZYK. *Starzenie się i starość w dynamicznie szmieniającym się świecie*. Praha: Ofycyny Wydawnicza „Humanitas“, 2013, s. 137–146. ISBN 978-83-61991-19-9.

ŠERÁK, Michal. Aktuální stav vzdělávání dospělých v České republice. In: DVOŘÁKOVÁ, Miroslava a Michal ŠERÁK. *Andragogika a vzdělávání dospělých: vybrané kapitoly*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2016, s. 131–150. ISBN 978-80-7308-694-7.

ŠERÁK, Michal. *Role univerzit třetího věku v širších edukačních i sociálních kontextech* [online]. Praha: Metodický portál RVP.CZ - NPI - Národní pedagogický institut, 2018 [vid. 2022-05-10]. ISSN neuvedeno. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/g/21747/ROLE-UNIVERZIT-TRETIHO-VEKU-V-SIRSICH-EDUKACNICH-I-SOCIALNICH-KONTEXTech.html>.

ŠERÁK, Michal, Lucie VIDOVIČOVÁ a Petr WIJA. *Komparativní analýza přístupu veřejné správy ve vybraných* [online]. Praha: Institut pro sociální politiku a výzkum, z. s., 2019 [vid. 2022-05-10]. ISBN 978-80-907662-0-4. Dostupné z: <https://socialnipolitika.eu/wp-content/uploads/2019/09/Komparativni-analyza-pristupu-verejne-spravy-ve-vybranych-statech-EU-k-participaci-senioru-na-verejnem-rozhodovani.pdf>.

ŠHMP. *Akademie umění a kultury pro seniory* [online]. Praha: Školství Hlavního Města Prahy, 2022 [vid. 2022-05-21]. Dostupné z: https://skoly.praha.eu/88217_AKADEMIE-UMENI-A-KULTURY-PRO-SENIORY-HMP.

ŠIPR, Květoslav. Od Akademií k univerzitám třetího věku. In: PETŘKOVÁ, Anna. *Deset let vzdělávacích aktivit pro seniory (Sborník příspěvků z odborného semináře se zahraniční účastí 17.-18. října 1996)*. Olomouc : Univerzita Palackého, 1997, s. 11–21. ISBN 80-7067-824-0.

ŠKODA, Kamil. *Kapitoly z dějin české osvěty*. Praha: Orbis, 1968. ISBN neuvedeno.

ŠOLC, Martin, Petr ADAMEC a David KRYŠTOF. Historie seniorského vzdělávání. In: ADAMEC, Petr a David KRYŠTOF, eds. *Univerzity třetího věku na vysokých školách*. Brno: Asociace univerzit třetího věku České republiky, 2011, s. 11–19. ISBN 978-80-210-5640-4.

ŠPATENKOVÁ, Naděžda a Lucie SMÉKALOVÁ. *Edukace seniorů: geragogika a gerontodidaktika*. Praha: Grada, 2015. Pedagogika. ISBN 978-80-247-5446-8.

THE OPEN UNIVERSITY. *Learn about The Open University* [online]. United Kingdom, 2022 [vid. 2022-06-01]. Dostupné z: <https://www.open.ac.uk/about/main/>.

THORNDIKE, L. Edward, Elsie O. BREGMAN, J. Warren TILTON a Ella WOODYARD. *Adult learning* [online]. New York: The Macmillan Company, 1928 [vid. 2021-11-25]. ISBN: 978-0-89-987821-8. Dostupné z: <https://psycnet.apa.org/record/1929-00108-000>.

TELNAROVÁ Zdenka a Jana KUTNOHORSKÁ. *Inclusive Senior Education through Virtual U3A-ISEV, 2017-1-CZ01-KA204-035438* [online]. Ostrava: Ostravská univerzita, 2017 [vid. 2022-12-19]. ISBN neuvedeno. Dostupné z: <https://epale.ec.europa.eu/sites/default/files/isev-u3v-stav-cr.pdf>.

TRNKA, Tomáš. *Lidová výchova: její teorie, složky, metody a organizace*. Ostrava: Profil, 1970. ISBN neuvedeno.

TUL. *Univerzita třetího věku 2022/2023* [online]. Liberec: Technická univerzita v Liberci. 2022 [vid. 2022-10-04]. Dostupné z: <https://www.cdv.tul.cz/uploads/1656418903Projekt-U3V-22-23-final.pdf>.

UFUTA. *STATUTS* [online]. Toulouse: Union Française des Universités Tous Âges, 2021a [vid. 2022-05-20]. Dostupné z: <https://ufuta.fr/wp-content/uploads/2021/10/Statut-2021-06-08.pdf>.

UFUTA. *REGLEMENT INTERIEUR(RI): Modifié le 19 OCTOBRE 2021* [online]. Toulouse: Union Française des Universités Tous Âges, 2021b [vid. 2022-05-20]. Dostupné z: <https://ufuta.fr/wp-content/uploads/2021/11/reglement-interieur-UFUTA-2021-11-11.pdf>.

UFUTA. *Historique* [online]. Paris: Union Française des Universités Tous Âges, 2022a [vid. 2022-04-15]. Dostupné z: <http://ufuta.fr/historique>.

UFUTA. *UFUTA AMBITION 2024* [online] Toulouse: Union Française des Universités Tous Âges, 2022b [vid. 2022-10-09]. Dostupné z: <https://ufuta.fr/fonctionnement/ufuta-ambition-2024>

UFUTA. *Missions* [online]. Paris: Union Française des Universités Tous Âges, 2022c [vid. 2022-10-11]. Dostupné z: <https://ufuta.fr/buts-et-roles>.

UJEP. *Univerzita třetího věku*[online]. Ústí nad Labem: Univerzita J.E Purkyně, 2022 [vid. 2022-10-04]. Dostupné z: <https://www.ujep.cz/cs/univerzita-tretiho-veku>.

UN. *United Nations Principles for Older Persons* [online]. United Nations, 1991 [vid. 2022-03-19]. Dostupné z: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/ProfessionalInterest/olderpersons.pdf>.

UN. *New Measures of Population Ageing* [online]. United Nations, 2019 [vid. 2021-11-01]. Dostupné z: https://www.un.org/en/development/desa/population/events/pdf/expert/29/session1/EGM_25Feb2019_S1_SergeiScherbov.pdf.

UOL. *Historique* [online]. Lyon: L'Université Ouverte Lyon 1, 2022 [vid. 2022-06-26]. Dostupné z: <https://uo.univ-lyon1.fr/>.

UPC. *Université ouverte. Faire dialoguer science, recherche et société* [online]. Paris: Université Paris Cité, 2022a [vid. 2022-07-02]. Dostupné z: <https://u-paris.fr/universite-ouverte/>.

UPC. *Présentation* [online]. Paris: Université Paris Cité, 2022b [vid. 2022-07-02]. Dostupné z: <https://u-paris.fr/universite-ouverte/presentation/#>.

UPHS. *Des universités presque populaire* [online]. Hauts-de-Seine: L'Université Populaire des Hauts-de-Seine, 2022 [vid. 2022-04-15]. Dostupné z: <https://www.universite-populaire92.org/l-association/presse/38-des-universites-presque-populaires>.

UPVD. *Les universités populaires* [online]. Val de Drôme: L'université Populaire du Val de Drôme, 2022 [vid. 2022-05-28]. Dostupné z: <https://www.upvaldrome.com/universites-populaires.html>.

UTLT. *Université du temps libre. Programme reporté* [online] L'Université Toulouse III - Paul Sabatier, 2022 [vid. 2022-07-02]. Dostupné z: <https://www.univ-tlse3.fr/universite-du-temps-libre>.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.

VARVAŘOVSKÁ, Tereza. *Komparace institucionálního zabezpečení vzdělávání seniorů v České republice a Španělském království*. Praha, 2016. Bakalářská práce. Univerzita Karlova.

Filozofická fakulta. Vedoucí práce: PhDr. Michal ŠERÁK, Phd. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/73505>.

VELLAS, François, Bilal ALI AHMAD a Jérémy BOER. *Comparison between the French Model and the British Model* [online]. Toulouse: AUITA-IAUTA, 2015. Working Paper N° 7, s. 1–33 [vid. 2019-04-09]. Dostupné z: <https://www.aiu3a.org/pdf/Paper7.pdf>.

VĚŘÍŠOVÁ, Tereza. *Motivace seniorů ke studiu na Univerzitách třetího věku*. Praha, 2018. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Husitská Teologická fakulta. Vedoucí práce: Hana DVOŘÁČKOVÁ. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/105123/130229399.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

VESELÝ, Arnošt. Veřejná politika. In: VESELÝ, Arnošt, Martin NEKOLA a Zuzana DRHOVÁ. *Analýza a tvorba veřejných politik: přístupy, metody a praxe*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2007, s. 13–42. ISBN 978-80-86429-75-5.

VEYRENT, Gaétan. Ústní sdělení. Zástupce ředitele francouzské AIUTA. Praha, 9.5. 2022.

VŠPJ. *Pohybové aktivity v životě seniorů 2022/2023* [online]. Jihlava: Vysoká škola polytechnická, 2022 [vid. 2022-10-04]. Dostupné z: <https://u3v.vspj.cz/studijni-programy/pohybove-aktivity-v-zivote-senioru>.

VU3V. *Základní informace a podmínky studia Virtuální Univerzity třetího věku* [online]. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2021 [vid. 2021-11-01]. Dostupné z: <https://e-senior.czu.cz/course/index.php?categoryid=3>.

VU3V PEF ČZU v Praze. *E-senior* [online]. Praha, 2022 [vid. 2022-05-21]. Dostupné z: <https://e-senior.czu.cz/>.

VYHNÁNKOVÁ, Kateřina. *Vzdělávání dospělých v České republice a Evropské unii*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2007. ISBN 978-80-86723-46-4.

VYCHOVÁ, Helena. *Vzdělávání dospělých ve vybraných zemích EU* [online]. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2008 [cit. 2022-10-07]. ISBN 978-80-7416-017-2. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/Fulltext/vz_281.pdf.

WALTEROVÁ, Eliška. *Srovnávací pedagogika: vývoj a proměny v globálním kontextu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2006. ISBN 80-7290-269-5.

WHO. *Men, ageing and health : achieving health across the life span* [online]. Geneva: World Health Organization, 2001 [vid. 2021-11-17]. ISBN neuvedeno. Dostupné z:

http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/66941/WHO_NMH_NPH_01.2.pdf?sequence=1.

WHO. *Active Ageing: A Policy Framework* [online]. Geneva: World Health Organization, 2002 [vid. 2021-01-19]. ISBN neuvedeno. Dostupné z: [ActiveAgeing_ok \(who.int\)](#).

WHO. *Ageing and health* [online]. WHO, 2021 [vid. 2021-12-13]. Dostupné z: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health>.

ZČU. *U nás si vyberete* [online]. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2022 [vid. 2022-10-04]. Dostupné z: <https://www.fpe.zcu.cz/en/Admission/More-studies/U3V/offer.html>.

ZUŠ ILJI HURNÍKA. *Akademie umění a kultury pro seniory HMP* [online]. Praha 2: Základní umělecká škola Ilji Hurníka, 2022 [vid. 2022-05-21]. Dostupné z: <https://zusihurnika.cz/o-studiu/akademie-pro-seniory/>.

10 PŘÍLOHA A – TABULKY

Příloha A, Tabulka č. 1: Oblasti komparace institucionalizace vzdělávání seniorů v ČR a FR včetně stanovených kritérií

Číslo kapitoly	Oblast komparace	Kritéria srovnání
2	Demografická situace v ČR a FR včetně EU	<ul style="list-style-type: none"> • podíl hlavních věkových složek populace • klíčové demografické faktory: natalita, mortalita, naděje dožití a přirozený přírůstek • demografické projekce obou zemí • srovnání demografické situace obou zemí s EU
3	Dokumety veřejných politik týkající se vzdělávání seniorů v ČR a FR	<ul style="list-style-type: none"> • aktivita státu v podobě dokumentů, tj. jejich cílů, priorit a obsahového zaměření • vliv EU a dalších mezinárodních organizací nebo národních specifíků
4	Institucionalizace vzdělávání seniorů v ČR a FR	<ul style="list-style-type: none"> • shodné a odlišné znaky stejných institucí zajišťující vzdělávání seniorů • specifika institucí zajišťující vzdělávání seniorů, které nemají v druhé zemi paralelu • shodné a odlišné znaky systémově podobných institucí zajišťující vzdělávání seniorů
5	Participace seniorů na vzdělávání v ČR a FR	<ul style="list-style-type: none"> • účast dospělých včetně seniorů na neformálním vzdělávání v AES, LFS • statistika vzdělávání na U3V v ČR a FR • účast seniorů na U3V v ČR a FR

Zdroj: vlastní zpracování dle Vychová, 2008, s. 82 a Říhová a Salavová, 2012, s. 36

Příloha A, Tabulka č. 2: Významné veřejné vzdělávací instituce v České republice poskytující vzdělávání seniorům

Významné veřejné vzdělávací instituce v České republice poskytující vzdělávání seniorům

Univerzity třetího věku (dále jen U3V)
Virtuální univerzita třetího věku (dále jen VU3V)
Akademie třetího věku (dále jen A3V)
kluby stáří
Experimentální univerzita pro prarodiče a vnoučata (dále jen EUPV)
základní umělecké školy (dále jen ZUŠ)
Univerzity volného času (dále jen UVČ)

Zdroj: vlastní zpracování dle Mühlpachr, 2004; Šerák, 2009; Livečka, 1979; Adamec a Kryštof et al., 2011; Špatenková a Smékalová, 2015; nebo Klevetová, 2017

Příloha A, Tabulka č. 3: Významné veřejné vzdělávací instituce ve Francii, které se specificky zabývají seniory

Významné veřejné vzdělávací instituce ve Francii, které se specificky zabývají seniory
L'Université du troisième âge (Univerzita třetího věku, dále jen U3A)
Les clubs du 3ème âge (kluby třetího věku)
L'Université du Temps Libre (Univerzita volného času, dále jen UTL)
Université inter-âges (Mezigenerační univerzita, dále jen UIA)
Université Ouverte (Otevřená univerzita, dále jen UO)

Université de la culture et des loisirs (dále jen UCL)
Université Populaire (Lidové univerzity dále jen UP)

Zdroj: vlastní zpracování dle Carré, 1981; Kern, 2016; Béland, Viriot Durandal, 2013; Vellas, Ali Ahmad a Boer, 2015; Chamahian, 2010

Příloha A, Tabulka č. 4: Demografické faktory obou zemí

Demografický faktor	ČR	FR
Aktuální podíl starších osob 65 let a více	20,1 %	21 %
Aktuální naděje dožití	82,8 (ženy); 78,1 (muži)	79,3 (ženy); 85,4 (muži)
Podíl ekonomicky produktivních obyvatel	63,5 %	55,2 %
Podíl starších osob v poměru k dětské složce	126/100	116/100
Podíl starších osob 65 let a více v budoucnu	29 %	29 %

Zdroj: ČSÚ, 2018, str. 11; ČSÚ, 2019, s. 9; Insee, 2013a, nestránkováno; Insee, 2021a, nestránkováno; RF, 2021, nestránkováno

Příloha A, Tabulka č. 5: Komparace veřejných vzdělávacích institucí v obou zemích

Typ instituce	ČR	FR
Kompatibilní instituce	Univerzita třetího věku Klub stáří	L'Université du troisième âge (Univerzita třetího věku) Les clubs du 3ème âge (Kluby třetího věku)

Instituce bez paralely v druhé zemi	Virtuální Univerzita třetího věku Akademie třetího věku Základní umělecké školy	Université Ouverte (Otevřená univerzita, dále jen UO) Université Populaire (Lidové univerzity)
Podobné instituce	Univerzita volného času Experimentální univerzita pro prarodiče a vnoučata	L'Université du Temps Libre (Univerzita volného času) Université inter-âges (Mezigenerační univerzita)